

leki-

evangélikus
Lelkészi
szakfolyóirat

pásztor

LV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

1980. MÁRCIUS

TARTALOMJEGYZÉK

CSEENDBEN ISTEN ELŐTT

Ne raboljátok meg felebarátotok becsületét és tisztességét! (Povázsay Mihály) — — — — —	129
A teremtő Szentlélek három maradandó ajándéka: hit, remény, szeretet (Dr. Hafenschner Károly) — — — — —	131

EGYHÁZUNK ÚTJÁN

Lelkipásztori szolgálat a társult gyülekezetekben (Zászkaliczky Péter) — — — — —	141
Negyvennyolc év Kemenesmihályfán (Mesterházy Sándor) —	148

EGYHÁZ A NAGYVILÁGBAN

Az Európai Egyházak Konferenciája VIII. plenáris ülésének üzenete Európá keresztýéneihez (Ford.: Jakab Miklós) — —	154
---	-----

TANULMÁNY

Evangélikus sajátosságaink: Törvény és evangélium (Ittész Gábor) — — — — —	157
---	-----

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Nagycsütörtök (Szirmai Zoltán) — — — — —	167
Nagypéntek (Bárány Gyula) — — — — —	170
Nagyszombat (Balikó Zoltán) — — — — —	172
Húsvét ünnepe (Fehér Károly) — — — — —	174
Húsvét 2. napja (Csizmazia Sándor) — — — — —	175
Húsvét után 1. vasárnap (Szabó Gyula) — — — — —	178
Húsvét után 2. vasárnap (Ifj. Szabó Lajos) — — — — —	181
Húsvét után 3. vasárnap (Bohus Imre) — — — — —	184
Húsvét után 4. vasárnap (Dr. Muntag Andor) — — — — —	186
Húsvét után 5. vasárnap (Dr. Cserháti Sándor) — — — — —	189
Temetési igehirdetés (Sárkányné Horváth Erzsébet) — — —	192

EGYHÁZTÖRTÉNETI ÉVFORDULÓK

„Az apostoli századba méltó” férfiú (Dr. Barcza Béla) — Borító III	
--	--

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy István
A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt
Előfizetési ár: havi 25,— forint, fél évre 150,— forint, egy évre 300,— forint
Csekkszámla: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 516—220507
Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1088 Budapest VIII., Puskin u. 12.
Telefon: 142-074

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtoosztálya
80.2521/2-03 — Zrínyi Nyomda, Budapest, F. v.: Bolgár Imre vezérigazgató

Indexszám: 26 451

ISSN 0133—2821

Csendben Isten előtt

Ne raboljátok meg felebarátotok becsületét és tisztességét!

Becsület és tisztesség. Emberi viszonylatainkban is nélkülözhetetlen kincs. A magunké és másoké egyaránt. Ezt a tényt az sem kisebbíti, ha valaki nem sokat ad a becsületre és tisztességre. Az sem, ha valaki jól tudja, hogy azzal, amit tesz, vagy mond, eljátszhatja a saját becsületét, jó hírnevét s mégsem törődik vele.

A 8. parancsolat félreérthetetlenül adja tudunkra, Isten azt akarja, hogy felebarátunk becsülete és tisztessége ne szenvedjen csorbát. Mindenki legyen becsülete a másik ember előtt. Mindenki vigyázzon a másik becsületére. De azt is meg kell gondolnunk, hogy becsületünk és tisztességünk nem kis mértékben rajtunk is múlik. Vigyáznunk kell arra, hogy ne adjunk okot saját becsületünk és tisztességünk megkérdőjelezésére, mások részéről elmarasztaló vélemény vagy kritika kialakítására.

Amikor most csendben Isten előtt a 8. parancsolat tükrét kezünkbe vesszük, nem mások felé fordítjuk, hanem magunk elé tartjuk. Papi életünk elé. Nemcsak másokat kell tanítanunk. Magunkban is következetesen, a mércét magasra emelve, tudatosítanunk kell, mit jelent ezt a parancsolatot betölteni, magunkat ahhoz tartani.

Talán nincs még egy Isten parancsolatai között, amely ellen annyit vétünk, mint éppen a nyolcadik, amelyben Isten azt kívánja, hogy „ne hazudjunk, embertársaink jó hírnevét be ne szennyezzük, őket meg ne szóljuk, inkább segítsük becsületük megvédésére”. Kissé megnyugtát, könnyelművé tesz, hogy a 8. parancsolat kapcsán nem cselekedetbeli bűnökkel kell szembenéznünk. „Csak” szavakról van szó, amelyek páráként elszállnak, vagy amelyeket le is lehet tagadni.

Nem kétséges, hogy sokan komolyan és felelősségteljesen élik ezt a parancsolatot. De vajon hány papi szív és ajak mentes a pap-felebarát becsületének, tisztességének megrablásától, rossz híre költésétől? Amikor valaki a másikat olyan hírbe keveri, alaptalanul „bemártja”, amiből alig tud kigázolni. Vagy a megszólás, megrágalmazás következtében fellépő bizalmatlanságot utólagos bocsánatkéréssel, a tévedés beismerésével sem lehet teljesen megszüntetni. Mert a rossz szó sokszor gyorsabban terjed és szélesebb körben, mint a jó szó. „A becsületet és jónevet könnyű elrabolni, de nehéz visszaadni” — írja Luther a Nagy Kátében.

A papi nyelv bűnei hányszor rontják meg papok egymáshoz való viszonyát, kapcsolatát. Gyengítik a lelkesi fraternitás szellemét, vagy lehetetlenné teszik annak kialakulását, erősödését. A nyelv bűnei a cselekedetbeli bűnöknel semmivel sem kisebbek. Mégis, sokszor nem gondoljuk meg, hogy a szó milyen hatalom s a szóval való vétkezésnek milyen különös súlya és következménye van. „A nyelv is milyen kicsi testrészt, mégis nagy dolgokkal kérkedik. Íme, egy parányi tűz milyen nagy erdőt felgyújthat: a nyelv is tűz, a gonoszság egész világa. Olyan a nyelv tagjaink között, hogy egész testünket beszennyezi és lángba borítja egész életünket” (Jk 3,5—6). S talán az sem tudatosodott eléggé

bennünk, hogy beszédünkért is számot kell adnunk az ítélet napján s hogy beszédünkkel is el lehet játszani az üdvösséget (Mt 12,36—37). Ismerjük azt a mondást: „a halotról vagy jót, vagy semmit”. A halottakkal szemben milyen kíméletességre vall ez a mondás. De milyen kíméletlenek tudunk lenni az élőkkel szemben. Kíméletlenül tudunk belegázolni paptársunk becsületébe, megrontani tisztességét, megrabolni jó hírnevét. Milyen könnyen lehet befekéltetni, megrágalmazni a másikat. Háta mögött rosszat szólni róla, valótlan állítani, gyanússá tenni. Szavait, vagy tetteit kiforgatni, gonosz szándékból félremagyarázni, ha saját önző érdekünk úgy kívánja. „Törpévé” tenni, „lefűrészelni”, lekicsinylően nyilatkozni róla vagy bárkijáról, orgyilkos módjára hátulról leszúrni. Hány paptársat „intéztünk el” azzal, hogy felületesen, az igazságról való meggyőződés nélkül, vagy mások „bemondása” alapján beskatulyáztunk „csak úgy”, vagy éppen nem minden tendencia nélkül.

A 8. parancsolat tükre előtt, Isten előtt, tegyük fel magunknak a kérdést: honnan vesszük a bátorságot ahhoz, hogy egymásról egymás háta mögött rosszat szóljunk, olyat, ami nem igaz? Mi táplálja azt a rossz akaratot, amellyel megrágalmazzuk a másikat? Micsoda érdek fűződik ahhoz, hogy bárkinek is a becsületét, tisztességét megraboljuk, aláássuk? Szembe kell néznünk ezekkel a kérdésekkel annak ellenére, hogy nem lehet általánosítani és azt mondani, hogy evangélikus egyházunk papjai összességükben rágalmozók, szeretetlen ítélgetők, becsület- és tisztességrablók, egymás ellen felelőtlenül és gonosz szavakkal fecsegők. Általánosítani és eltúlozni a dolgokat szeretetlen és komolytalan eljárás lenne. De az is igaz, hogy Istennek van mit „gyomlálnia” közöttünk és bennünk.

Mik lehetnek azok az indítékok, amelyeknek engedve megromlik lelkészek egymáshoz való viszonya? Mi indíthat lelkészeket arra, hogy a másikat megszólják, szeretetlenül ítélgessék, megrabolják becsületét, tisztességét?

Nehezen képzelhető el, hogy bárki is ezt valamiféle műkedvelésből a sajátmaga szórakoztatására tegye, mint akinek öröme van abból, ha valakit megkeseríthet, beletaposhat életébe, becsületébe. Leginkább az „elsőség” kívánása húzódik meg a papi nyelv bünei mögött. János apostol 3. levelében nem éppen egy vonzó egyéniséget ismerhetünk meg Diotrefész személyében. Azt olvassuk róla, hogy „elsőségre” vágyott és „gonosz szavakkal” rágalmozta szolgatársait. Minden esetben, de papi vonatkozásban még súlyosabb, döbbenetesebb az a bűn, amikor valaki a maga felemeléséhez a másik lealacsonyításán keresztül akar eljutni. Az elsőségre törő hiúságnak velejárója az irigység, a féltékenység, a mindenáron való érvényesülési vágy, mert valamiképpen kisebbségi érzése van s azt akarja elpalástolni önmagában. De gondoljunk arra is, hogy mennyi szeretetlen kritika, megszólás, rosszindulatú beállítás érte papok részéről az olyan paptársakat, talán így keresve „népszerűséget”, akik élen jártak egyházunk mai útjának keresésében és megtalálásában az adott történelmi és társadalmi viszonyok között. Vagy hány „információt” adtunk tovább, amelyről pedig jól tudtuk, hogy paptársunk becsületébe, tisztességébe vághat, de perspektívánkba szépen el tudtuk helyezni, a magunk javára kihasználni és felhasználni.

A 8. parancsolat felebarátunk becsületének, tisztességének a védelméről szól. Luther magyarázatával élve „mindent jóra magyarázni” a másikkal kapcsolatban. „Az különösen szép és nemes erény, ha valaki mindent, amit másról hall (ha nem ismert bűn), javára magyaráz, nem úgy, mint a gonosz nyelvek, akiknek csak az a törekvésük, hogy valamit

találjanak és előkarparjanak, hogy mást megítéljenek s mindent a legonoszabbul magyarázzanak és kiforgassanak” (Nagy Káté). Ez természetesen nem azt jelenti, hogy pártoljuk, vagy elkendőzzük a bűnt. Ha paptársunk bűne nyilvánvaló, ismert, ne vessünk rá követ, vagy ne a háta mögött ítéljük el, hanem tegyük azt, amire Jézus így utasít: „Ha vétkezik atyádfia. menj el, intsd meg négy szemközt: ha hallgat rád, megnyerted atyádfiát. Ha pedig nem hallgat rád, végy magad mellé még egy vagy két embert, hogy két vagy három tanú szava erősítsen meg minden vallomást. Ha nem hallgat rájuk, mond meg a gyülekezetnek” (Mt 18,15–17). Jézus utasító igéjét Luther így bontja tovább: „Ha pedig mástól hallasz valamit, amit ez vagy az tett, tanítsd őt is erre, hogy menjen el és mondja el néki azt, ha szemtanúja volt tettének, különben pedig hallgasson”.

Nyelvünket arra kaptuk, hogy áldást szóljunk. „Azért ebben a parancsolatban igen sok jó cselekedet rejlik, melyek Istennek nagyon tetszenek és igen sok jót és áldást hoznának...” (Nagy Káté). És hozhatnak. Egymáshoz való viszonyunkat rendezhetjük. Hiszen paptársak vagyunk, Isten szolgálói. Hirdetjük Isten szeretetét, bűnbocsánatát, életeteket megújító, közösséget teremtő, építő és megtisztító hatalmát. Hirdessük magunknak is. Isten szeretete, hosszútűrése, bocsánata számunkra is forrás, amelyből erőt meríthetünk papi életünk megújulására, hogy gondunk legyen a tisztességre nemcsak az Úr előtt, hanem az emberek előtt is (2 Kor 8,21). Paptársunk becsületének és tisztességének megrablói helyett egymás becsületének, tisztességének őrei, védelmezői lehetünk. Azokká kell lennünk. Jézus Krisztusban megújult papi közösség: testvérek, munkatársak az igazságban (3 Jn 8), az egymás közötti viszonyban. Akik nem nehezítjük, hanem segítjük egymás szolgálatát. Nem ítélkezünk egymás felett, hanem szeretetben intjük egymást, ha erre van szükség, hogy azt a szolgálatot, amelyre vállalkoztunk az Úrban, teljesen betöltsük a 8. parancsolat szellemében is.

Povázsay Mihály

A teremtő Szentlélek három maradandó ajándéka: hit, remény, szeretet

(Elhangzott a Gyenesdiási Lelkészkonferencián)

Drága Lelkész Testvéreim!

Néhány előzetes megjegyzés a reggeli áhitatokhoz: 1 Kor 13,13 alapján formailag, tartalmilag is összefügg a három reggeli áhitat. „...megmarad a hit, remény, szeretet, e három, ezek közül pedig legnagyobb a szeretet!” Az előző versből kiderült, Pál felnőttnek való ajándéknak tartja mind a hármat, túl a hitbéli gyermekkoron, maradandó értéknek. Ebben az összefoglaló keretben építke az egyes alapigékre.

Nem esetelem a szolgálat nehézségét, inkább örömet érzem, hogy lelkésztestvéreknek hirdethetem szolgatársként az evangéliumot.

Nem feledek, hogy pünkösöd hetében vagyunk — ezt nem csak ének-választásom mutatja (236, 286, 742), nem is csak a Szentlélekért való állandó könyörgés — hanem az a jó reménység él bennem, hogy nem

a Szentlélekről, de a Szentlélekkel prédikálhatok, az Ő ajándékairól. Az összefüggés szerint itt kegyelmi ajándékokról van szó, amiket szabad elfogadnunk. Most is vallom, amit írtam a Lelkipásztor pünkösdi előkészítőjében a joeli prófécia beteljesedéséről: „hiszek a keresztyén próféta, vagyis a prédikáció erejében, vallom, hogy van „álomdimenzió”, s ez több költészetet, szépséget, érzelmi gazdagodást, több fantáziát jelenthet nekünk egyházi embereknek — az elgépiesedés, statisztikai adatokkal körülhatárolás veszélyében élő korunkban. Tudom, hogy a Lélek vezetésében látásokat láthatunk, fantáziadúsan helyet s jövőt lelve, perspektivikus látással, pulzáló étellel telhet meg szolgálatunk, frissen, jókedvűen, érdekesen és érdekeltlen, mozgalmasan és tartalmasan, előreívón és rugalmasan szolgálhatunk.”

Nem akarok novumot adni a divatos újdonság értelmében, inkább a meglévő ismeretet akarom elmélyíteni, nem önmagunkba mélyre ásva, mert ez esetleg nagy csalódással járhat: ürességre lelünk, de az ige mélységéből felhozva a kincset. Itt a különbség a befelé forduló vagy mélyre merülő misztika és az igében elmélyülő, segítséget kívülről és felől váró meditáció között.

Evangéliumot akarok hirdetni, nem azért, mert lebecsülöm a törvényt (sőt!), de most az evangélizáció szolgálatát kell végezni megfáradt szolgálóknak, hadd frissüljünk fel valamennyien. Nem is tartok helyzetelemzést, legfeljebb annyit említek: tudom, mit jelent a szárazság, s tudom, hogy ezen csak az életet jelentő víz segíthet... Mezőn, kertben, lelkünkben egyaránt.

Nem akarom feledni az összefüggéseket: Magyarországi Evangélikus Egyházunkat, a Magyar Népköztársaságot, Európát, az öt világrészt, egyházi és szekuláris összefüggéseket. Személyhez szólóan akarok beszélni, de nem feledem a közösséget, amibe beletartozunk.

I. A hit

Zsid 11,6-ban ezt olvassuk az új fordítás szerint: „hit nélkül pedig senki sem lehet kedves Isten előtt,” igen! a hit, ez a *minden* lelkészi szolgálatunkban. Ha van, úgy megy minden, ha nincs, úgy dőcög, befulladás, lebénulás a szolgálat. Mert minden a hit! Úgy van, ahogy a költő írja: hitem, ha volna, volna mindenem. Gábor Andor versén érdemes teológusoknak és lelkészeknek is gondolkodni: *Hiány*. Hitem, ha volna volna mindenem / Tudnám az ösvényt és tudnám a célt / És volna miért körültekintenem / Nem ismernék időt ürest, facért / Felbámulást a nagy gazdátlanba / Ernyedt izom helyett kapnék acélt / Nem búgna mélabú szavamba / Le nem lanyhulna vérem lüktetése / Sokadmagammal nem járnék magamba / Az égbúrának akkor volna rése / Börtönboltként fölébem nem hajolna / Szűk szívem nem vájna az elme kése / A felhő mely bánattal locsol ma / Bennem magot csrába hajtana / Esett estém hajnalt sóhajta / Hitem ha volna, jaj hitem ha volna!

Isten neve elő sem fordul ugyan e versben, de hogy mi keresztyének saját jelrendszerünkben felhasználhatjuk, értelmezhetjük, az nem kétséges. Hát hogyan tudná egy lelkész, ha még egy kívülálló is tudja: volna mindenem! Nagy szó. Utam, ösvényem, másként keskeny út. Van ismert cél; megérkezés. Van értelme a körülnézésnek is: válasz a miértre. S hitem, ha volna, az idő tartalmas volna, gazdája lenne mindennek, fáradt, elernyedtt izom helyett acélos megint. Hitem, ha volna borongás és panasz helyett, lüktető energia feszítene. Szűnne a magány, amely még a sokaságban is kínoz különben. Az ég búróján rés támadna — ez a közlekedés az imádságban s nem érezném börtönnek a világmin-

denséget. Fejem és szívem harmóniában lenne. Még a felhő is hasznos, hiszen magot nevel és az este nem jelent véget, hiszen hasad a hajnal utána. Hitem ha volna, jaj hitem, ha volna — kiált a költő őszinte hiányérzetében. Mint egykor Váci Mihály Valami nincs sehol c. versében: „a boldogságból hiányzik valami, az életedből hiányzik valami, mert az emberből hiányzik valami, mert az egészből hiányzik valami, a Minden-ségből hiányzik valami, a világból hiányzik valami, felőlünk hiányzik valami, talpunk alól hiányzik valami!” Vagy más hangszerelésben Szabó Lőrinc jajkiáltását halljuk hasonló tartalommal: De szeretném, ha volna Isten... s amikor már hitelensége győzött, felsóhajt: „nem szeretek már ember lenni... egy külső isten kellene... ezt várom, Ót! Mindegy akárkit! De jaj nem hiszek!” Lelkésztestvéreim! Szabad hinni, lehet hinni, megszűnhet a hiány. Marad a hit, megújul a hit, enyém lehet a hit, sőt megerősödhet a hit. Hit nélkül nekem lelkésznek semmim sincs: nincs utam, célom, perspektívám, értelmes időm, közösségem, termő életem. De hitem, ha van, úgy van mindenem. Tudok szolgálni itt és most.

Amire költők ráéreztek és éreznek, azt mi is ismerjük tapasztalatból, s szabad ezen a reggelen egy lelkes konferencia indulásakor erre koncentrálni. Amire a Magyarországi Evangélikus Egyházban ma minden lelkésznek egzisztenciálisan szüksége van, az a hit. Létkérdésünk a hit!

Hinni nem könnyű, de lehetséges. Nincs belőle olcsó kiadás, mint mostanában klasszikusokból. Tudta ezt Bonhoeffer, tudta Kierkegaard is, de mindkettő tudta azt is, hogy még sem lehetetlen hinni. Az utóbbi így ír: „a hit betörésének nagy ára van. Szenvedést okozhat a végtelen tüze véges életemben. Az újjászületésnek még magasabb az ára, mint az első születésnek. Hitben az ember mindig feláldoz valamit, mint egykor Ábrahám, de ő sem remélt hiába, reménytelen helyzetében visszakapta gyermekét. Így van ez a hitben is: hitben az ember mindig vissza is kap valamit, sőt megkap mindent.”

Nem hiszem, hogy van ma problémátlan hit, azt sem hiszem, hogy mindig egyforma intenzitású kételyek nélküli a hitünk. Sőt! Vannak éjszakák is, amikor minden sötét és vannak sivatagok is, amiken át kell vándorolni, de azt is hiszem, hogy lehetséges az őszinte, becsületes, felnőtt hit és azt is, hogy az Isten szeretetétől senki és semmi el nem választhat. Nem a pillanatnyi eredmények vagy sikertelenségek a döntők, hanem az alaphelyzet: elfogadott ember vagyok, igenelt, munkába, szolgálatba állított. Hogy is mondja Urunk? „Ne is annak örüljétek, hogy még a démonok is engednek,” — Vagyis sikeres a szolgálatotok, mert nem mindig az — „hanem annak, hogy neveitek fel vannak írva a mennyben” (Lk 10, 17.). Elfogadott, néven szólított, ismert és mégis megbízott a szolgálattal. Szeret akkor is, amikor produkálok, akkor is, amikor keveset mutatok fel. Ez a bizonyosságom. Ez a hit. Nem keresi bennem az értéket, teremti azt. Nem szab feltételt, feltétel nélkül szeret, érthetetlenül, méltatlanul, halálosan, életesen. Ezzel a szeretetével meggyőz, legyőz, rávesz, szolgálatra méltat. Ezt hiszem. Hitem ajándék, de nem Ót teszem felelőssé, ha nem hiszek, mert tudom, Ó adni akarja, ha nem hiszek, azért én vagyok a felelős.

Ezen a konferencián fogadjuk el: Isten elsősorban hitünkben akar megerősíteni, konfirmálni minket. Sokat böngésztem mostanában a Kollósé levelet. Egyik kedves szakaszom a 2. fejezet 4—7. verse. „Nehogy valaki titeket megtévesztő szavakkal félrevezessen... Örömmel látom a köztetek levő szép rendet és a Krisztusba vetett hitetek szilárdságát. Mivel tehát elfogadtátok Krisztus Jézust, éljétek is Benne, az Úrban. Gyökerezettek meg és épüljétek benne fel, erősödjétek meg a hit által, amint tanultátok és hálaadástok legyen egyre bőségesebb!” A latin va-

riáns szerint az „erősödjete meg a hitben” így hangzik: *confirmati fide sint*, vagyis legyetek megkonfirmáltak a hitben. Hadd legyen ez a konferencia is konfirmáció, lelkészek konfirmációja Gyenediáson 1979 nyarán.

Végül kommentár nélkül néhány ismert ígét hadd idézzek emlékezetbe a hitről, erősítésül. Az Újszövetség tele van a hittel, nem a hit meghatározásával, ilyen csak egyszer található (Zsid 11,1), de biztatással, hitre-hívással, megállapítással. „Akiben most, noha nem látjátok hiszek” (1 Pét 1,8). Jézus teremtő szava hangzik: „higgyetek Istenben, higgyetek énbennem” (Jn 14). „Legyen hitetek Istenben” — mondja Jézus az elszáradt fügefa mellett (Mk 11,22). „Higgyetek az evangéliumban”, hangzik a felhívás Jézus beköszöntő beszédében (Mk 1,15). Ne félj, csak higgy... a te hited megtartott téged, eredj el békességgel...” ismerős, drága jézusi szavak. Az egész evangélium írásának célja János *ars theologica*-ja szerint: „ezek azért írtattak meg, hogy higgyetek és ebben a hitben életetek legyen.” A legemberibb, lelelkészibb emberi kiáltás is a hittel kapcsolatos: „hiszek Uram, légy segítségül hitelenségemnek!” Ismerős a tanítványok ijedt szava is a határtalan bűnbocsánat-igény hallatán: „Urunk növeld hitünket...” Jézus egyik vizsgálató szava így hangzik: „Imádkoztam érted, hogy el ne fogyatkozzék a hited.” A tanítványok is ismerik a hit központi jelentőségét: „aki hisz a Fiúban, annak örökélete van” (Jn 3,36). „Minket Isten hatalma őriz hit által, üdvösségre” (1 Pét 1,5). Az öreg Pál így tesz jó bizonyosságot: „tudom, kinek hittem” (2 Tim 1,12) és erre biztatja fiatal kollegáját is: „harcold meg a hit szép harcát” (1 Tim 6,12).

Mi ez? Konkordancia olvasás a hitről? Nem! Kommemoráció a hitről. Ilyen fontos a hit! Hitem ha volna, volna mindenem. Az élő Isten csodája: lehet hitem és így lehet mindenem! Ámen.

II. A reménység

A Lélek maradandó ajándéka a reménység is. Róm 15,13-ban olvassuk: „A reménység Istene pedig töltsön be titeket a hit által teljes örömmel és békességgel, hogy bővítködjete a reménységben a Szentlélek ereje által.”

Textusunkban is kapcsolódik a hit a reménységgel, mint ahogyan a nevezetes hit-meghatározásban is a hitnek van reménységjellege. Zsid 11,1-ben olvassuk: „A hit a reménylett dolgokban való bizalom és a nem látott dolgok felől vagy létéről való meggyőződés.” A reménység nem periferikus, hanem centrális eleme hitünknek. Enélkül nincs is keresztyén hit. Esszenciális jellegű, alkotó elem. Nem hiába kéri az apostol: hitetek reménység is legyen. Nem véletlenül zárul hitünk forráskönyvének az Újszövetség iratainak sora a Jelenések könyvével, ami nem más, mint reménységre biztató, bátorító lelkipásztori irat. Nem szektás szakkönyv vagy álmoskönyv, hanem csupa bátorítás reménységre.

Igénkben Isten neve előtt ez a jelző szerepel: a reménység Istene — hapax legomenon az Újtestamentumban, de nagyon fontos. Gyakran használom imádságaimban: Reménységem Istene!

A keresztyén reménység mindig kettős tartalmú. Vonatkozik örök életünkre és vonatkozik holnapunkra is. Nevezzük így, az időtlen jövőre és az időbeli jövőre. Mindkettő egyaránt fontos. Hinni, bízni abban, hogy nem a halál a vég, mert van feltámadás és örökélet, és aggodalmaskodás helyett naponta bízni abban, hogy reménységünk nem szégyenül meg, gondok között feladataim végzése közben, s bűnök között sem. A reménység az embert a szó szoros értelmében élteni. Isten von-

zása ez, Ő a holnap Ura és az örökkévalóság Ura egyaránt. Dante szerint a pokol fölé ez van írva: Hagyj fel minden reménnyel, te, ki itt belépsz. A reménytelenség — pokolközelség. A remény Istenközelség.

Szépen írja Dag Hammarskjöld naplójában a Végmárkenben: „Isten nem fog belepusztalni abba, ha mi nem hiszünk Benne, de mi belehalunk abba, ha életünket nem ragyogja be szüntelenül ajándékozó csudás sugárzása...” Sivár, szomorú az ember élete, reménység nélkül, ha csak a semmi ásitozik rá, a nagy nihil, amit eddig batyujában cipelt, amit egykor kibont. Szomorú, ha nem vár rá semmi és senki. A semmi-várás, a nihil-élmény nem csak a Godot-ra várva minimumra redukált párbeszéd ásitó unalma, kivételes finom lelkek fintora, hanem sokak életérzése, ha művésziileg ki sem tudják fejezni így. Közöttük lelkeszeké is, gyülekezeti tagoké is. Ha valamitől félttem koromban a tanult embereket, úgy az éppen ez: a semmi-hit. Olykor még magyar újságban is helyet kap. Tavaly nyáron, 1978 nyarán az ÉS-ben jelent meg Hárs László nekrológja Vészi Endrétől: Hárs László utolsó varázslata címen. Szép írás. A költő, akit méltatója ezermesternek titulál, így ír: „Dideregve és fogvacogva / nem dolgozni és nem pihenni / a vég előtt egyetlen nappal / hadakozni szikár szavakkal / miközben már készül a semmi”. De sokan hiszik, nemcsak az utolsó napon, de egy életen át, hogy készül a semmi! A költő így folytatja, a hiábavaló emberi küzdelmet így jellemzi némi öngúnnal: „A fejem törtem halálomig / valami halhatatlan tetten / világot akartam találni / s még magamat is elvesztettem / A végtelent vágytam és ez a véges / erőmet mindig meghaladta / a mércét magasra emeltem / és végül átbújtam alatta”. Hát csak ennyi az egész? Készül a semmi? Kérdezzük jajgatva: Nem szükségszerű, hogy elveszszünk? Nem! Ez a két határozott *nem* a keresztyén reménység álhatalos válasza a halállal és a holnappal szemben. E kettős *nem*, e kettős tagadás a legerősebb állítás, a lehangosabb igen az életre. Mindkét értelemben a reménység emberei vagyunk, akiket Isten Lelke élő reménységre szült újjá. Hadd koncentráljunk ma lelkészi szolgálatunkra így: Reménység nélkül nem lehet jól szolgálni. Bizonyosnak kell lenni, úgy amin dolgozunk, amiben benne állunk, az nem hiábavaló. Pontosan úgy, miként Pál apostol is biztat a feltámadás himnuszának végén: „ezért testvéreim, legyetek szilárdak, rendíthetetlenek, buzgolkodjatok mindenkor az Úr munkájában, tudván, hogy fáradozástok nem hiábavaló az Űrban” (I. Kor. 15,58).

Reménységünk nem csalfa, vak remény, nem is emberi projekció, mert az még kevés, bármilyen tiszteletreméltó is. Gondolok itt például Devecseri Gábor A múlandóság cáfolatául című írásgyűjteményére. Nagy, mély emberi kívánság, hallatlan akaraterő — valójában mégis kevés, bármilyen megrendítő emberi erőfeszítés. Mi Jézus szavára és Isten feltámasztó cselekedetére alapozzuk reménységünket — és ez elég. Csak ez elég.

Húsvét felől, punkösd felől, az élő Űr felől újul, frissül reménységünk, ahogyan egy szép középkori keresztyén ének dalolta boldogan. A párizsi Saint Victor kolostor tudós Ádámja szavai így hangzanak: „Az egész világ újul, új örömeök intenek, ahogy feltámadt az Űr, feltámadnak mindenek, Tűz, víz, föld, ég — enged a halál fagya, e világnak hadnagya birodalmát feladja, melyet bennünk hódított... Krisztus újra eget nyit és rabokat szabadít.”

En már azt is becsülöm, ha valaki nem vész el a napi gondok között, kilát azokból és komolyan veszi a véget, a halált. Azt, hogy neki is egyedül, személyesen kell meghalni. Időnként komolyan veszi a memento mori szerzetesi intelmét, tenyerén is olvasva a kitörölhetetlen

két nagy M betűt. Becsülöm azt, aki nem tud belenyugodni ebbe, s nem is hessegeti el magától a gondolatot, aki Hemingway szavaival mer torreador lenni, ez a „legreálisabb foglalkozású ember”, aki naponta néz szembe a halállal. Olyan gondolkodó költő, mint az említett Devecseri, aki utólérhetetlen tömören ír, mondja: „két kezemben tartom a fejem / világmindenség van e helyen / ha meghalok, meghal egy világ.” Becsülöm ezt a tudatot, de nem tartom elégnek. S többnek vallom hitemet, keresztyén reménységemet. Mint, ahogy nem tartom elegendőnek ezt a ráérzést sem, túl az élet delén, hogy odaátról nézve, egyszer megérkezve, az egész életet lehet úgy tekinteni, mint amiben egy nagy úr vendégei voltunk. Hogyis írja Kosztolányi először keserűen, szinte cinikusan 50 éves korában? „Már megtanultam nem beszélni / dermedten élet nélkül élni / nevetni két szemembe könnyel...” majd később: „bizony ma már, hogy inaim lazulnak / úgy érzem én barátom, hogy a porban / hol lelkek és könnyek között botoltam / mégiscsak egy ismeretlen Úrnak vendége voltam”. Úgy érzem? Ez kevés. Ebben hiszek, ebben bizonyos vagyok, ez a reménységem. Hogy itt és ott, holnap és örökké vendége vagyok a legnagyobb Úrnak.

És most szólaljon meg a biblikus mondanivaló, hadd bővüljünk együtt reménységben és legyen teljes az örömünk és békességünk is. Keresztyén hitünk átöleli a múltat, a jelent és a jövőt. Most a jövő dimenziójával foglalkozunk s fogadjuk el teológusoktól, hogy nem csak a múlt lehet nagy tanítómesterünk, ahogyan ezt oly sokszor hallottuk, hanem a jövő is. Gondolkodjunk először az időtlen jövőről, ami kell, hogy meghatározza egész időbeli életünket is. Tartalma ennyi: ott Valaki vár. Az Úr, aki báránként, szenvedő Messiásként, szolgaként volt ismeretes itt, valóban Úr. Trónon ül, imádják, imádjuk. Ahogyan nem olyan régen, Cantate vasárnapján prédikáltuk a Jelenések könyvéből. Micsoda kontrasztok! Mennyi beszédes tartalmi vonás: aki kívül volt, majd belülre a centrumba kerül, aki áldozat volt, győztesként mutatkozik, aki magányos volt, nagy közösség kellős közepén ünneplésben részesül. S az emberi élet esszenciális tartalma nyilvánvalóvá válik: az Isten dicsőítése az. A vox humana hallatszik, de nem a magunk nótáját fújjuk, hanem az új éneket a mennyi istentiszteletben, nem passzív zeneélvezőként vagy kritikusként, hanem kórustagként leszünk jelen. Túl az erkölcsi zűrzavaron, a fogyatékos ismereten, a hiányos kapcsolatokon. Hétköznapi sodrában, göröngyei között segít-e minket ez a látomás, hitet, reménységet ébresztő kozmikus vízió? Nagyon szeretem a Jelenések könyvét, nem félelmetes, szörnyű könyv ez, hanem vigasztaló irat.

Az időbeli jövőről kell szólni ezután. Ismerem a keresztyén futrológia határait. S fegyelmez a Biblia ismerete abban, hogy ne űzzek egyházi sci-fi irodalmat. De nem restellem bevallani, szívesen engedem szabadon fantáziámat gyakran, s gondolok a jövő egyházára és az egyház jövőjére. Az szükséges, hogy ez a reménység jegye alatt történjék. Szívesen olvasok a homo prognosticus, a jövőt ismerni és tervezni akaró mai ember írásaiból. Vállalom azt is, hogy az ötvenesévek, a középkorúak bogara ez, mert a nagyon öregeket már nem érdekli, a nagyon fiatalokat még nem izgatja. Sőt közösséget találok és keresek mindazokkal, akiknél ilyen vonalon lehet. Fontosnak tartom, amit M. M. Thomas Utrechtkben, Nairobi előtt az EVT KB ülésén mondott, hogy ti. kapcsolatot kell találniuk azoknak, akiknek a jövő felől egyáltalán van valami elképzelésük és még az utópiák becsületét is vissza kell adni, mert ezek legáltalában valamit akarnak. — Maróti, aki A múltó jövő nyomában című kötetében magyarak közül először foglalkozott prognosztikával, közli azt

a statisztikai adatot, egy reprezentatív felmérés alapján, hogy a megkérdezettek 10%-a optimista, 10%-a pesszimista és 80%-a egyáltalán nem gondol a jövővel, semmiféle elképzelése vagy reménysége nincs. Vajon milyen lenne egy papok között végzett reprezentatív felmérés?

Most nem szeretnék beleveszni Morus, Madách, Verne jóslásaiba, Jókai, Wells, Huyley, Dürrenmatt jövődöleéseibe, Baade vagy más közgazdász prognózisába. A futurológiát vagy prognosztikát én valóban tudománynak tartom s nem sarlatánságnak, mint sokan, de most a közvetlen közelbe kell vetítenünk a témát: a jövő, a holnap a Magyarországi Evangélikus Egyházban, gyülekezetemben, családomban. Milyen is lesz? Kérdezem, tudunk-e örömmel és békességgel menni a jövő felé, mert nem az aggodalom, hanem a reménység tölt el? Urunk szeretete valóban kiűz minden félelmet? Tudunk-e másnak is átadni valamit reménységünk-ből? Teológus fiaink és lányaink nem azért fékeztek, mert kevészer hallják az őszinte reménység szavát tőlünk felnőttektől? Szükségszerű, hogy egy-egy pálya vége felé csak úgy áradjon a pesszimizmus öreg lelkeszemből? Apró és nagyobb napi dolgokban tudunk-e reménységgel, megoldást remélve nekimenni kérdéseknek, problémáknak? Hogy egyházunk új énekeskönyvvvel foglalkozik, teológiát épített, Diakónia c. lapot szerkeszt, konfirmációs kátét készít elő, mindez kockázat, rizikó, sőt több: a reménység jele.

Bűnök megkötöző hatalmát ismerve még mindig merünk reménységről beszélni? A reményt fel nem adni, tudván, hogy nincsen reménytelen eset? Az Újszövetség hűsvét utánról talán azért hoz annyi kudarcot részletesen, hogy aztán megmutassa, az elbukott, hitetlen, kételkedő vagy tagadó tanítvány sem reménytelen eset: Péter, Tamás, az emmausiak, a tizenkettő, mind-mind rosszul vizsgáztak. Jézus mégis látott fantáziát bennük. Bennünk is lát. A Zsidó levél a tegnapi és ma és mindörökké ugyanaz Jézus Krisztusra irányítja tekintetünket, nemcsak a hit modelljeire a múltból, hanem a hit fejedelmére, bevégzőjére, teljességre juttatójára, a jövő Urára.

Szépen vall Dsida Jenő egyik versében saját bukásáról, majd nagyot ígér: „nincs gonoszabb, mint a hitvány / áruló és rossz tanítvány / ki az ördög ösvényén / biztos lábbal tudva mén / szent kenyéren nőtt apostol / aki bűnbe később kóstol / Krisztus ilyen voltam én...” ezt vállalom. De a folytatást „s kopjék térdig bár a lábam, tudom az ég kapujában utolérlek Jézusom”, ezt már nem kell vállalnom, mert valaki megelőzött, megkeresett s nem hagy elveszni. Ha elfogultam, nem hagy a porban. Ha tékozlók társaságába kerültem, visszafogad. Nem vagyok reménytelen eset. Elömbé siet...

Mi vár rám — ránk holnap? Holnapután s a halálunk óráján? Késszül a semmi? Vagy vár valaki? Fogad valaki? Segít valaki? Igen. A holnap Ura, az élet Ura, az örökélet Ura, a kozmosz Ura. Én nem csodálkozom, hogy van ma teológus, nem is egy, aki a reménységet nem egynek a sok tényező között, hanem a leglényegesebbnek tartja (Moltmann, Pannenberg), hogy mernek a reménység realizmusáról szólni, akik várják, hogy a jövőben még több vár ránk, mint amit eddig kaptunk, hogy majd a teljes jelentést és értelmet is elnyerjük s ez a reménység retrospektív módon is gazdagít és egyben retroaktív jelenség, vagyis aktivizálja jelenünket, hatása van hétköznapi életünkre, beállít a világba, ahol még van baj is, jaj is, könny is, de nem vagyunk reménytelenek, sőt latba vetjük erőnket, hogy kevesebb legyen a jajszó, a panasza, a sírás. Hiszen a reménység emberei vagyunk, mert Urunk a reménység Istene.

III. Legnagyobb a szeretet

Textusok: Jn 13, 34—35; Mt 25,40; Mt 5,43

A három maradandó között, amit ajándékba kapunk, valóban a szeretet a legnagyobb. Természetesen nem mondhatok el mindent, nem is akarok ismételní, hiszen gyakran történt utalás a szeretetre előadásokban is, hozzászólásokban is konferenciánk folyamán (Káldy püspök úr Pál teológiájával, Ottlyk püspök úr a Kis- és Nagykátéval, Balikó Zoltán lelkész testvérünk a személyes diakóniával kapcsolatban részletesen szólt a szeretetről. Figyelembe veszem azt is, hogy ma délután úrvacsorát veszünk s ezért megpróbálok az eddigieknél is szubjektívebb és egyszerűbb hangot használni. Legyen szavam egyúttal gyónó tükör lelkészeknek.

A szeretet nagy témájából három aspektusra utalok csupán: egymás szeretetére, a „kis testvér” szeretetére és az ellenség szeretetére. Előbb azonban ezt a jelzőt ízelettem: *legnagyobb*. Meggondolkoztató, hiszen Pál a hit apostola mondja ezt, a reménység himnuszának írója szól így a szeretetről. Neki elhiszem, hogy igaza van, mert ő ismeri is és méltatja a másik két értéket. Miért is a legnagyobb? Mert a hit látássá lesz, amikor megérkezünk, a reménység megvalósul majd ott, ahol nincs már idő, de a szeretet marad: kapcsolatot jelent Istennel is, emberekkel is. Az örök liturgia és örök diakónia tartalma a szeretet. Legnagyobb azért is, mert a legsokoldalúbb, legleleményesebb, legrugalmasabb, ahogyan ezt Pál 1 Kor 13 elején és közepén lefesti. Legnagyobb azért is, mert itt a legnagyobb az úr, a hiány az emberben. Ez valóban nem telik magunktól és magunkból, ami pedig telik, az hamar elfogy. Legnagyobb a szeretet, mert ez summázza valamennyi parancsolatot, ez jelenti a törvény betöltését. Az Augustinustól eredő mondás: Szeresd az Istent és tégy, amint akarsz, így is formulázható: szeresd az embert és tégy, ahogy akarsz!

1. *Egymást!* A szeretetnél az első és egyik legizgalmasabb kérdés: kit?... „Hiszen láttam Uram, hogy tudnám szeretni? —” vetjük fel imádságban is a kérdést Istennek. Mégis Jézus szerint egymást kell szeretni. Szava egyértelmű. Nem leszűkítése ez a szeretetnek, hanem konkretizálása. Itt, most, így tolmácsolom: a kollégát, a másik tanítványt. Máténak Pétert, Filepnek Tamást... Az egyik rossz múltú, a másik nagyszájú, a harmadik értetlen, a negyedik hitetlen. A sort folytatni is lehet. Jézus nem alkuszik: egymást szeressétek! Azt, akiről mindent tudok, mert állandóan nagyítóm alatt van... Azt, akinek gondolatmenetét, stílusát, de még a krákogását is ismerem... Azt, aki, véleményem szerint, elviselhetetlen, idegesítő, tenyérbemászó, vérforraló. Konkretizáljuk még jobban. Itt a gyenési otthon lakói között és különböző beosztású, szolgálatot végző szolgatársak között hangzik a parancs: egymást! A Magyarországi Evangélikus Egyház vezetőit és nekik: minket. Püspököket, espereseket, papokat, egyházmegyénk fraternitásának tagjait, az LMK-tagokat, a gyülekezetben szolgált elődöt, utódöt, jelenlegi munkatársat: egymást. Tessek csak a neveket behelyettesíteni: a készületlent, a rutinost, a papost, a nagyon is világiast... Nézzünk itt is körül és így értsük a szót: egymást — a sportból is hozzászólót, a beszédkényyszerrel felszólalót, a lemezszerút, a tudálékost, a lassú észjárásút és a lassan beszélőt, a hadarót, a halkat, a harsányat, az unalmast, a kérkedőt, mindazt, aki most itt június 6—7—8-án Gyenesen együtt vett részt konferenciánkon. Micsoda perspektíva! Fűrás, ócsárlás, rágalmazás helyett szeretni is lehet.

Mi hiányzik legjobban, hol a baj leginkább Magyarországi Evangélikus Egyházunkban? A szeretet hiányzik, a szeretethiány gyötör. Urunk itt akar segíteni rajtunk mai igéjével.

Egymást szeressétek! — ne a másik tulajdonságát, mert úgy hamar kifulladtok, hanem a személyét, mert itt van, mert ide állította az Isten mellém, mellénk; mert Isten is szereti, mert Jézus így kérte: amint én szerettelek titeket... Nála leolvasható mindennél beszédesebb illusztrációként, hogy a szeretet nem keres, hanem teremt értékeket.

Hogy milyen nehéz ez a parancs valójában, úgy derül ki, ha magamra gondolok. Milyen nehéz lehet engem szeretni! — ezt a nyugtalan, ideges, rosszalvó embert, ezt az idő kergetésében élő, gyakran sistergőt, aki gyakran gyorsabb a gúnyolódásban, mint a szeretetben; ezt a másokat is hajtó, nemcsak magát nem kímélő embert, aki múltat nehezen felejt, akaratos, érdes, pattogó, kritikus. S hogy mégis van kapcsolatomban emberekkel, az azt bizonyítja, van szeretet másokban, lehetséges szeretni engem is, mások komolyan veszik a jézusi parancsot: egymást!

2. *A kicsinyeket!* Bennük inkognitóban jár köztünk az Úr. A praesentia realis lutheránus teológiánk fontos mondanivalója, de csak az igével és szentségekkel kapcsolatban szoktuk hangoztatni. Jézus tágabb ölelésű, a gyülekezetre is kiterjeszti (ahol ketten vagy hárman összejönnek...) és a kicsinyekre is kibővíti ígérését. „Amennyiben eggyel a kicsinyek közül cselekedtél a szeretet cselekedeteit, velem tettél azt” (Mt 25). Jézus nemcsak szolidaritást vállal, szimpátiát érez a kicsinyek iránt, hanem teljesen azonosítja magát velük. Jézus szerint nekünk is azokat is kell és lehet szeretnünk, akiktől semmit nem kapunk viszonzásul, akik iránt érzet és megmutatott szeretetünk „nem éri meg”, akik terhünkre vannak. Azokat is, akikről az unalomig hallunk (éhezó gyermekek, irástudatlanok, elnyomottak), de akik ismerete még nem elegendő. A lelkeszi szolgálathoz lényegileg tartozik a kicsinyek szeretete.

Kisfiam konfirmáció óta készül lelkeszi pályára, s amikor már komolyra fordult a dolog, gyakran beszélgettünk is elképzeléseiről és a pápi élet buktatóiról. Egyszer ezt mondta: „én az embereket akarom szeretni, nem a könyveket”. Sarkosított mondat, megértettem.

Kicsinyeket szeretni fáradságos, lehet, hogy nem is kötelesség, nem is ésszerű. Mégis ez a tanítványhoz illő. Hogy is mondja költőnk? „Valamit kérnek tőled / Megtenni nem kötelesség / Mást mond a jog / Mást sug az ész / Valami mégis azt kívánja: nézd / Tedd meg, ha teheted! / Mindig arra a harmadikra hallgass / Mert az a szeretet... Mészszire mentél, / fáradt vagy, léptél százat / Valakiért még egyet kellene / ... Valakin segíthetnél / Joga nincs hozzá, nem érdemli meg / tán össze-törte a szíved / Az ész is azt súgja, minek? / De Krisztus nyomorog benne / És a szelíd hang halkán újra kérlel / Tedd meg, ha teheted / Mindig arra a harmadikra hallgass / Mert az a szeretet... Óh ha a harmadik / Egyszer első lehetne / És *diktálhatna, vonhatna, vihetne.*” Ez a harmadik hang mindig kívülről jön — extra nos, ahogy őseink vallották. Ez Jézus hangja, a csodálatos Harmadiké, ahogy az emmausi tanítványok történetében nevezni szoktuk Őt...

3. *Az ellenséget!* Teljes lehetetlenség! Képtelenség! Túlságosan magas a mércé! Így ágál bennsőnk a jézusi parancs ellen. És mégis neki van igaza, mert ez is a szeretethez tartozik. A teljes szeretethez.

Van ellenségem? Akad. Hallom az apostol tanítását: „legyetek békeségben mindenkivel, amennyire rajtatok áll...”, mégis akad ellenség is. Talán ellenfél? Nem! Ellenség. Ellenfél a sportban van, aki ellen nagy erőbedobással játszhatom, de az életben van ellenség is. Szeretni

őt? Ehhez Gandhinak vagy M. L. Kingnek kellene lenni!! Nem! Jézus egyszerű tanítványaitól ugyanezt kívánja. Textusunk arról beszél, hogy Jézus ismerte hallgatói ellenérveit. Szembe beszél szokással, józan ésszel, vallásos uzussal, megszokott emberi logikával. „Én *pedig* azt mondom néktek” — így vezeti be az ellenség szeretetére adott parancsát. Nemcsak kívánta tanítványaitól, hanem illusztrálta is, mit jelent az ellenség szeretete. Modellt adott. Ő maga így imádkozott a kereszten is: „Atyám bocsásd meg, mert nem tudják, mit cselekszenek”. Nem elég a samáriai falu előtti jelenetre gondolni, a keresztre kell gondolni, ott világosodik meg, hogy valóban ellenségei voltak az emberek, de az is, hogy nincs határa, nincs korlátja Jézus szeretetének. A tanítvány életében is megfakul minden „de”, minden „azért”, minden „mégis”. Csak az egyértelmű szeretet marad.

Szeretet csak ilyen tökéletes szeretet lehet, mint a kör tökéletes vonal. Ez még nem perfekcionizmus, de ez perfekt szeretet. Van ellenségem — nem bírok vele. De így bírok vele! Így megszabadulok tőle, nem tekintem ellenségnek, szeretem: ebben a látásban máris megváltozott. Ez a szeretet nagy alchimiája.

Szeretet: ez az egyetlen megoldás az életben, sem az igazság, sem a menekülés nem az. Szeretet, ez, amit soha nem kell szégyelnem, bármilyen következik is. Szeretet: ez, aminek valóban van perspektívája, megmarad még az örökkévalóságban is.

A szeretethez erőt kapunk Tőle s ez fontos, mert a szeretetet nem elég helyeselni, hanem élni kell és ehhez erő szükséges. Energiaválság idején szeretethiányról is beszélünk, a tanítvány nemcsak felismeri a hiányt, hanem Ura erejéből él.

Úrvaországára készülünk ma. Külön nem lesz már idő közös előkészületre, ezért gyónótükör is szavam: nézd meg benne magad és kérj erőt. A szeretet himnuszát olvastuk, a mindennél nagyobb, leleményesebb, maradandóbb szeretetről szóló dicséretet. Olvastuk ezerszer, tanítottuk sokszázszor, most e három napon újra olvastuk. Kigyűjtöttem 25 igét az Újtestamentumból, a szeretetről szóló valamennyi. Most mégis ezek helyett hadd olvassaf el újra, lassan, meditálva 1 Kor 13-at. Sőt az a javaslatom: olvassuk együtt hangosan mint tanulók, *tanulók* Jézus iskolájában.

Dr. Hafenscher Károly

Egyházunk útján

Lelkipásztori szolgálat a társult gyülekezetekben

Alapvetés

Egyházi törvényeink szerint a gyülekezeti összevonások célja kettős: részben az anyagi szükségyszerűség, részben a lelkeszi szolgálatok célszerűbb beosztása indokolja döntő módon a társítások tervszerű folyamatát. A cím alapján ez utóbbinak a vizsgálata a feladat, a lelkeszi szolgálaté.

A törvény természetesen a lelkeszi szolgálatot az országos munkakerő-gazdálkodás szemszögéből vizsgálja. Hogyan lehet a csökkenő lelkeszi létszám mellett is a legjobban ellátni a lelkeszi szolgálatokat, azt országosan jól beosztani? Ennek egyik útja a gyülekezetek társítása. A dolgozat most a gyülekezet oldaláról kell, hogy közelítsen a kérdéshez. A törvényben is kijelölt országos irányelvek alapján megvalósult társ-egyházközsgben most már milyen legyen a lelkeszi szolgálat, Milyen módszerekkel, hogy végezhetem jól, — hogyan kellene? Melyek azok a speciális kérdések, amelyekkel a társult gyülekezetben a lelkeszi találkozik? Valóban el kell kezdeni beszélgetni róla, hiszen egyre több lelkeszi szolgál ilyen beosztásban, s idővel bizonyára az ilyen típusú gyülekezet lesz a jellemzőbb, általánosabb.

Természetesen nem lehet cél egy rövid tanulmány keretében a lelkeszi szolgálat teljes leírására törekedni. De nincs is rá szükség. A társult gyülekezet is gyülekezet, a társgyülekezet lelkesze is gyülekezeti lelkesz. Nem valami rendkívülről van szó tehát, alapjaiban más és gyökeresen új munkaterületről. Sőt, jóval több az azonosság, mint a különbözőség. Az igehirdetés, a temetési szolgálatok, a betegúrvacsora és az esküvő, a gyermekmunka és a látogatások ugyanazt a felkészülést, ugyanazt a hozzáállást és módszereket, ugyanazt a hitet igénylik a lelkesztől. Pintér János így fogalmaz: nincs külön anyagyülekezeti és külön egy társgyülekezeti evangélium. Nem is látnám értelmét tehát a teljeség igényének, tárgyalva a lelkipásztori szolgálat egész skáláját. Így éppen a speciális sikkadna el: mi az, amiben más és új ez a munkaterület? Itt csak ezeket érdemes megkeresni.

A cím 1978-ban kötelező LMK téma volt. Ismerősként üdvözölhetné tehát minden lelkesz, — ha mindenütt feldolgozták volna. De mindössze kilenc egyházmegyében készült a témáról referátum, alig több, mint felerészben talált gazdára tehát. Milyen kár, hogy a kötelező témák nem minden egyházmegyében kötelezők. Egymást is megszegényítjük vele. „Ha összeadnánk erről a témáról a 16 lelkeszi munkaközösség építőkockáit, talán épülhetne is belőle valami” — írja dolgozatában Flotin Brunó. Sajnos, ez csak óhaj maradt.

Dolgozatom a Csabdi—Bicskei—Csákvári Társegyházközsgben másfél évtizeden keresztül végzett szolgálat általánosítható szempontjait kívánja közreadni, kiegészítve több hasonló dolgozat részleteivel.

Nincs még ennek a tárgykörnek irodalma. Forrásaink így nincse-

nek, csak több-kevesebb tapasztalatunk. Ez menti mind a dolgozatoknak, mind pedig ennek a cikknek is a fogyatékoságait, amelyik cikk nem lehet több és más, mint néhány fontosnak érzett szempont elmondása abból, amit társgyülekezeti lelkészként csinálunk.

Helyzetkép

Nehezíti a társgyülekezeti lelkipásztori szolgálat sajátosságainak összegyűjtését és rendszerezését az a tény, hogy nincs két egyforma társgyülekezet. Tarka a kép, ahány, annyiféle. És itt nemcsak a klasszikus különbségekre kell gondolnunk, amelyeknek kategóriái: tradicionális és hagyományok nélküli, városi és falusi, szívesen adakozó és fősvény stb. típusú gyülekezet. Ezek mellett itt újabb szempont, hogy a társulás tekintetében sincs két egyforma.

A társult gyülekezetek külső adottságai visszahatnak a lelkipásztori szolgálatra, ezért ezeket is említeni kell. Ideálisnak mondható az a helyzet, amikor azelőtt két önálló, ma pedig már összeépült falu gyülekezetei társulnak. A két templom közötti távolság néhány kilométer, szinte járdával összekötve. A társításra nem szorulnak rá, mert mindkettő lélekszámban is viszonylag erős, de mert a szolgáltatokat egy lelkész is el tudja látni, a társítás természetes folyamat. A nehezebb véget, amikor a távolságok 20—50 kilométeresek is, a lélekszámok kicsik, s mert ebből eredően szegények voltak, társulásuk után is azok maradnak. A korábbi lelkési fizetések összeadódnak ugyan, de nyomasztó teher marad templomaik, épületeik fenntartása, amihez az autófenntartás jelentős többletköltsége is járul. Lehet egységes a lelkési munka 5 vagy 50 kilométeres különbségeknél?

A társuláshoz való hozzáállás is két véget között mozog. Az eszményi helyzet az, ahol a társulás természetesen magától értődő folyamat, a gyülekezetben legalább egy réteg számára valamilyen szempontból talán még öröm is. Nem tudom persze, van-e ilyen, bár egyes esetek megközelítik ezt az elméleti kategóriát. Innen a fokozatok egész során át vezet az út a másik végetig, amikor kifejezett ellenkezés, rosszindulatú gyűlölködésig elfajuló hozzáállás nehezíti a társulást.

A külső és belső adottságok igen különbözők tehát. Lehet-e azonos módon, azonos módszerek segítségével vezetni a lelkipásztori szolgálatot? Lehetnek-e ennek ilyen különböző helyzetekben egységes szempontjai? Bizonyosan vannak, csak hogy nagyon tág határok között, rugalmasan alkalmazhatók. Aki keserűen legyint egyik-másik szempontra, mint utópiára, gondolja meg, hogy máshol jól beválhat —, s hogy legalább valami tanulság belőle azért nála is levonható.

A sérülések gyógyítása

Időrendben legtöbbször ezzel a feladattal találkozunk először a társult gyülekezet lelkésze. Említettem a társulás körül többé-kevésbé mindenütt kialakuló harcokat. Ezek tárgya: hol legyen a lelkési székhely, mi legyen az épületekkel, milyen arányban viseljék az útiköltségeket —, és így tovább szinte vég nélkül. Az éles hangú presbiteri ülések, nyíltszíni közgyűlési villongások persze véget érnek, sokszor egy-egy jogosan határozott esperesi hangra, felsőbb intézkedésre. De a sebek nehezen gyógyulnak, érintésükre felszisszennek hosszú évek múlva is.

Kezeljük ezeket sok lelkipásztori szeretettel. Maradhatunk emellett határozottak is, védve a társulás igazát. De éljük bele magunkat helyzetükbe, s akkor megértjük fájalmukat. Egy lelkészi székhely megszűnése mindenképpen visszalépés egy olyan gyülekezet részére, ahol korábban, esetleg évszázadokon át is lelkész lakott. A törvény ugyan biztosítja a társult gyülekezetek egyenlőségét. Nem alá- és fölérendelés történik, hanem egymás mellé rendelés. Egyfelmák, egyenlő jogokkal és köteleességekkel — társak. A gyakorlati valóság pedig mégis az —, írja dolgozatában Foltin Brunó — hogy teljes egyenlőség lehetetlen. „Ahol a lelkész lakik, ott mindenképpen több időt tölt. Odá köti a családja. Napközben, jártában-keltében többekkel érintkezik, többekkel vált szót, jobban tudomására jut, mi történik a gyülekezeti tagok között, kik betegek stb. Több a spontán alkalom egy-egy lelkipásztori beszélgetésre, vagy csak egy-egy lelkipásztori szóra, kézszerítésre. Jobban kihasználhatók a negyed, vagy félórák, vagy éppen az esti órák. A lelkészfeleség érintkezése is közvetlenebb a gyülekezet tagjaival. Ha gyermekei vannak, nem kísérheti el férjét a társgyülekezetbe, csak legfeljebb egy-egy kiemelkedő alkalommal. A lelkészcsalád gyermekei is közvetlenebb kapcsolatban vannak a gyülekezet többi gyermekeivel, és sokban segítik a gyermekmunkát, később az ifjúsági munkát... Tehát a bázisgyülekezet mindenképpen előnyben van a lelkipásztori szolgálat tekintetében a társult gyülekezettel szemben.”

Lássuk a helyzetképet mindig így magunk előtt. Csak ekkor nem következik be az, amire mint tapasztalati valóságra a témát kísérő tájékoztató szöveg is rámutatott: „Több társult gyülekezet lelkésze mindent elintézettnek vél a vasárnapi istentisztelettel. Lelkipásztori munkát, tehát látogatásokat, gyermek- és ifjúsági munkát nem végeznek, vagy nem körültekintő módon és hathatóan végzik azt”. Át kell éreznünk a „pásztor nélkül való juhok” iránti külön elkötelezettségünket ahhoz, hogy elég felelősséggel, elég szeretettel tudjuk gondozni a gyülekezet távoli pontjait is.

Az egység építése

Az eddigiekből is egyenesen következik. Fontossága az előbbi feladat mellé helyezi. Speciális, külön lelkipásztori feladat a társult gyülekezetben annak a gondolatnak az ápolása, tanítása: egy gyülekezet vagyunk, az egységből adódóan is testvérek. A társulás belső elfogadása és igénleése is talán olyan mértékben valósul meg, amilyen mértékben az egysége gondolata.

Még kedvező légkörű indulás esetén is tapasztalható, hogy vannak, akik egy évtized után is megkérdezik a lelkészt: meddig kell még „oda” járnia? S magyarul kell ki tudja hányadszor is, hogy nem átmeneti helyettesítésről van szó, az összevonás végleges, egy gyülekezet vagyunk —, csak éppen szétszórva nagy területen.

Miért érzem az egység kérdését annyira fontosnak? Hiszen a társult gyülekezetek viszonylagos önállósága továbbra is megmarad úgyis. A törvény is külön presbitériumot és külön pénztár fenntartását írja elő. A gyakorlat is az, hogy templomaik és épületeik karbantartásáról külön gondoskodnak. Jó is ez a rend, hogy a társgyülekezeti együttélés szabályait is meghatározzák paragrafusok. De jaj annak a társgyülekezetnek, ahol csak paragrafusok biztosítják! Amennyivel több a törvénytől az evangélium, annnyival több kell, hogy legyen az egyházi törvények szabá-

lyainál a gyülekezet egymás iránt is érzett szeretete, felelőssége, részvállalása a terhek hordozásából. Nincs jövő ott, ahol az egység gondolata nem kap helyet a szívekben. Addig a lelkesítő szolgálatokból is potenciálisan nagyon sok energiát leköti a szüntelen győzködés, amíg a faluból kifutó autót indulatos megjegyzések kísérik: Már megint oda megy, persze „azokat” jobban szereti... (szemembe is mondott vád volt ez, ha nem is rólam); vagy amíg a másik templom renoválása úgy folyik le: csinálják ők, az övék... Nincs jövő ott, ahol idegen testként élnek egymás mellett a társgyülekezetek, amelyeket csak a lelkes útjai kötnek össze.

Hadd említsek egy epizódot: a társ egyházközség három temploma közül az egyik renoválása fejeződött be a templombelső korszerűsítésével. Kevés volt a 60 lelket számláló gyülekezet pénze, az erősebb társtól kértem számukra, ahol „már” 170-en tartják fenn a templomot. Ott abban az évben nem volt zatározás, de a pénz egy tervbe vett templomrenováláshoz takargatott tartalék volt. Kölcsön kértem azzal, hogy talán az év végéig meg tudják adni. Természetesen adták, s mintegy mellékesen a felügyelő hozzátette: de ha nem adják meg, az sem baj, hiszen egy gyülekezet vagyunk, az a templom is a miénk is... Nem is sejtették, hogy mennyi örömet okoztak ezzel a mondattal, s külön azzal, hogy ezt mint magától értődő dolgot mondták. Persze azzal a biztos tudattal is, hogy hasonló helyzetben legközelebb ők sem maradnak egyedül. Én ebben a szemléletben a jövő zálogát látom, amikor a szó igazi értelmében társrá is válik a másik gyülekezet.

A társult gyülekezetnek ugyan továbbra is magának kell gondoskodnia önmaga léte fenntartásáról — írja Biczó Ferenc is — de „az évek múlásával azután meg kell látnia azt a valóságot, hogy saját léte összefügg az egész gyülekezet létével, s fokozatosan fel kell ébrednie benne a felelősségérzetnek az egész gyülekezet ügye és kérdései iránt. Ezt a felelősségérzetet is türelmes, bölcs lelkipásztori szolgálattal lehet felbrazsíteni.”

Hogyan lehet építeni ezt az egységet? Mindenképpen tudatosan kell, a módszer sokféle lehet. A legdöntőbb a személyes kapcsolatok útja, egymás megismerése. Nagyon jól beválik erre is az évenkénti gyülekezeti nap, a társ egyházközségek között váltakozva. Akkor mindenütt máshol elmaradnak az istentiszteletek, erre hívogatunk. A program egész napos, amire szép arányban jönnek mindig a többi gyülekezetből is, legtöbbször többen is, mint ahányan akkor ott istentiszteletet lennének. Az ebéd gulyáslevesvel és összeadott süteménnyel jól megoldható. A napot egy központi üzenet fogja össze, ez szól a délelőtti istentisztelet igehirdetésében éppen úgy, mint délután. Ilyen témák voltak az elmúlt években: A Biblia Isten ígéje, Győzelem a halál felett, A mi mindennapi kenyerünket..., Gyógyítható-e a „nincs időm” betegség?, Amit a templom üzen nekünk, stb. A mondanivalót a délutáni alkalmon versek, kánonok, elbeszélések, bibliai versenyek és énektanítás mősora támasztja alá. De túl a nap üzenetén külön ajándéka a napnak egymás megismerése, a személyes beszélgetések. Legközelebb mint ismerősök találkoznak már, s nekem is jó érzés, amikor egy-egy istentisztelet után érdeklődnek: hát mi újság van a többi helyen, hogy vannak ott? Erő is van ebben, az összetartozás érzésének ereje, amelyik főleg kicsi létszámoknál jelentős. Nem egy esetben ajánlkoztak, hogy elkísérnek egy-egy utamra a társgyülekezetbe, s ebben már az egymáshoz közel került emberek találkozási vágya is volt.

A személyes kapcsolatok ápolását is szolgálják a gyülekezeti autó-

buszkirándulások is. Egy-egy teljes vasárnapot kitöltő úticél (távolabbi gyülekezetek, műemlék templomok meglátogatása, szeretetintézmények megtekintése) mással nem helyettesíthető gazdagodás önmagában is. De a társgeyházköztségben külön többlet, hogy egy autóbuszba összehárva együtt utaznak a társgeyházkezetek tagjai, egymással is ismerkedve, egy gyülekezetet képviselve.

Az egység építésének a személyes kapcsolatokon túl számos más módja is van. A kazuálékát a következő vasárnapon mindegyik templomban ki lehet hirdetni: megkereszteltük, megeskettük, eltemettük... Ugyancsak az előző vasárnapi perselypénzeket is. Az év végi statisztikai adatok is az egész gyülekezetre nézve közölhetik az adatokat a szilveszteri hirdetésben. A számadásokat tárgyaló presbiteri üléseket természetesen mindenütt külön kell tartani, de elmaradhatatlan tárgysorozati pontjuk lehet az is: hogyan zártunk a többi gyülekezetben, mit végeztünk el és mik ott a tervek. Ezek a módszerek lehetnek különbözők, megvalósulásuk lehetőségei helyenként mások, de a cél mindenütt feladat: az egység építése.

Gyülekezeti alkalmak

Itt ismét nem lehet mindenütt érvényes recepteket adni, csupán néhány általános szempontra felhívni a figyelmet.

Pintér János figyelmeztet arra, hogy a társult gyülekezet a lélekszám arányában kell, hogy megkapja a megillető szolgálatokat, illetve gondoskodást. Ez a szempont irányadó lehet a munkatervek elkészítésekor is.

Külön kérdés társgeyházköztségben az istentiszteletek időpontja. Egyetlen társult gyülekezetnél megoldható általában, hogy ott is délelőtt legyen az istentisztelet. Ha ez nem megy, az egyenlőség elve alapján rendszerint váltakozó időpontokat vezetünk be: mindenütt legyen délelőtt is és délután is bizonyos sorrendben. De ezt a rendet nehezebb a gyülekezetek tagjainak fejben tartani, mint egy állandó vasárnap délutáni időpontot. Egy kissé a vasárnap délelőtt 10—11 órai istentisztelet bővületében élünk, minden azon túli időpont már csak lefokozott jelentőségű a lelkeszi közgondolkodásban is. Pedig az életritmus nagyon megváltozott. Tapasztalhattam, hogy egy vasárnap koradélutáni kezdésnek a társgeyházköztség tagjai jobban örültek, mint az addigi évszázados délelőttinek. Így az asszonyok délelőtt nyugodtan főznek, a férfiaknak falun a háztájira kell egy fél nap a vasárnapból. Ezért ebéd után szívesebben öltöznek ünneplőbe. Ezt egyébként istentisztelet nélkül is megtezik úgylis, hiszen a vasárnap délután a rokon találkozások, baráti beszélgetések alkalma is. A változó világban lehetünk mi is rugalmasak.

Társgeyházkezetben fokozott jelentősége van a bibliaóráknak. A vasárnapi menetrend nem teszi lehetővé, hogy rövid kézfogáson túli beszélgetések alakuljanak ki lelkeszi és gyülekezeti tagok között. A bibliaóra estéje csak az övék, s az ige mondanivalóján és megértésén túl oldott beszélgetés alakulhat ki mindig a gyülekezet aktuális kérdéseiről, ügyes-bajos dolgairól is. Hiszen kell, hogy a lelkeszi ne csak óráját szüntelenül nézegetve legyen közöttük gyülekezeti alkalmon.

A gyermek és ifjúsági munka jelentőségéről nem kell írnom. Ahol hitoktatás van, részben megoldott a velük való foglalkozás. A gyermekbibliakörök sajnos az amúgy is zsúfolt vasárnap mostohagyerekeit. Ha kurtítani kell valahol, mert pl. még egy temetés is adódik az istentiszteletek mellé, legtöbbször sajnos ezzel kapcsolatban vagyunk kénytelenek

hirdetni: a gyermekbiblikör ma kivételesen elmarad. Legközelebb pedig már a családott gyermekek maradnak el.

Látogatások

Külön módon kérdése ez is a társult gyülekezetek lelkesi szolgálatainak.

Az ajtón belépve valahol, már minden azonos. Ezért nem feladatom írnom itt a beszélgetések tartalmáról, lefolyásáról, a lelkipásztori beszélgetés módszereiről. De az ajtóig el kell jutni, s itt van különbség.

A többletnehézség a távolságból adódik, nehézségi foka a távolság arányában egyenes arányossággal növekszik. A látogatás az a munkaág, amelyik nincs időponthoz kötve —, kizárva természetesen a gyakorlati okok miatt alkalmatlan és az illendőség határain kívül eső időpontokat. Eppen ezért kezeljük rugalmasan. Elmegyek a postára — hazafelé benéznek valakihez. Ma nem tudok elmenni, hát elmegyek holnap. Van persze kivétel is, egy-egy sürgős látogatás. De 25 kilométeres távolságban nem lehet „benézni valakihez”. Még külön egy látogatásért sem indul el az ember. A mai körülmények között pedig egyre kevésbé lehet hétköznaponként látogatásra alkalmas időpontokat találni. A szinte valószínű kudarcnak nehezebben indul el az ember még a szomszéd utcába is, nemhogy a hetedik határba.

Ott lenne a vasárnap. Otthon is vannak, jobban is örülnek a vendégnek, mintha munkájukat megszakítva kell betessékelni a papot, ha ugyan egyáltalán otthon található. Van lelkes a dolgozatok írói között, aki a legjobb módszerek az istentisztelet utáni látogatást tartja (Jeszenszky Tibor). De hozzáteszi, hogy akik egész nap egyik faluból mennek a másikba, ezt természetesen nem tehetik meg. „Autót vezetni, éneket vezetni, prédikálni s menni tovább, ez fárasztó lehet.” Valóban az. Társgházköziségben a vasárnap koncentrálttá válik. Helyzetem bizonyára nem tartozott ezen a téren a legnehezebbek közé. Három istentisztelet az 50 km-es út során, gyermekbiblikör, konfirmációi oktatás idején egy, de inkább két konfirmációi óra —, az ebéd pedig mindig az, amit az útra magammal vittem, nemegyszer azt is vezetés közben fogyasztva el. Így látogatásra csak a vasárnap esti órákban futotta volna, ha nem éreztem volna ezt legtöbbször teljesítőképességem határán tulinak. És hogyan látogasson vasárnap az a társgházköziségi lelkes, akinek már hét temploma van, mindig esti istentisztelettel is?

Ideális megoldás az a több dolgozatban említett módszer, amelyik szerint a hét egyes meghatározott napjain tartózkodják a társghülekezetben a lelkes. „Elengedhetetlen, hogy a társult gyülekezet(ek)nek minden héten, beleértve a nyári időszakot is, a körülményektől függően legyen legalább egy napja. Ezen a társghülekezeti napon a lelkes valóban a társult gyülekezetben tartózkodik...” (Pintér János). Legkézenfekvőbb, ha ez a nap a hittanóra napja, este a biblióra tartható, ezen megoldhatók a pénztári és egyéb ügyek is. Napközben látogatva pedig mindegy, ha zárt ajtóra is talál a lelkes, megy tovább, legközelebb majd ők lesznek otthon. Ezt a napot a gyülekezet tagjai is tudják, a lelkeszt különböző bejelentésekkel vagy beszélgetésre az irodában felkereshetik.

Minél nagyobb egy társghülekezet, ez az ideális helyzet annál nehezebben közelíthető meg. Van, ahol már ki sem telne a hétből a reggeltől-estig minden nap más falu. Vagy egyik héten egy temetés szólít azon a

meghatározott napon mégis máshova, máskor a sok épület közül valamelyik renoválása köt le egy helyen hetekig. Mégis, törekedni kell a rendszerességre a látogatásoknál is. Hiszen az a munka, ami egyetlen helységben rugalmasan kezelhető, az társegyházközségi szinten tervszerűség kötöttsége nélkül már szétszakad.

Munkatársak kérdése

Többször beszélünk manapság arról, hogy megfelelő presbiterek, munkatársak nélkül a lelkész nehezen boldogul. Fokozottan áll ez a társegyházközségekre nézve: ott még nehezebben, vagy sehogy.

Áll ez részben a materiális feltételek vonalán. Egy rossz helybeli gondnok nemtörődömsége még kivédhető. A lelkész úgysis előbb észreveszi, ha beázik a tető, hiszen éjjel órá csöpög a víz. De 25 km-re ezt már nem lehet észrevenni. Az öntevékeny gyülekezeti vezetők léte létkérdés ott, ahova a lelkész szükségszerűen látogatóba jár, ilyenén nevelésük a dolgozat címében jelzett lelkipásztori feladat is. Talpra kell állítani őket ott, ahol azelőtt mindent helybeli lelkész kezdeményezett vagy intézett, szervezett is. Sajnos sok konkrét esetben ez csak az óhajítás szintjén marad. De magam is átéltem már nemegyszer, mások is beszámoltak hasonlókról, hogy milyen sok energiánk tud felszabadulni a szorosan vett lelkes munkára, ha egyszer kiszemelt gyülekezeti terem, máskor befestett szék, vagy éppen körülmészelt templom fogadja váratlanul a lelkészt, aki ezekről a tervekről nem is tudott.

De a munkatársak kérdése ugyanilyen kötelező erővel jelentkezik lelki vonalon is. Segítők után kiált a társegyházközségi élet, akik a szükség szerint a gyermekeket gyűjtik össze vagy foglalkoznak velük (mégse maradjon el temetéskor a gyermekbibliakör), beteget látogatnak, vagy éppen az istentiszteletet tartják meg (ha leírt prédikáció felolvasásával is), amikor hófúvás miatt leáll minden közlekedés. El nem mondható segítséget jelent, amikor egy beteg asszony azzal fogad: éppen tegnap járt itt két presbiter asszonytestvér —, vagy amikor egy csüggedtebb órában a társegyházközség felügyelője néz mélyen az ember szemébe: azt soha el ne felejtsd, hogy minden nap imádkozom érted ...

Külső feltételek

A témához látszólag nem tartozik szorosan, mégis a zavartalan lelkipásztori szolgálat előfeltételét jelentik.

Ilyen a közlekedés kérdése, gépkocsi vagy megfelelő tömegközlekedési eszközök. Ide tartozik a megfelelő helyiségek ügye. Társegyházközségben az is létkérdés, hogy a templomon kívüli gyülekezeti terem, vagy jól fűthető irodahelyiség is rendelkezésre álljon. Sok helyen az öreg, üressé lett parókia minősül át ilyené, amelyik lakás céljára már korszerűtlen volt, de erre a célra még kiválóan megfelel.

Meg kell oldani a pontos információcserét társegyházközség és a lelkész között, elsősorban temetésekkel kapcsolatban. Nagyon jó, ha köztudott a társegyházközségben, hogy ott helyben kihez lehet menni ilyen esetben, aki útbaigazítja a legtöbbször bizonytalankodókat és elmagyarázza, a lelkész hogyan érhető el vagy értesíthető. Több, mint kínos, ha egy gyászoló gyülekezet hiába vár a temetőben egy elakadt távirat miatt.

Ezért a távirat legyen mindig választáviratos, a visszajelzés a családot is megnyugtatta.

A külső feltételek zavartalan, pontos szolgálata a lelkipásztori szolgálathoz is hozzátartozik. De Foltin Brunó szerint több mindent ezek közül már a társításkor az espereseknek kell részletesen rendezniük. Pl. a lelkészi dolgozószoba kialakítását, berendezését, a közlekedés kérdéseit. Menetközben már minden nehezebb.

Befejezésül

Egy kérés, amelyik megfogalmazódik megint csak több dolgozatban is: Segítsük egymást ebben a szolgálatban is.

Zászkaliczky Péter

Negyvennyolc év Kemenesmihályfán

1979. szeptember 9-én a merseváti templomtorony avatási ünnepe előtt püspökünkre várakozva lelkészi közösségben beszélgettünk. Beszélgetés közben *dr. Nagy István* szerkesztő kért arra, hogy írjak a *Lelkipásztorba* kemenesmihályfai szolgálataimról. Szabadkoztam, mégis vállaltam. Nyugalomba készülve ezekben a hetekben nem emlékirataimat írom, csupán 17 kötet lelkészi szolgálati naplóból és általam írt 400 oldal egybekötött jegyzőkönyvekből jegyzetek ki fontosabb egyházi, gyülekezeti és családi eseményeket. Isten iránti hálával gondolok vissza arra a kegyelemre, mely megerősített hitben és szolgálataimban is.

A falu múltjáról

Kemenesmihályfa régi magyar község. A „kemenes” szó szláv eredetű, „kameny” szóból származik, jelentése, kő, kavics. Valószínű, Felső-kemenes kavicsos földterületét akarták jelölni a szóval. A „Mihály” név az *Ostffy-család* nevével kapcsolatos *Kemenesalja* nagy részét még IV. Béla ajándékozta az *Ostffy-családnak*. Jutalmul, hogy a *tatárjárás idején* a család egyik tagja élete kockáztatásával *Dalmáciába* menekítette a királyt.

Kemenesalja földjén pusztítottak a törökök. Napóleon lovasai fölött Mihályfa határában magyar seregek arattak győzelmet. A magyar szabadságért és a vallásszabadságért *Kemenesalja földjén* sokszor folyt harc osztrák seregekkel is.

A két világháború kihatásai és szenvedései sem múltak el nyomtalanul a községben.

A gyülekezet múltjáról

A gyülekezet a 16. század második felében alakult. Három család kivételével az egész falu plébánosával együtt elfogadta a reformációt. A gyülekezet történetéből csak néhány évszámot említek.

1695. október 9-én Mihályfán alakult meg a *kemenesaljai egyházmegye*.

1706. január 27-re Bercsényi Miklós Mihályfára hívatta össze a lelkészeket és tanítókat. Ezen a gyűlésen választották esperesnek *Aáchs Mihályt*. Ezen a gyűlésen tanítók, lelkészek, földesurak fogadtak hűséget H. Rákóczi Ferencnek.

1732. augusztus 20-án fegyveres erőszakkal vették el a templomokat Kemenesalján. Ostffy Mihály akkori egyházkerületi és Vidos Miklós egyházmegyei felügyelő minden fáradozása és ellenállása hiábavalónak bizonyult Pozsonyban és Bécsben is. Hűtlenségi perrel fenyegették őket.

1732—1932-ig a nemesdömölki artikuláris gyülekezet filiája volt.

1837-ben építette meg templomát, 1874-ben két tantermes iskoláját és két tanító lakást.

A gyülekezet önállósulása

1931-ben 53 évi hűséges lelkipásztori szolgálata után nyugalomba vonult *Nagy Sándor*, nemesdömölki lelkész. A lelkészváltás adott alkalmat az alsósági és kemenesmihályfai filiák önállósulására. Az alsósági önállósulás gyorsan megtörtént, 1931 novemberében. Anyagiakban erősebbek, lélekszámban többségben voltak. Alsóságon a lelkészlakás sem jelentett különösebb gondot. Két volt tanítólakásból alakították ki a ma is korszerű parókiát.

Más volt a helyzet Mihályfán. A szomszédos Sömjén nem csatlakozott. Nem volt lelkészlakás, nem voltak lelkészi javadalmi földek. Hosszú huzavona és sok nehézség ellenére 1932. január 31-én elhatározta a gyülekezet önállósulását. Február 8-án kelt püspöki leirattal segédlelkészt küldtettem ki Mihályfára az uraijfalui szolgálati helyemről.

Segédlelkési hiványom: Egy szoba, 36 q búza, 38 q rozs, 8 m³ tüzi-fa, évi 240 P. (Segédlelkési kongruát nem kaptam). A 9 P-ös búza, a 7 P-ös rozsra árkiegészítésként kaptam q-ként 2 P-t, „bolettát”, melyet adót lehetett fizetni.

Szolgálatom kezdete

1932. február 21-én volt *Vidos József* gyűl. felügyelő beiktatása és az én mihályfai lelkészi szolgálatba állításom. Az ünnepi istentisztelet szolgálatát *Molitorisz János* esperes végezte. Csak az istentisztelet után mutatta meg a gyülekezet gondnoka albérleti szobámat, mely egyben a kemenesmihályfai evangélikus lelkészi hivatal is volt. Egyszerű, szegényes körülmények között fiatalon nagy feladatot kaptam. A gyülekezet öt évi időt kapott a teljes jogú önállósulásra. Az öt esztendő — úgy éreztem — az én próbaidőm is volt. A próbaidő kellős közepén nagy kísértés volt számomra a nagyobb kenyér ígérete egyik kemenesaljai nagyobb gyülekezettől. Anyagiakért nem hagyhattam el azt a gyülekezetet, mely szeretetével és áldozatkészségével bizonyította, hogy alkalmas az önálló gyülekezeti életre.

Isten úgy adta, hogy már az első évben megvásárolhatta gyülekezetünk azt a házas-ingatlant, melyben albérleti szobám is volt. A kúria-szerű épülethez 4000 n. öles gyümölcsös kert is tartozott, ez a mai napig is megvan a gyülekezet tulajdonában.

1936. május 3-án megtörtént a teljes jogú anyagyülekezetté alakulás. Megtörtént a lelkész beiktatása is. Aztán új feladatok jelentkeztek, újra építettük a lelkészlakást „önerőből”. A gyülekezet első „ötéves tervét” négy év alatt teljesítette.

A gyülekezeti élettel — mondhatnánk — párhuzamosan fejlődött a község élete is. A községi vezetés mindig szívesen vette a gyülekezettel való együttműködést. A kb. 900 lakosú községben 710 volt evangélikus. Mai kifejezéssel élve, a „községfejlesztésben” valláskülönbség nélkül megvolt a megértés, az egyetakarás. A gyülekezet önállósulásával egy időben történt Kemenesmihályfa és Kemenessömjeny községek egyesítése *Sömjenmihályfa* néven. A kemenesmihályfai körjegyzőség Celldömölkön volt. A székhelyáthelyezés csak akkor történhetett meg, amikor Vidos József gyűl. felügyelőnk a család egyik régi kúriáját visszavásárolta és azt átengedte a körjegyzői hivatal részére. Így lehetett az első telefonja a falunak. A telefonnak a községbe való vezetéséhez négy előfizetőnek kellett lenni. A negyedik én voltam. Nem bántam meg, hogy egy kis faluban 11 évig telefonelőfizető maradhattam.

Álmodoztunk körzeti orvosi állás szervezéséről, de Mihályfa helyett Vönöck kapta meg. A gyülekezet kezdeményezésére művelődési ház is tervbe volt véve, de csak terv marad a háború miatt.

1936-ban a községi népművelési előadások vezetésével bíztak meg. (Tanítók nem vállalták) 10 éven át végeztem ezt a szolgálatot.

Szolgálataimról nagyon nehéz írni, mert kénytelen vagyok egyes szám első személyt használni, pedig voltak munkatársaim, akik segítettek. A község előjárósága, később a tanács végrehajtó bizottsága is gyülekezeti és községi vonatkozásban is az előbbrejutásért munkálkodott.

Különböző tanfolyamokat szerveztünk a községben. (Nem egészen egyházi, hanem községi vonatkozásban.) Feleségem varró-főző-háztartási tanfolyamokat szervezett, ő is részt vett rajtuk. Legeredményesebb tanfolyam volt, 6 hetes, melyet a földművelésügyi minisztérium rendezésében Kiss Erzsébet, tanárnő vezetett. (A szarvasi Tanítónőképző-Intézet volt igazgatójának leánya). Két évvel később, 1943 elején három hónapos ezüstkalászos tanfolyamot szerveztünk. (Vezetője, Hajós István mezőgazd. isk. igazgató, későbbi gödöllői professzor). A tanfolyamot magam is elvégeztem. A befejező vizsga után bizonyítványt és az ezüstkalászos jelvényt is megkaptam. Nem a bizonyítványért, nem a jelvénytért vettem részt a tanfolyamon, hanem azokért a gazdáinkért, akikre ráfért a tanulás.

Nagy ára volt ennek a tanfolyamnak az elvégzése számomra. A tanfolyam elvégzése után *Gazdakör* alakult. Elnöknek jelöltek. Még azzal a közmondással is tiltakoztam: „A suszter maradjon a kaptafánál.” Végül is vállalnom kellett. Ez a tisztségem együttjárt azzal, hogy a Vas megyei Gazdasági Egyesület meghívott üléseire. Nagyon meglepődtem, mikor egy egyesületi ünnepi ülésen, elnöki beiktatáson r. kat. főpapok és díszmagyarba öltözött földbirtokosok voltak együtt. Ettől eltekintve így is szolgálhattam községünk ügyét. Kedvezményes mezőgazdasági gépeket (vetőgépet, traktort), magtisztítógépet (tenyészállatok) a mihályfai *Gazdakör* három félvér lovat kapott kedvezményesen. Építési kedvezmények voltak (silókra, kukoricagórékra, szilvaaszalóra stb.), vetőmagra, aztán talajjavításra. Minden kedvezményes árunak akadt gazdája, csak a keserű csillagfürtöt senki sem akarta elvetni és a három vagon ingyenes cukorgyári mézszapot se fogadta el senki, csak én. Kísérletre adták ez utóbbiakat. Az ellenőrzés le is fényképezte az eredményeket. Ez jónak bizonyult.

Községünk 1945. március 27-én szabadult fel. A felszabadulás után még gyorsabb ütemben halad a fejlődés. 1948-ban vasúti megállót kap

a falu, Budapest—Szombathely—Grác vonalon. 1960-ban megalakult a Termelőszövetkezet. Hét tantermes új körzeti iskola épül (sömjéni és tokorcsi ált. iskolásokkal).

1967-ben a községi temetőben ravatalozó épült. A gyülekezet kérésére a Tanács hozzájárult ahhoz, hogy a ravatalozó falába beillesztjük azt a márvány táblát, melyre felvettük a két háborúban áldozatul esettek neveit.

1946-ban Sömjénmihályfa újra két község lett, Mihályfa és Sömjén. A mai községfejlesztés ismét ott tart, hogy egyesül újra a két község, hisz a most épülő orvosi rendelővel és lakóházakkal már gyakorlatilag összeépült a két község.

A községi Tanács és a gyülekezet között ma is megvan a jó kapcsolat. A községi vezetők mellett gyülekezetünk gondnokaival együtt részt veszünk a *Hazafias Népfront* községi bizottsága munkájában.

Naplótöredékek

1. Békítettem válni akaró házastársakat eredményesen. Voltam tanú házassági válóperben. A bíróság felbontotta a házasságot.

2. Vállaltam 1932-től községünkben lakott ny. vezérkari ezredes és feleségének exhumálását és holttestüknek Zágrábra való szállítását 1960-ban. A ny. vezérkari ezredes neve fel van jegyezve Hadtörténelmi Múzeumunkban, mint aki a Tanácsköztársaság idején a III. vörös Vasas dandár parancsnoka és szervezője volt. Ez a vállalkozás nem volt könnyű abban az időben. A MÁV vezetősége sem engedte meg, hogy Múrakelesztúr határállomástól Zágrábig Forintban fizessük a szállítási költségeket. Azt is kértem, hogy utánvételezze a vasút a jugoszláv területen történő szállítást. Ezt sem fogadta el a vasút azzal a megokolással: Ki adna ma két holttestért is pénzt? — Isten megadta, hogy nem rokonok, csak ismerősök kiváltották a holttesteket.

3. Temettem római katolikus plébánossal együtt közös sírba két 20 éves jó barátot, akik autóbaleset áldozatai lettek.

4. Szolgáltam halottaknapján az ostffyasszonyfai hadifogoly-tábor temetőjében istentiszteleten. Sok ezer hadifogoly pihen ebben a temetőben. 1916—1918-ig 55 000 orosz, 23 400 olasz és 42 000 román volt a tábor lakója. — Mint ostffyasszonyfai születésű, őrző-gyermekként szoktam élelmet vinni egy szabad kijárású orosz fogolynak. Tőle tanultam az első orosz szót, „chljeb” = kenyér. A hadifogolytemetőben járva, sokszor rá gondoltam, hazajuthatott-e az a vékony fiatalember szeretteihez, vagy ott pihen azok között, akik felett az egykori őrzőgyerekből lelkészé lett fiatalember ígét hirdetett és imádkozott a környező községek hivatalosai és a közeli majorok keresztyénei között.

5. Talán idekívánkozik a második világháború egy-két feljegyzése is. A lelkészlakás melléképületében tábori konyha működött a háború utolsó hónapjaiban. — Temettem betegségben meghalt ismeretlen erdélyi református magyar katonát, az ostrom alatt meghalt 12 gyülekezeti tagunkat. — Szovjet hadikórház működött a lelkészlakás szomszédságában, két orvosnő lakott nálunk 1946 augusztusáig. Sokat segítettek a hazatérő hadifoglyaink gyógyításában.

6. 1945. szeptemberétől novemberéig a celldömölki gyülekezethez tartozó Kemenessömjénben járványkórházat állítottak fel, (Radó-kastélyban). A környező községek tifuzos betegeit gyűjtötték ide. Több alkalommal szolgáltattam ki az úrvacsorát a betegeknek főleg az éjjeli órák-

ban. Hét evangélikus testvérünket temettem el a sömjéni temetőben. — Isten ajándéka volt ebben a szolgálatban, hogy két alkalommal is éjjeli órákban együtt lehettem orvosöcsémmel a betegek között. (Az orvosi szolgálatot hetenként váltva celldömölki orvosok látták el.)

7. Bízta rám börtönbüntetését letöltött férfinak a polgári életbe való beilleszkedésének a figyelését. Javító intézetből hazakerült leány életének figyelemmel kísérését. Mindkét esetben igyekeztem lelkipásztor maradni.

8. Két alkalommal volt különös vendége Mihályfának, 1934-ben *Rajobelina Prosper*, lutheránus madagaszkári lelkész. Az ősök vallásáról tartott előadását, Lehel Ferenc tolmácsolta. — 1979-ben a nemzetközi gyermekével kapcsolatosan a Szombathelyre érkezett 12 gyermek közül egy algíri 13 éves kislányt hozott hozzánk gimnazista unokánk. Megmutatta neki a sárvári Nádasdy-várat, a mihályfai iskolát és templomunkat. Felejthetetlen élményekkel és kedves ajándékokkal térhetett vissza hazájába.

9. Naplói feljegyzések között szerepel két községi szegénnyel való törődés (testvérek voltak, férfi és nő). Községi „szegényházban” laktak a felszabadulásig. Szóba került szociális otthonba való elhelyezésük. Nem lehetett őket szülőfalujuk elhagyására rábeszélni. Gyülekezet segítette őket. A férfi mezőgazdasági cseléd volt, sikerült számára öreg-ségi nyugdíjat szerezniük. Mogszúnt a szegénység, eladó lett a „szegényház”.

10. Külön gondot jelentettek a gyülekezetben alkoholistáink. Hatan is voltak *elvonókurán*, csak kettőnél járt eredménnyel. Alkoholistáinknak józan állapotukban többször elmondtam egy régi hagyományként fentmaradt tanítást, apámtól tanultam, őt meg az 1870-es években Sente György neves büki tanító tanította rá:

„Bor, pálinka drága méreg,
Titkon, nyilván rágó féreg.
Sok szép elméket elkábít,
Bolondságokra elcsábít.
Ingerel a részegsége,
Ezzel sok éktelenségre.
Ki mértéktelen vedeli,
Baromnál alább sülyesztli.”

Ahogy a cigarettás dobozokra rá van írva: „A dohányzás káros az egészségre”, pálinkás és boros üvegekre is fel lehetne írni: Bor, pálinka drága méreg...

11. Talán nem vétettem azzal, hogy szolgálati naplóba feljegyeztem természeti jelenséget (északi fény 1938. január 25.), az időjárás változásait, jégveréseket, viharkárokat. — Az ürrepülés eseményei is írva vannak.

12. Családi események feljegyzéseit is tartalmazza a napló. Öt gyermekünk keresztelése, konfirmációja, négynek az esketése, hét unokánk keresztelése, kettő konfirmációja a mihályfai templomban történt. — Iskoláztatásuk a felszabadulás utáni időre esik (1946—1972-ig). 84 tanévet tanultak összesen. Hárman szereztek egyetemi diplomát. Tandíjat nem kellett fizetniük. Kapták a szociális segélyeket, ösztöndíjakat (egy leányunk népköztársasági is). Szülők és gyermekek együtt lehetünk hálásak, hogy szocializmust építő társadalmunkban ilyen tanulási lehetőség van.

13. Írhatnék közgyeházi szolgálataimról is. A *kemenesaljai egyházmegyében* 10 évig voltam gyámintézeti egyházi elnök. Ez idő alatt (1938—1948) szolgáltam az egyházmegye összes gyülekezeteiben, a filiákban is. — Gyülekezetünkben 4 püspök, 6 esperes és 110 lelkész szolgált.

14. Még két említésre való feljegyzésről írhatnék. A 48 évi szolgálatom idején 21 napot betegeskedtem, ebből 12 napot töltöttem kórházban. Ha a lelkészeket is táppénzes állományba vennék, akkor 21 napig lettem volna táppénzen. — A 48 évben kimondottan két nyáron voltam szabadságon 3—3 hétig.

15. Visszagondolva 48 év messzességébe és még előbbre, elődöm Is-
tenben boldogult Nagy Sándor, volt nemesdömölki lelkész 53 évi mihály-
fai szolgálataira, akkor két lelkész 101 évi mihályfai szolgálata hálára
indíthatja a most még élő lelkészt és gyülekezetét.

Emlékezésem és hálaadásom alapigéje a 34. zsoltár 2. verse:

„Áldom az Urat minden időben, dicsérete mindig ajkamon van”.

Mesterházy Sándor

Egyház a nagyvilágban

Az Európai Egyházak Konferenciája VIII. plenáris ülésének üzenete Európa keresztyéneihez

Kedves Testvéreink, akik bárhol Európában, mint keresztyének életek —, köszöntünk Benneteket az Európai Egyházak Konferenciájának plenáris üléséről. Ide kontinensünk 112 egyházának képviselői gyanánt küldettünk ki. Az Ökumenikus Patriarchátus meghívására, a Krétai Orthodox Akadémia területén jöttünk össze. Ezen a szigeten ringott az európai kultúra bölcsője. Itt az apostolok kora óta élnek keresztyén gyülekezetek. Ugyanitt azonban a második világháború sok ezernyi sírja emlékeztet arra, hogy mit is képes ember, ember ellen tenni.

Timotheus, Kréta érseke, köszöntő üzenetében felhívta figyelmünket arra, hogy ez azonban még egyáltalán nem múlt: „A fegyvercsörgés rémsége nem akar véget érni. Tartós marad a biztonság keresése a megfélemlítés egyensúlyában. — A menekültek jajkiáltása süket fülekre talál. Szégyentelenül bántóan jelentkezik a törvénytelen gazdagság önhittsége a szegénység látványa mellett.”

Azután így hangzik a krétai érsek köszöntő üzenete a továbbiakban: „Minket a Szentlélek arra jogosít fel, hogy a szegényeknek evangéliumot hirdessünk, a vakoknak azt, hogy visszanyerik szemük világát, a foglyoknak azt, hogy szabadokká váljanak, az elnyomottaknak nyomorgatásuk végét.”

Így hangzik az a központi téma, mellyel konferenciánk foglalkozott: „A Szentlélek erejében — szabadon a világ számára.” Dimitrios ökumenikus pátriárka írta köszöntő üzenetében: „A szabadság és a Szentlélekben való erő az, amit konferenciátok proklamál, bátorsággal hirdet.” A Szentlélek megszólításában tapasztaltuk meg, hogy mit is jelent az, amit Pál apostol így jelentett ki: „Ahol Isten Lelke van, ott van a szabadság” (2 Kor 3,17). Kölcsonös megegyezések és párbeszédék által gazdagodtunk a Szentlélek személyét és munkáját illető hitünkben: újlag megtapasztaltuk, hogy miként munkálkodik a Szentlélek egyházainkban, és bennünket sokféleképpen vezet az egység útjára.

A Szentlélek megszabadít bennünket minden olyan téves, hamis képtől, melyet egymásról alakítottunk ki magunkban, *de szabadságot ad arra, hogy mint egyházak —, különböző hagyományainkra nem tekintve —, közeledjünk egymáshoz*, testvérileg szót értsünk egymással anélkül, hogy sajátosságainkat illetően aggodalmaskodnunk kellene. A Lélek inkább várakozással tölt el bennünket egymás iránt.

Igazán örülünk mások lelki ajándékainak és a magunkéit nem tesszük mindenki számára kötelező mércévé. Minél inkább közeljük egymással lelki tapasztalatainkat, adottságainkat és ismereteinket és meg is osztjuk azokat, annál mélyebb és gazdagabb lesz a közösségünk; és annyival könnyebben ismerhetjük fel egymásban azokat a közösségeket,

amelyekben a Szentlélek munkálkodik és embereket hitre vezet. Természetesen néha úgy van az, mintha látszólag félnénk ezektől a kölcsönös felfedezésektől és aggodalomban volnánk egységért mondott imádságaink meghallgattatását illetően.

Arra szeretnénk titeket bátorítani Kedves Testvéreink — akik Európában egyházaiban éltek —, hogy éljete az ajándékul kapott szabadsággal, és ott ahol különböző lelki hagyományok és jellegek között éltek egy helyen —, látogassátok meg egymást, imádkozzatok közösen, hallgassátok együtt az Igét, és ha felismeritek a világ nyomorúságait, fogadjatok össze, segítsetek.

A Szentlélek világos, kritikai gondolkodásra szabadít fel. Megmutatja azokat a lelkeket, amelyek le akarnak igazni bennünket. A mai Európában elsősorban ezek az önzés, a mértéktelenség és a félelem lelkei, melyek az embereket hatalmukba kerítették.

Az Isten Lelkében élő emberek, vállalkozhatnak arra, hogy szembeszölgjenek a gonosz lelkeknek: „mert Isten nem a félelem lelkét, hanem az erőt, a szeretetet és a józanság lelkét adta nekünk” (2 Tim 1,7). — Isten nem engedi azt, hogy visszahúzódjunk benső világunkba és a külső világgal nem törődve azt magára hagyjuk; sőt inkább szívünkbe csendességet ad, hogy így messzemenően igénybe vehesse azt a világért való felelősség számára.

Isten lelke kiúzi az *önzés szellemét*. Nekünk, mint keresztyéneknek minden olyan politikai elgondolást támogatnunk kell, amelyben vállalkoznak saját gazdasági növekedésük és a fogyasztás emelkedésének korlátozására, úgy szeretnék növelni a fejlődő országoknak nyújtott segítséget, hogy eközben saját népüknek megszorításokat javasolnának. Örülünk olyan csoportoknak, különösen, ha fiatalabb emberekből állnak —, ha ezek az evangéliumból kiindulva olyan életstílus kialakításán fáradoznak, amelyre a legközelebbi jövőben szükség lesz, ezek megtanulják, hogy másoknak is jusson, és készek életük egy darabját másokért odaadni.

A mértéktelenség szellemével szemben nekünk Isten a józanság Lelkét adta. Altala válunk alkalmasakká arra, hogy jól megkülönböztessük: mi is az, ami technikailag lehetséges és mi az, ami emberileg hasznos nekünk. A józanság Lelke segítségünkre lesz abban, hogy az embereknek a teremtett világon való uralmát ne tekintsük az elnyomásra vonatkozó engedélynek, hanem igenis feladatnak a teremtettség megóvására. (Genl, 28)

Európában leghatalmasabb a *félelem szelleme*. A fegyverkezés az egymástól való félelem jele. De bennünk nem a félelem lelke van, hanem a Lélek erejét kaptuk. Nem fogadjuk el minden további nélkül a jól ismert képeket az ellenségekről torzításokkal és átkozódásaikkal, különösképpen úgy nem, hogy mi is segítenénk azok megformálásában. A Szentlélek segít egyszersmind a tehetetlenség olyatán értelmű legyőzésében, hogy ugyanis semmit sem tehetnénk az uralkodó és hatalmaskodó kényszerítő körülményekkel szemben. A Lélek megmutatja a bizalom teremtő lehetőségeit. Kérdésünk tehát még csak az lehet: Mi segíti avagy mi hátráltatja és veszélyezteti a bizalom kialakulását és felépülését Európában?

Világos előttünk: bizalom csak olyan lépésekből eredhet, amelyek korlátozzák az egyoldalú fegyverkezési erőt és az egyoldalú katonai jelenlétet. Azért a keresztyéneknek nem lenne szabad a legkisebb egyoldalú lépést sem már eleve mesterkedéssel gyanúsítanunk. Sőt éppen fordítva van, hiszen minden olyan ellentétes döntés, amely akár csak egyetlen ponton megzavarná az egyensúlyt, újabb erős indítékot adhatna a fegyverkezési hajszának és nagyon is megnehezítené a bizalom kialakulását. Ezért az a nézetünk, hogy a közép ható távolságú rakéták vissza nem fordítható európai elhelyezése előtt az érdekelt kormányoknak feltétlenül tárgyalniok kellene. Éppen így a „SALT II” egyezményt ratifikálni kellene. Ez utat nyithatna a „Salt III” előtt, azután az már gyors és pozitív eredményre vezetné a bécsi tárgyalásokat.

— Bizalom csak akkor támad, ha a kormányzatok megvalósítják azt, amit a Helsinkii záróokmányban népeknek és egyes embereknek egyaránt megígértek. Gondoskodnunk kellene arról, hogy ez feledésbe ne merülhessen.

Bizalom keletkezik Észak-Írországban akkor, ha a keresztyének —, bár nagyon sokat szenvedtek —, szüntelenül imádkoznak és dolgoznak a megbékélésért.

A bizalmat elsősorban az segíti elő, ha minden országban következetesen békére nevelnek mind a szülői házban, mind az iskolában és a békés magatartás gyakorlása is megfelelően előtérben marad.

Európai egyházakban élő Kedves Testvéreink: — mi a Szentlelket, mint az új teremtés előzetes ajándékát kaptuk. Reménységünket belé vetjük, az egész sóhajtozó teremtettséggel e „*óhajtván várjuk a múlandóság szolgátságából Isten fiainak dicsőséges szabadságát*, és reménykedünk az egész teremtetség átfogó beteljesedésében. (Rm 8,19.) Az Úr szent vaschorájának minden egyes alkalmában nyelvünkön érezzük az új teremtés ízét, azét a valóságét, „amely” igazság, békesség és a Szentlélekben való öröm” (Rm 14,17). Az imádság és a bizonyágtétel módján végzett szolgálatunkat és a tevékeny szeretet gyakorlását itt, ebben a halálra szánt világban csak abban a vágyakozó várakozásban végezhetjük, amelyben az egyház kezdetétől fogva élt és imádkozott:” A Lélek és a Menyasszony azt mondják: Jöjj! Igen, jöjj, Uram Jézus!” (Jel 22, 17,20).

A mi Urunk Jézusunk kegyelme, az Isten szeretete és a Szentlélek közössége legyen mindnyájatokkal!

!Fordította: **Jakab Miklós**

Tanulmányok

Evangelikus sajátosságaink

TÖRVÉNY ÉS EVANGÉLIUM

Témánk jelentőségét három utalással, ill. idézettel szeretném előjáróban érzékeltetni.

Az LVSz 1977 nyarán Dar-es-Salaamban tartott nagygyűlésén Andreás Aarflot norvég püspök Az evangélikus egyház és az egyház egysége c. előadásában (1.) hét pontban foglalta össze a lutheránus identitás ismertetőjeleit. Ezek között a harmadik a „különbségtétel a törvény és evangélium között annak érdekében, hogy fenntartsuk az üdvösség üzenetének kegyelmi jellegét...”. Az amerikai Robert C. Schultz — 1958-ban megjelent tanulmányának bevezetésében — azt írja: „...a hit által való megigazulás lutheri tanításának legközpontibb szisztematikus kifejezési formája egyedül a törvény és evangélium közötti ellentét... Ahol a lutheri teológia... visszatért a Luther törvényről és evangéliumról szóló tanításhoz vezető útra, ott sikerült történelmi feladatát teljesítenie” (2.). A svéd Ragnar Bring pedig az LVSz 1952-es hannoveri nagygyűlésén elhangzott előadásában így nyilatkozik: „Kétségtől igaz... hogy a 'Törvény és evangélium' témája a keresztyénség lényegének meghatározására kiindulópontul kínálkozik” (3.).

Ezt a három megnyilatkozást azzal a szándékkal állítottam ilyen sorrendbe, hogy jelezzék a számunkra azt az egyre táguló kört is, amelyben a téma jelentősége kibontakozik. Az első a legfontosabb evangélikus sajátosságok között említi, a második már a lutheri teológia középpontjába állítja, a harmadik pedig felfedezi benne a keresztyénség lényegével való összefüggését.

Ahhoz azonban, hogy a témánkban rejlő probléma mibenlétét világosan lássuk, tudatosítanunk kell magunkban egy fontos dolgot. Azt ti., hogy a törvény és evangélium témában nem egyszerűen az a jellegzetesen lutheri és evangélikus, hogy azt a bibliai üzenet és a teológiai gondolkodás szempontjából fontosnak tartjuk — noha már ez is evangélikus sajátosságnak mondható —, hanem sokkal inkább az, hogy Luther nyomán felismerjük és kiemeljük a törvény és evangélium közti különbséget, hangsúlyozzuk a közöttük levő feszültséget (4.), és nem egységet, hanem sajátos összefüggést látunk a kettő között.

Luther nemcsak a teológusok, hanem minden keresztyén számára is az egyik legfontosabb feladatnak tartotta, hogy jól tudjanak különböztetni a törvény és az evangélium között. Az antinomisták elleni disputációk során pedig egyenesen azt hangsúlyozta, hogy „a tiszta tanítás továbbadásának és megőrzésének nincs jobb módja, mint azt a módszert követni, hogy a keresztyén tanítást nyilvánvalóan két részre osztjuk, ti. törvényre és evangéliumra” (5.).

A törvényre és evangéliumra vonatkozó sajátosan evangélikus látást dolgozatomban három pontban szeretném felvázolni.

I. A törvény

Amikor a törvényről beszélünk, mindenekelőtt annak értelmét kell világosan látnunk ahhoz, hogy funkciójáról és hasznáról, használatáról (usus) is helyesen szólhassunk.

A törvény első, legalábbis logikai értelemben első jelentése szerint „rend-fogalom, amely az ember meghatározott viszonyát jelöli Istenhez, de az egész teremtett világhoz is... Ebben az értelemben nem lehet a törvényt (Nomos) Isten írott törvényére korlátozni...”, sőt ez (ti. az írott törvény) már „egy természetes-törvényszerű tényhelyzetet tételez fel” (6.). Nyilvánvaló, hogy itt a „rend”-et nem statikus, hanem dinamikus valóságnak kell értenünk.

A törvénynek ezzel a „rend” értelmével függ össze mindaz, amit Luther tanításából az evangélikus teológia a „rendek” címszó alatt szokott összefoglalni. „A felebarátra vonatkozó minden kapcsolat, amelybe ember voltunknál fogva — mint szülők, gyermekek; tanítók, tanulók; urak, szolgák; felsőbbség, alattvalók stb. — behelyezettünk, sokféle és mindig újra változó igényt támaszt velünk szemben, amelyben Luther szerint a törvény mindenkor konkrétan fejeződik ki” (7.). Ez a rend persze nemcsak kerete és területe emberi életünknek, hanem egy bizonyos értelemben biztosítéka is annak. Nem szabad azonban itt elfelejtenünk, hogy ez a törvény-rend, amelynek végső alanya Isten, mindig a viszonzásnak és megtorlásnak a törvénye is: szemet szemért, fogat fogért stb. (Vö. Ex. 21,23—25. (8.))

Isten törvénye természetesen, emellett az általános és átfogó értelme mellett, különösen is az *írott törvényt* jelenti. Ha ennek tartalmáról van szó, magától értetődő természetességgel gondolunk a Tízparancsolatra, pedig Jézus és az apostolok számára még elsősorban nyilvánvalóan a Tóra, ill. az ószövetségi szentírás bizonyos értelemben a maga egészében jelentette a törvényt (9.). Mivel a kérdés részletes tárgyalása messze túlnőne dolgozatom keretein, itt csak röviden szeretnék utalni arra, hogy Isten írott, tételes törvénye a keresztyénség számára már nagyon korán a *Tízparancsolatra* redukálódott, ill. abban koncentráldott. Ennek pedig alapvető oka Jézus tekintélyében rejlik, aki pl. a Hegyibeszédben lényegében a Tízparancsolatra korlátozva foglalkozik a törvény értelmezésével (10.). Ehhez most még két dolgot kell röviden hozzátennünk. Az egyik, hogy a Tízparancsolatnak, az Újszövetség felől nézve is, világos az összefüggése a törvény szélesebb, általános értelmével, amit az előbbieken a törvény-rend fogalmával próbáltunk visszaadni. A másik, hogy a dekalógus jézusi-újszövetségi értelmezése részben elmélyíti és kiszélesíti, részben kiegészíti annak eredeti ószövetségi tartalmát. Így pl. a szeretet nagy parancsolatával a motívum szintjéről a törvény betöltésének síkjába emeli a szeretetet (Róm. 13,8. kk.), vagy a felebarát fogalmát mérheterlenül kitágítja és elmélyíti az ellenség iránti szeretet követelményével (Lk. 10,25. kk.), s nem utolsó sorban — éppen a parancsolatok totális értelmezésével — teljesen kikapcsolja a jutalom ószövetségi gondolatát (Lk. 17,10).

A *törvény funkciójáról és hasznáról*, az ún. usus legis-ről szólva az első gondolattal ahhoz kapcsolódunk, amit korábban a törvény rend jellegéről mondtunk. Luther a törvénynek ezt a használatát *usus politicus*-nak nevezte, ui. szerinte a politikai hatalom kötelezése elsőrenden, hogy a világban — Isten teremtési rendjeinek védelme révén — rendet tartson, védje s egyáltalán lehetővé tegye az egyes és a közösség (nép) számára az életet, éppen azzal, hogy Róm. 13 értelmében a

jót jutalmazza és a gonoszt bünteti, üldözi (11.). Az államhatalom, de mindenféle földi hatalom birtokosa és gyakorlója is éppen ezáltal lesz Isten szolgálója és eszköze a földi élet megőrzésében, fenntartásában. A Schmalkaldeni Cikkekben a törvényre nézve Luther ezt így fogalmazza: „Itt azt tartjuk, hogy a törvényt elsősorban azért adta nekünk Isten, hogy gátat vessen a bűnnek, részint a büntetésre vonatkozó fenyegetéssel és rémítéssel, részint a kegyelemre és jótéteményre vonatkozó ígérettel és annak felkínálásával” (12.). Másutt pedig így ír: „Mivel pedig természetből fogva ember sem keresztyén, vagy kegyes, hanem mindnyájan bűnösök és gonoszak, azért az Isten a törvény által tiltja őket attól, hogy a magok gonoszságát tetszés szerint cselekedeteikkel külsőleg nyilvánítsák” (13.).

Ebben az értelemben valóban elmondható, hogy „az *usus politicus legis*” azt jelenti, hogy Isten a világot nem engedte át az ördögnek. Bár ez egyáltalában nem jelent a számunkra mentesítést, megváltást, szabadságot. A *Lex semper accusat* mondat eközben megtartja teljes érvényességét. A rendek azonban, amelyekbe bennünket Isten ítélete belehelyezett és amelyekben mi ilyen módon fogva tartatunk, jók, mert különben Isten nem rendelte volna védelmükre a törvényt” (14.).

Luther következő mondatai egyrészt összefoglalják a törvény első hasznával kapcsolatban elmondottakat, másrészt már átvezetnek bennünket a törvény másik — Luther értelmében azonban legfőbb — hasznához, az *usus theologicus* vagy *elenchticus-hoz*. A reformátori teológia szerint pedig éppen ez a törvény tulajdonképpeni haszna, ill. használata (*usus proprius* vagy *praecipuus*): „Itt hát láthatod, hogy mire szükséges és jó a törvény, s hogy mit akar vele Isten. Éspedig két dolgot: Az egyik, hogy fegyelmezzon bennünket és külsőleg tisztességes lényekké tegyen, hogy egymás mellett élhessünk, és egyik a másikat fel ne falja, mint ahogy lenne, ha nem volna törvény, félelem, büntetés... A másik, hogy az ember a törvény által megismerje magát, hogy milyen hamis és igaztalan a szíve, hogy még milyen messze van Istentől, hogy a természetete mennyire semmi, hogy a maga tisztességes életét megvesse és felismerje, hogy mennyire semmije sincs abból, ami a törvény betöltéséhez tartozik, és így megaláztassák, a kereszthez meneküljön, Krisztus után sóhajtozzék és az ő kegyelme után vágyódjék, magára nézve elcsüggedjen, minden vigasza Krisztus legyen, aki erre más lelket ad neki, ami szívét megváltoztatja...” (15.).

Úgy gondolom, hogy e postilla részlet a maga oldottabb formájában is alkalmas arra, hogy érzékeltesse mindazokat a vonásokat, amelyeket Luther és a lutheri teológia a törvény teológiai-lelki hasznaként ismert föl és fogalmazott meg. Azt ti., hogy feltárja és megcsokasítja a bűnt, hogy összetöri a magunk igazságát, hogy reménytelenné teszi a helyzetünket Isten ítélete alatt, s hogy így odaűz Krisztushoz, aki által — erről persze már maga a törvény egy szót sem szól! — egyedül van menekülés az Isten haragja és ítélete alatt álló ember számára.

A törvény teológiai-lelki hasznában tehát az ember oldaláról nézve egy objektív és egy szubjektív tényezőt különböztethetünk meg. Az objektív, hogy Isten akaratát hirdetve feltárja a bűnt, s meghirdeti Isten haragját és ítéletét; a szubjektív pedig, hogy leleplezi a hitetlenséget és istentelenséget, s így vétkekké tesz, összetöri az önigazságot, sőt kétségbe ejt; s éppen ezáltal válik „Krisztusra vezérlő mesterré” (16.).

Ezek után felmerülhet a kérdés, hogy vajon az *usus theologicus* „hatósugara” meddig terjed. Más szóval: a törvény a maga sajátos, bűnt feltáró, ítélő, s végső soron Krisztushoz készítő szolgálatát, funkció-

ját gyakorolja-e, gyakorolhatja-e azok felé is, akik az írott törvényt nem ismerik. Ennek a kérdésnek részletes tárgyalása egzegetikailag első-sorban a Római levél első két fejezetének a témája, rendszeres teológiai-lag pedig az egyetemes kinyilatkoztatás és a lex naturalis problémákörébe tartozik. Azonban éppen ezen a réven témánkkal is összefüggő probléma. Terjedelmi okokból azonban itt most csak néhány — látásom szerint a megoldás irányába mutató — rövid utalásra vállalkozhatom.

Elsősorban is arra kell figyelniünk, hogy Luther szerint erőteljes összecsengés van a Tízparancsolat, s az annak végső értelmét jelentős szeretet-parancs és a természeti törvény között. Így elmondható, hogy Mózes nem szerzője, hanem csak magyarázója volt a Tízparancsolat mögött ott levő természeti törvénynek (17.). „...a világ alapítása óta minden ember értelmébe (Sinn) be volt írva a dekalógus... Mert sosem volt a nap alatt egyetlen olyan durva vagy barbár és embertelen (un-menschlich) nép, amely nem érezte volna (quin senserit), hogy Istent tisztelni és szeretni kell...”, ha istentiszteletének újtában-módjában maga el is tévedt. S így érzett az ember a szülők és előjárók iránti tisztelet és engedelmisség tekintetében is, amint az a Római levél 1. fejezetében látható... Így Mózes csak tolmácsa és egyúttal kifejtője volt azoknak a törvényeknek, amelyek minden ember értelmébe be vannak írva, bármelyik országban és bármikor is élnek a nap alatt” (18.). Ez a természetes törvény-rend ismeret persze nagyon gyenge és homályos, ezért szükséges mindig újra továbbadni a törvény ismeretét (19.). Azonban ha Isten és a törvény viszonyát nem egyszerűen csak Isten törvényadásának, hanem ítéletének összefüggésében is látjuk (20.), s ehhez még meggondoljuk azt is, hogy mi emberek mindannyian — a tételes törvény ismeretében vagy anélkül — bűnös természetünkön fogva (eredendő bűn!) mindig a törvény korlátján kívül, s ezért a törvény, Isten törvényének az ítélete alatt vagyunk (21.), aligha lehet kétséges és kérdéses, hogy az usus legis theologicus érvényessége végső soron minden emberre áll. (Vö. különösen Róm. 2,11.kk.)

II. Az evangélium

A törvény esetéhez hasonlóan, az evangéliumról szólva is először ennek értelmét, legfontosabb tartalmi jegyeit kell átgondolnunk és felvázolnunk, hogy hasznát, vagy mondhatjuk úgy is, szolgálatát, „tiszttét” (22.) helyesen értsük.

„Az evangélium pedig, (minthogy az ember Isten törvényét nem tartotta meg, hanem áthágta, megromlott természete, gondolata), szava és tette ellene hadakozik, és ezért Isten haragjának, a halálnak, minden idői gyötremnek és a pokol tüze büntetésének alá van vetve), valójában az a tanítás, amely azt közli, amit az embernek ahhoz, hogy Istennél a bűnök bocsánatát elnyerje, hinnie kell, azt ti. hogy Isten Fia, Krisztus Uruk a törvényt átkát magára vette és elhordozta, minden bűnünkért megbűnhődött és megfizetett, egyedül általa nyerünk ismét kegyelmet Istennél, elnyerjük a hit által a bűnök bocsánatát, a haláltól és a bűn minden büntetésétől mentesülünk és örök életet nyerünk. Azért mindaz, ami vigasztal, s a törvény megszegőinek Isten jóvoltát és kegyelmét felkínálja, az evangélium, s méltán mondjuk annak. Jó és örömdetes hír ez arról, hogy Isten a bűnt nem büntetni, hanem Krisztusért megbocsátani akarja” (23.).

A Formula Concordiae-nak ebben a summázásában témánkkal kap-

csolatban éppen az a szembetűnő — s ez egyébként Luthernál és a hitvallási iratokban másutt is megfigyelhető —, hogy az evangéliumról nem egyszerűen önmagában, általános elvi-teológiai síkon szól, hanem valamiképpen a törvénnyel összefüggésben, vagy talán helyesebb lenne úgy mondani, hogy a törvényre és a törvény munkájára, hatására tekintettel. De éppen eközben és ezáltal lesz nyilvánvalóvá az evangélium sajátos jellege, igazi lényege. Az ti., hogy ugyanannak az Istennek szava, aki a törvénynek is Ura és végső alanya, mégis ennek az Istennek *egy egészen más szava, mint amit a törvényben intéz hozzánk* (24.). Míg a törvényben és a törvény által követel, megítél, összetör, kétségbe ejt, paradox módon szinte kihívja a bűnt, megkeményít Istennel szemben, sőt lázadóvá tesz, végül pedig halált és kárhazatot eredményez, addig az evangéliumban és az evangélium által ajándékoz, kegyelmet ad, megbocsát, megigazít, szabadságával gazdagít, gyermekévé fogad, s így örömet, békességet, reménységet támaszt bennünk, és életre, az örök életre visz.

Méltán mondja Luther: „Evangélium és törvény abban különböznek lényegesen, hogy a törvény azt prédikálja, amit tenni és elhagyni kell... Az evangélium pedig azt (hirdeti), hogy a bűnök meg vannak bocsátva, minden be van töltve már és meg van téve. Mert a törvény azt mondja (Mt 18,28): „Fizesd meg, amivel tartozol!”, az evangélium pedig (Mt 9,2): „Megbocsáttattak bűneid!” (25.) Az evangélium éppen ezen a „háttérén” lehet az, ami, ti. jó hír. S innen érthető az is, hogy munkáját csak ott tudja igazán elvégezni, ahol a törvény már elvégezte a maga feladatát. „Luther állandóan nagyon erőteljesen hangsúlyozza, hogy az evangélium jó hírért semmiesetre sem kell olyan embereknek hirdetni, akik bűneiket nem ismerik el. Az ilyeneket mindaddig a törvénnyel kell ütlegetni, míg gögjük és keménynyakúságuk össze nem omlik. Csak akkor lehet nekik a kegyelmet és a megbocsátást jól (recht) prédikálni” (26.).

Az evangéliumról természetesen soha nem beszélhetünk úgy, hogy elfelejtenénk, hogy Isten igéje mint evangélium nem más, mint Isten „testté lett Igéje” (Jn 1,14), az *ember Jézus Krisztus* (27.). Ez nem egyszerűen azt jelenti, hogy Isten Jézus által, a „történeti Jézus” által meghirdetett igéje az evangélium. Hiszen Jézus igehirdetésében megszólalt Isten törvénye is, ami attól nem lett evangéliummá, hogy Jézus szájából hangzott. Azáltal legfeljebb — éppen mint Isten törvénye — megkapta igazi és teljes értelmét. Jézusról azonban kettős értelemben mondhatjuk, hogy ő az evangélium. Egyrészt, hogy személyében jött közénk és realizálódott a számunkra Isten emberszeretete, mentő irgalma, Isten lényének teljessége, hogy ő maga a szeretet, s Isten mindezt „egy történelmi történésen” (28.) keresztül, a földi Jézus történetén keresztül mondja el az embernek. Másrészt, hogy Isten igéjében az evangéliumnak Jézus, és pedig az ember Jézus a tartalma: az ő élete, halála és feltámadása, úgy, ahogy az az apostoli bizonyágtételben áll előttünk. Éppen ezért kell az egyház minden igehirdetését ehhez az első bizonyágtételhez hozzá mérni (29.). Ebben az értelemben mondja Luther is, hogy „az evangélium... a békesség híre az Isten Fiáról, aki emberré lett, szenvedett, feltámasztatott a Szentlélek által üdvösségünkre” (30.).

Mindehhez még három fontos dolgot kell hozzátenni. Az egyik az *evangélium és a hit* kapcsolatára vonatkozik. Témánk összefüggésében ez először is azt jelenti, hogy az evangélium és a hit között elszakíthatatlanul szoros kapcsolat áll fenn, úgy ahogy azt Luther a hitre és az ígéretre nézve mondja, hogy ti. azok „egymásra vonatkoznak” (31.). Azután, hogy Isten Szentlelke a hitet mindenkor nem a törvény, hanem

az evangélium által teremti, ahogy az Ágostai Hitvallásban olvassuk: „Ő (ti. a Szentlélek) támaszt hitet — ahol és amikor Istennek tetszik — azokban, akik hallják az evangéliumot...” (32.). És végül, hogy míg a törvény érvénye és Isten ítélete végbemegy kivétel nélkül minden emberen (vö. Róm 2,12), s annak kárhóztató „végeredménye” nem függ egyszerűen annak meghallásától és komolyanvételétől, addig az evangélium csak az azt meghallók, méghozzá hittel meghallók szívében és életében „fejti ki” hatását. (Vö. Róm 10,17.) Nem mintha az evangélium nem lenne érvényes minden emberre (Tit 2,11), mégis az Újszövetség egyértelmű tanúsága szerint Isten maga „kötötte” mentő szeretetének hatékonnyá tételét az evangélium hirdetése nyomán támadó hithez (Róm 1,16—17, 1. Kor 1,21 stb.). Nyilvánvalóan ez a felismerés adta — Jézus küldő parancsa mellett, ill. azzal együtt — kezdettől fogva az egyház evangéliumhirdető missziói lendületét.

A másik fontos kiegészítés, hogy a törvény és evangélium nem egyszerűen csak Isten kétféle szava az emberhez, hanem *Isten üdvtervében* — Pál szerint (vö. Róm 5,12. kk. és Gal 3,19. kk.) és Luther szerint is — az evangéliumnak valami döntően *más szerepe van, mint a törvénynek*. A kettő egymáshoz való viszonyára pedig az jellemző, hogy egyrészt a törvény szolgál az evangéliumnak, és nem megfordítva (33.), másrészt, hogy Isten útja az emberhez, az ember üdvösségére nem a törvényben, hanem az evangéliumban végződik (34.).

A harmadik, amire itt még figyelniünk kell, amit Luther a Schmal-kaldeni Cikkék III. részében az evangéliumról mond (35.), hogy ti. „Isten kegyelme gazdagon árad: először a hirdetett igében, amelyben a bűnök bocsánata hirdettetik az egész világnak. Ez az evangéliom igazi szolgálata”. De a kegyelem áradásához tartoznak a szentségek is, oda tartozik „a kulcsok hatalma és a testvéri beszélgetés és a testvéri vigasztalás” is. Ezek mind az Isten irtalmas szeretetének, de mondhatjuk így bátran, *az evangéliumnak a csatornáit*. Mert az evangélium Istene csodálatosan gazdag Isten. Az egyháznak éppen ezért kell mindig újra feltennie önmaga felé a kérdést, hogy vajon nem szegényíti-e meg magát az evangéliumot, amikor az evangélium hirdetésének, továbbadásának Istentől akart és kínált gazdagságával nem vagy nem jól él. Az evangélium erejében és hatalmában (Róm 1,16) csak akkor hihetünk, ha az bizonyágtételünkben, igehirdetésünkben valóban a Krisztus evangéliumának megfelelően szólal meg, mert erre áll, hogy „Isten ereje az, amellyel minden hívőt üdvözít...” (Róm 1,16).

III. A törvény és evangélium és a keresztyén ember

Mindaz, amit a törvény és evangélium sajátosságáról, funkciójáról és hasznáról, Isten üdvtervében való szerepéről eddig elmondtunk, természetesen veti fel a kérdést, hogy mi a jelentőségük, feladatuk speciálisan a keresztyén ember életében. Közelebről — mert hiszen ebben az összefüggésben elsősorban is ez a kritikus pont —, hogy van-e, s ha igen, akkor milyen funkciója van a keresztyén ember életében Isten törvényének. Azt kell tehát először megvizsgálnunk, amit közismert terminusszal a *tertius usus legis problémájának* nevezünk. Ennek lényege az a vélekedés, amely szerint a keresztyének (újjászületettek, hívők) életében a törvénynek egy sajátos, ún. harmadik funkciója lép előtérbe, nevezetesen, hogy informálja, tanácsolja őket Isten akarata felől. Ilyen módon természetesen a törvény életszabállyá válik (vö. Kálvin állás-

pontját a Genfi Káté 3. cikkében), sőt az ember Istennel való kapcsolatának végső foglalatává lesz, s tkp. teljesen magába olvasztja az evangéliumot (36.).

A 40-es és 50-es évek — eredetileg Pinomaa és Bring által kezdeményezett — teológiai vitájában az egyik fontos kérdés az volt, hogy vajon Luther tanította-e a törvénynek ezt az ún. harmadik használatát, amivel Kálvinnál és a református teológiában különösképpen is találkozunk. Az északi teológusok Luther egész teológiájának vizsgálata, Elert pedig a vitában inkriminált Luther-passzus irodalomtörténeti elemzése alapján (hogy az tkp. hamisítvány) jutnak arra az egyértelmű eredményre, hogy Luther nemcsak hogy nem tanította a törvény harmadik használatát (usus didacticus), de az kifejezetten is ellentétben áll Luther egész teológiai gondolkodásával (37.).

Ami Melancthon és a Formula Concordiae álláspontját illeti, végső elemzésben úgy tűnik (38.), hogy a szóhasználat eltérése ellenére (ti. hogy ők egyáltalán beszélnek a tertius usus legisről) a törvény és evangélium alapértelmezésében mindegyikük a lutheri oldalon áll.

Mindent egybevetve azt mondhatjuk, hogy a tertius usus legis (eredeti) tanítása nemcsak a törvény és evangélium, de a keresztyén egzisztencia tekintetében is félreértésről és tévedésről árulkodik. Hogy ezt elkerüljük, világosan kell látnunk két dolgot. Az egyik, hogy amennyiben a törvény (közelebről az írott, a kijelentett törvény) Isten követelő akaratát nyilvánítja ki, ezt csak egyféleképpen teszi, ti. minden emberre egyképpen érvényesen. Méltán figyelmeztet hát Súlyom Jenő ebben az összefüggésben Luther szavára (39.): „A törvényt különbség nélkül kell hirdetni, amiképpen az evangéliumot is a kegyeseknek és az istenteléneknek”. És az soha, a keresztyének esetében sem „az új ember felépítését, hanem az ember leépítését szolgálja” (40.). Ezzel együtt figyelembe kell venni, hogy a törvényt sohasem érthetjük csupán Isten törvényadása oldaláról, hanem ahhoz mindig hozzá kell vennünk Isten ítéletének, haragjának kinyilatkoztatását is (41.), s ez a keresztyénre is így áll, mert és amennyiben ember, és így a törvény alatt van.

A másik, amit világosan kell látnunk, az evangéliumra és az evangéliumból fakadó új életre és szabadságra vonatkozik. Az evangélium ui. nem egyszerűen csak kinyilatkoztatja, de gyakorolja, véghez is viszi Isten kegyelmének szabadítását, amely mindig a törvénytől és annak kárhözható ítéletétől való szabadítás is, s amely — a Szentlélek által — mindig Isten gyermekei szabadságának az ajándékozása is. Így mondhatta Luther Gal 4,4–5-tel kapcsolatban (42): Krisztus „pedig hogyan szabadított meg a törvénytől? Mint mondtuk, nem a törvényt széttörése vagy megszüntetése által, hanem az önkéntesség lelkének ajándéka által, amely mindent erőszak s kényszer nélkül tesz, tekintet nélkül a fenyegetést vagy jutalmat tartalmazó törvényre, éppúgy, mintha nem lenne törvény, s mindent természetes módon tenne, mint Ádám és Éva a bűneset előtt”. Isten gyermekeinek tehát nem kell „a törvénynek megmondania, „amit tenniük kell”?... Az evangéliumok felelete világos: ahová „Isten Szentje” belép, ott megnémulnak a démonok (Mk 1,24.k.). Ő (maga) lesz a tanítványok Mesterévé, ami azt jelenti, hogy minden dolgok személyes mértékévé... (Jézus tanítványának ezért) többé egyáltalában nincs szüksége a törvény fenyegetéseire vagy jutalomígéreteire. Amit a földi Krisztus testi jelenléte által munkál, azt munkálja a megdicsőült Lelkének küldése által” (43.).

A tertius usus legis problémája mellett ebben az összefüggésben még egy kérdésről kell szólni. Arról, amit az evangélikus teológiában

a lutheri örökségre utaló hagyományos kifejezéssel „két birodalomnak”, helyesebben *Isten kettős kormányzásának* nevezünk. Témánkkal ez első-sorban úgy van kapcsolatban, hogy Isten kettős, világi és lelki kormányzása — a lutheri értelemben — szoros összefüggésben van a törvénnyel és evangéliummal. „Isten két uralmi területének a divergenciája azonos a törvény és evangélium divergenciájával” — mondja Elert (44.). A helyes szemlélethez itt is nyilván különböztetnünk kell a kettő között, de meg kell látnunk összefüggésüket is, amit itt is, mint a törvény és evangélium esetében Isten személye biztosít. Luthernek Isten kettős kormányzásáról szóló tanítása azt hirdeti, hogy „Isten az élet egyetlen területét sem engedi a hatásköréből kicsúszni. Istennel van dolgunk mind az égi, mind a földi birodalomnál, az örökké való és idői szférában egyaránt. Mindkettőben övele találkozunk, bár különböző módon. A lelki birodalomban evangéliumával jön szembe velünk, a földi birodalomban viszont a törvénnyel! De a törvény is, meg az evangélium is Isten akaratát deklarálja a számunkra. A két birodalom egymás mellett van. Mindegyiket közvetlenül Isten alapította, bár különböző célből. A lelki birodalommal Isten az embereket keresztyénekké akarja tenni és a Krisztusban megszentelni. Erre a célra eszközül csak és mindig az ígét használja, az igehirdetést és a szentségeket. A világi birodalommal Isten az igazságot és békét akarja fenntartani a világban. Az eszköz, amit itt használ, az erő, a kard. Mindkét birodalomban embereket használ ügynökeikül. „Az Úr szolgálói” nemcsak a papokra alkalmazható név. A világi felsőbbség emberei is „az Úr szolgálói.” (45.)

Amint a törvény és evangélium esetében alapvetően fontos, hogy ne keverjük össze a kettőt, ugyanilyen döntő ez Isten kettős kormányzása esetében is. Luther nem győzi hangsúlyozni pl. A világi felsőségről szóló iratában, hogy milyen mérhetetlen veszedelemmel jár, ha a két kormányzást összekeverjük, ami egyrészt akkor következik be, amikor „... a világi hatalom arra vetemedik, hogy törvényt alkot a léleknek...” (46.), másrészt akkor, ha „... valaki az evangélium szerint akarná kormányozni a világot s minden világi törvényt és hatalmat megszüntetni” akarna (47.). Ezért a megoldás az, hogy „... ezt a két kormányzatot szándékosan el kell választani egymástól s mind a kettőt meghagyni...; egyik sem elég a másik nélkül a világban...” (48.).

De témánkhoz köti egy másik szál is a kettős kormányzásról szóló lutheri tanítást. Éspedig az, hogy lutheri értelemben — s ez megfelel az újszövetségi üzenetnek is (pl. Mt 22,15.kk.) — a keresztyén ember „kettős polgárjoggal” rendelkezik (49.), tagja az egyháznak, s ezen keresztül Isten lelki kormányzása alatt él, és polgára valamely államnak, aminek révén Isten világi uralma alatt is áll. Bár — mondja Luther — „... ha az egész világ igazi keresztyénekből, azaz igazi hívőkből állana, akkor semmiféle fejedelemre, királyra, úrra, büntető hatalomra vagy jogra nem lenne szükség...” (50.). Ez pedig egyrészt azt jelenti, hogy a keresztyéneknek ezt a „kettős polgárságát” a törvény és evangélium és az ezzel szorosan összefüggő „simul iustus et peccator” feszültségében kell látnunk. Másrészt azonban figyelembe kell itt vennünk azt is, ami a keresztyén ember szabadságáról szóló lutheri iratnak is középponti témája, ti. a szolgáló szeretet szempontját. A világi felsőségről c. iratában mondja: „... mivel az igaz keresztyén a földön nem önmagának, hanem felebarátjának él és szolgál, az okból ezen szellemnek megfelelően cselekszi azt is, amire neki nincs szüksége, de felebarátjának hasznos és szükséges... nem azért szolgálja a felsőséget, mivel szüksége van rá, hanem, mivel másoknak van szükségük rá, hogy őket védje...” (51.).

E kettőnek együttes látásában juthat kifejezésre minden bizonnyal a legjobban az, amit a keresztyén embernek Isten kettős kormányzásához való viszonyáról a törvény és evangélium összefüggésében mondhatunk.

Befejezésül el kell mondanom: tisztában vagyok vele, hogy a törvény és evangélium kimeríthetetlen témakörének csak egyik — bár nyilván jelentős — szeletéről adhattam vázlatos áttekintést. A megigazulásról, a *servum arbitriumról*, a *Deus absconditusról* szóló lutheri és evangélikus tanítás és még egy sor fontos — a témánkkal összefüggő — probléma nem kerülhetett szóba. Mégis az a reménységem, hogy a törvény és evangélium „evangélikus sajátosságából” sikerült valamit úgy érzékeltetnem, hogy az egész szolgálatunkra nézve hasznos lehessen.

Ittész Gábor

JEGYZETEK

1 Aarflot, Andreas: Az evangélikus egyház és az egyház egysége, Lelkipásztor, 1977/12. 726. k. lpk. Vö. még: *Lutherische Identität, Schlussbericht des Studienprojekts: „Die Identität lutherischer Kirchen im Kontext der Herausforderungen unserer Zeit”*. — Institut für Ökumenische Forschung, Strassburg, 1977. 18. k. lp.

2 Schultz, Robert C.: *Gesetz und Evangelium in der lutherischen Theologie des 19. Jahrhunderts (Arbeiten zur Geschichte und Theologie des Luthertums, Band IV)*, Berlin, 1978, 9. lp.

3 Bring, Ragnar: *Törvény és evangélium*, Lelkipásztor, 1952. szept. 351. k. lpk.; 351. lp.

4 Elert a *Gesetz und Evangelium* (a továbbiakban Elert; GuE) c. nagy tanulmányában — az Elert, Werner: *Zwischen Gnade und Ungnade (Abwandlungen des Themes Gesetz und Evangelium)*, München, 1943 kötetben, 132–169. lpk. — „reál-dialektikus ellentétéről” beszél, ami azt jelenti, hogy „ha a törvény beszél, akkor hallgat az evangélium; ha az evangélium beszél, akkor a törvénynek kell elnőlnia” (132. lp.).

5 WA 39, I, 361.1 kk.

6 Elert: GuE, 141. k. lp.

7 Watson, Philip S.: *Um Gottes Gottheit („Let God be God”)*. (Eine Einführung in Luthers Theologie übertragen und bearbeitet von Gerhard Gloege), Berlin, 1967, 174. k. lp.

8 Elert, Werner: *Das christliche Ethos (Grundlinien der lutherischen Ethik)*, Hamburg, 1961 (a továbbiakban: Elert: Ethos), 78. lp. — Vö. Elert: GuE, 142. lp.

9 Vö. Elert: Ethos, 79. k. lpk.

10 Vö. ehhez és az itt következőkhöz Elert gondolatmenetét a dekalógussal kapcsolatban, Elert: Ethos, 83. k. lpk.

11 Vö. Elert: Ethos, 99. lp.

12 A *Konkordia-Könyv*, Az evangélikus egyház hitvallási iratai II. kötetben, Budapest, 1957. 26. lp.

13 D. Luther Márton: A világi felelősségről — a Masznyik féle D. Luther Márton művei sorozat III. kötetében, 363. k. lpk. — 370. lp.

14 Elert: Ethos, 99. lp.

15 WA, 10, I, 1, 454. k.

16 Zsigmondy Árpád: *Mi a törvény? Pedagógus?* (Lelkipásztor, 1955/4. 227. k. lpk.) c. cikkében a lutheri kifejezés egezetikai vitathatóságát mutatja meg, de nem tagadja a Luther féle formulában kifejezendő „helyes teológiai végeredményt”. Bring, Ragnar: *Der Brief des Paulus an die Galater*, Hamburg, 1968. kommentárjában (157. k. lpk.) a 23–24. versekkel kapcsolatban az összefüggés alapján mind a temporális, mind a finális értelmezést elfogadhatónak tartja.

17 Vö. Watson: i. m. 163. lp. Ő idézi a jegyzetben a következő lutheri szöveget.

18 WA 39, I, 454.4.

19 WA 39, I, 361.19

20 Részben más összefüggésben szól erről Elert a „Legislatur Gottes” és a „Judikatur Gottes” kifejezésekkel; Elert: GuE, 133. k. lp.

21 Elert: GuE, uo.

22 Luther szívesen használja az „Amt” szót, amikor az evangélium funkciójáról, ill. hasznáról beszél.

23 FC, Sol. Decl. V. — *Die Bekenntnisschriften der Evangelisch-Lutherischen Kirche*, Göttingen, 1952, 958. k. lp. Nem szabad fennakadnunk azon, hogy az FC itt az evangéliumot először annak, tanításnak (Lehre, doctrina) mondja. Nemcsak azért, mert később viszont örömhírek (eine gute und fröhliche Botschaft,

laetissimus nuntius) nevezi, hanem azért sem, mert a 16. században nyilván még más töltése volt a tan. tanítás szónak, mint ma. Luther maga is mond ilyent: „Evangelium heisst eine freundliche Lehre und tröstliche Botschaft...” (WA 52, 25,39). — Bár kérdés lehet, hogy az FC szóhasználatában nem érvényesül-e már valami, az ortodoxia irányába mutató tendencia.

24 Barth 1935-ben megjelent írásában (Evangelium und Gesetz; magyarul: Bart Károly: Evangélium és törvény, fordította: Pilder Mária, a Református Egyetemes Konvent Sajtóosztályának kiadása, évszám nélkül) elutasítja a törvénynek és evangéliumnak ezt a szemléletét. „Hogy Isten szól hozzánk, az minden körülmények között és már önmagában kegyelem.” (Magy. ford. 4. lp.) „... általánosan és egybefoglalóan azt lehet mondani: a törvény nem más, mint szükséges *formája* az *evangéliumnak*, amelynek tartalma a kegyelem.” (Magy. ford. 11. lp.) Barth álláspontja nyilvánvalóan összefügg Kálvin tanításával. Konceptiója az újszövetségi üzenet — különösen is a Gal. levél — fényében teljesen tarthatatlannak tűnik, s így egyet érthetünk azzal a kritikával, amit Elert erre vonatkozólag a GuE-ban kifejt (különösen is 135. k. lp.)

25 WA 2, 466,3—7.

26 Watson: i. m. 177. lp.

27 Vö. Elert: GuE és Elert, Werner: Der christliche Glaube (Grundlinien der lutherischen Dogmatik), Hamburg, 1956, (a továbbiakban: Elert, Glaube), 119. lp.

28 Elert: Glaube, 119. lp.

29 Elert: Glaube, uo.

30 WA 2, 467,12—13.

31 WA 57(Röm), 45,24.

32 CA V, Az egyházi szolgálat (Magy. ford. — vö. 12. jegyzet — I. kötet 23. lp.).

33 Luther Gal. 3 21-gyel kapcsolatban: A törvény „nem áll ellentmondásban az ígéretekkel. Mert arra adatott, hogy öljön és a bűn hatalmasabb legyen, ti. hogy az ember a törvény által meigsmerje, hogy milyen sürgősen szüksége van a kegyelem ígérére, mialatt a jó, igaz és szent törvény által mindig csak még rosszabb lesz. Így nem akar majd többé a törvényre támaszkodni, és a törvény cselekedeteiben bizva magát biztosítani (sem akarja), hanem olyasmit keresni, ami egészen más és sokkal jobb, mint a törvény: ti. az ígéretet”. (WA 2, 525,5)

34 Elert: GuE, 169. lp.

35 Magy.-ford. II. 36. lp.

36 A problémához vö. Elert: GuE, — a hazai evang. irodalomból: Lupták Gyula: A törvény harmadik használata (Lelkipásztor, 1951. márc.—ápr. sz., 118. k. lp.); Veöreös Imre: Valóban nem szólhatunk a törvény harmadik használatáról? (uo. 123. k. lp.); Groó Gyula: A törvény ún. harmadik használatáról (Lelkipásztor, 1956/4. 233. k. lp.); Dr. Súlyom Jenő: A törvény haszna — Luther tanítása Dévai tanításának tükrében (Lelkipásztor, 1956/7. 442. k. lp.).

37 Vö. Lupták: i. m., 119. lp.

38 Vö. Elert: GuE, különösen is a 164. és 166. lp.

39 Súlyom: i. m., 447. lp. — WA 39, 1,356.

40 Elert: GuE, 160. lp.

41 Vö. 20. jegyzet és Bring: Törv. és ev. (ld. 3. jegyzet), 357. lp.: „Eppen Isten törvényének és Isten haragjának... egymás mellé rendelés, amelyet Isten jelenlő akarata kifejezése gyanánt értett, talált Luthernél ránézve jellemző... kifejezésre”.

42 Martin Luther, Ausgewählte, Warke (Ergänzungsreihe vierter Band), München, 1940, 469. lp.

43 Elert: GuE, 157. k. lp.

44 Elert: Ethos, 534. lp.

45 Nygren, Anders: Luther tanítása a két birodalomról (angolból ford.: Szabó József), Lelkipásztor, 1949. júl.—aug. sz., 272. k. lpk. — 274. k. lp.

46 Luther: A világi felsőségről (ld. 13. jegyzet), 336. lp.

47 Uo. 371. lp.

48 Uo. 372. lp.

49 Vö. Elert: Werner: Paulus und Nero (a Zwischen Gnade und Ungnade kötetben, 38—71. lp.), 57. k. lp.

50 Luther: A világi felsőségről (ld. 13. jegyzet), 369. lp.

51 Uo. 374. k. lp.

A Luther-idézetek jelentős részét a Kurt Aland-féle Luther-lexikon alapján hozom: a Luther Deutsch sorozat III. kiegészítő kötet, Berlin, 1956.

Az igehirdető műhelye

NAGYCSÜTÖRTÖK

Lk 22,14—23 (24—30)

Régi keretek — új tartalommal

A páska-vacsora hagyománya igen erősen élt Jézus kortársainak vallásos életgyakorlatában. Gazdagok és szegények, fiatalok és idősek, erősen vallásosak és kevésbé vallásosak egyaránt várták ezt az ünnepet és rendjét, „liturgiáját” pontosan megtartották. Ebben a rendben Isten nagy szabadítására való emlékeztéstől, a jelenükről való őszinte beszélgetésig és a Messiás eljövetelkor széppé váló jövőndőig minden helyet kapott.

Nagycsütörtöknek is vannak szép hagyományai a keresztyénség életében. Igaz, nem olyan általános és mindenkit megmozgató, mint a páska-vacsora volt, sok gyülekezetben alakult ki mégis az a szép és jelentős szokás, hogy ezen az estén járulnak az úrvacsorai oltárhoz a gyülekezet vezetői, tisztségviselői, presbiterei, bibliaóráasai. — Akárhogyan is alakul azonban az úrvacsorázók összetétele ezen az estén, az igehirdetőnek szabad és kell is felidéznie valamit annak a régi estének hangulatából, családias szeretetéből is, de szokatlan fordulataiból és feszültségéből is.

Mert Jézus a hagyományos formákat merőben új tartalommal tölti meg és sem a tanítványok gondolataiban, sem a mai ember gondolataiban nem lehet arra számítani, hogy ezt, vagyis az úrvacsora jézusi tartalmát és üzenetét magától értődő természetességgel érthetnénk és magunkévá tehetnénk. Jó és szükséges, hogy ezen az estén magáról az úrvacsoráról szóljon az igehirdetés, de nem egyszerűen a tanítás szintjén, hanem Jézus szavainak rendkívüliségét és szeretettől áthatottságát megéleveníve.

En magam nem olvasnám fel a zárójelben levő második részt, amely rendkívül fontos tanítást tartalmaz ugyan, de megosztaná a figyelmet. Ez a második rész feltétlenül önálló feldolgozást igényelne. Ha azonban valaki az úrvacsoravétel után levő ember életviteléről és Jézus példát adó szolgálatáról is akar beszélni, az jól használhatja ezt a második részt is.

Az igehirdetéshez

Minden úgy indul, mint máskor. A páska-vacsorát elkészítik a tanítványok, meghitt körben, hagyományos formák között ülnek hozzá. Pedig akkor már beindult a gépezet, megfogant az ámulás gondolata, Jézus is tudja, mi előtt áll. Ezért nem lehet ez a vacsora mégsem olyan, mint máskor. Ezért kell a tanítványoknak észrevenniük, hogy az ismerős keretek között valami szokatlan, eddig ismeretlen dolog történik velük.

Azok a keresztyének, akik a nagyheti úrvacsoravételt vallásos életük szokott menetrendjébe illesztik, különös szóhasználattal „megúrvacsoráznak”, ha szemük és fülük nyitva van, egyszer rá kell, hogy ébredjenek, hogy sokkal többről van szó minden egyes úrvacsorázásban, mint gondolták.

1. Jézus az emlékezés és ábrándozás helyett jelenidejűvé és valóságossá teszi a páska-vacsorát. — Nagy dolog volt az egyiptomi szabadulás, nagy belső vágyakozás fejeződött ki az ilyenkor fokozódó Messiásvárásban, de most nincs idő a múlttól elmélkedni vagy a jövőről ábrándozni, most itt van a „szabadítás”, most „fzlelhető az üdvösség”. Hogy ez a jelenidejűség mekkora feszültséggel jár, azt bizonyítja egyrészt az, hogy Jézus, noha vágyva vágyott a húsvéti vacsora velük együtt való elfogyasztására, a szövegből kitűnik, hogy közelgő szenvedése előtt már nem fogyaszthatja el velük együtt, csak átadja nekik, hogy ők részesüljenek az egyiptominál nagyobb szabadítás áldásaiban. Nem családias, idilli jelenet ez, benne feszül mindaz, ami Jézust a keresztre juttatja. Másrészt az mutatja a feszültséget, hogy az ünnepi percekben is beszél Jézus az áruulásról és annak szomorú következményeiről, mert ez a jelen kikerülhetetlen valósága, semmiféle szent hangulattal nem küszöbölhető ki, feledhető el.

Mi hát az értelme ennek a vacsorának, ha ennyi feszültség sűrűsödik benne? Jézus világosan megmondja, hogy ez a vacsora még nem az Isten országának boldog beteljesülése. Ő maga csak akkor veheti magához a kenyeret és a szőlőtő termését, amikor Isten üdvözítő akarata teljességre jut, az üdvösségben. Tanítványainak azonban átadja a kenyeret és poharat, mert nekik itt, a jelenükben nagy szükségük van erre.

Sok gondot és problémát jelent az őszintén gondolkodó keresztény emberek számára az a tény, hogy az úrvacsora egy csapásra nem old meg mindent, nem tesz büntelenné, nem engedi, hogy anyagi életet éljünk az emberi élet helyett, újra bűnbe esünk, újra terheket kell hordoznunk, újra kishitűekké válunk, újra meredeznek előttünk azok az akadályok, — önmagunkban, vagy környezetünkben —, amelyekről szerettünk volna teljesen megszabadulni. Át kell élnünk Jézus szavainak igazságát: ez a vacsora még nem röpit minket az üdvösség országába, előttünk is, mint Jézus előtt, még ott maradnak a kísértések, szenvedések, maga a halál fenyegető árnya is. Van-e tehát akkora jelentősége és értelme az úrvacsorának, amekkorát hirdetünk és vallunk?!

Ha az üdvösség felé vezető úton akarunk járni — akkor feltétlenül van. Jézus soha nem csapta be tanítványait. Soha nem áltatta őket hamis illúziókkal. Pétert többször „megsértette”, midőn elkövetkezendő hűtlenségeire célzott. Reális képet festett a tanítványi élet kísértéseiről és terheiről, csak annyit tett hozzá, hogy elküldi a Pártfogót hozzánk, a Szentlelket, Aki majd tanítja és segíti őket életükben, szolgálatukban. Ezt az utat azonban senki nem kerülheti el, nem „spórolhatja meg”. Az átadott kenyér és pohár világossá tette a tanítványok előtt, hogy Jézus továbbadja az áldást, továbbadja nekik azt az erőforrást, amelyből ő is merít majd a Gecsemáni kertben, Pilátus előtt és a kereszten. Hogy kínos szenvedések, keserves kísértések közepette megszerezze a végső, teljes szabadítást, a lehetőséget arra, hogy egyszer Isten országában együtt elfogyaszthassák az élet vacsoráját.

Azóta az úrvacsora számunkra mindig az erőforrást, a bűnbocsánat kegyelmében való megerősödést, a küzdelmek között való tisztességes harcban helytálló életre való küldetést jelenti. És egyúttal azt a felismerést is, hogy nem a mi „büntelenségünk” a fő kérdés, hanem az, amit úrvacsoravétel után teszünk, illetve, amit rajtunk keresztül majd tehet az Isten. Mert ezeket a tétova, Jézus szavait alig értő tanítványokat is áldássá tudta tenni az egész embervilág számára!

2. Az áldáshoz közel van az átok is, az új szövetség nagy áldásához az áruulás átka. — Megdöbbenő, hogy az úrvacsora szerzetetési

történetét már soha többé nem tudjuk elválasztani, függetleníteni Júdás árulásától. „Íme, annak keze, aki elárul engem, az enyémmel együtt van az asztalon” (21. v.). Miért kellett Jézusnak „elrontania a hangulatot”, miért nem máskor vetette fel az árulás kérdését és szégyeníttette meg az árulót? Azért, mert azt akarta, hogy a tanítványok jól értsék: még az úrvacsorázás sem ment meg automatikusan az árulás lehetőségétől és a kárhozattól. „Aki méltatlanul eszi az Úr kenyerét vagy issza az Úr poharát, vétkezik az Úr teste és vére ellen, ... ítéletet eszik és iszik önmagának!” (1 Kor 11,27.29) A méltatlanság nem a bűnbánó bűnösséget, hanem a kevélységet, önteltséget jelenti, azt az állapotot, amelyben Júdás van, amiért e szavak után sem tud változtatni bűnös elhatározásán! — Jairus leányának feltámasztási történeténél beszél Márk evangélista a halott leánya mellett síró-jajgató, zúrzavart keltő emberekről, akik „mély gyászukból” egy pillanat alatt nevetésre, kacagásra váltanak, mert Jézus olyat mond, amit ők nem hisznek. Közel van a síráshoz a nevetés, a szeretethez a gyűlölet, a megáldatáshoz az árulás! Vigyázzon hát, aki úrvacsorázik, mert nagy a felelőssége és mert nem csupán a múltjáról van szó, hanem a jelenéről is és jövőjéről is. Aki fölkel az Úr asztala mellől, azonnal cselekedni kezd, emberekkel lép kapcsolatba. Nem mindegy, mivé lesz benne az erő és áldás, amit kapott. Bűnösségünk feszültségét nem oldhatjuk fel, de a hit harcának vállalása, az „eredj el és többé ne vétkezzél” indulata és szándéka, a változás eltökéltsége nem hiányozhat belőlünk. Még akkor sem, ha tudjuk, milyen gyengék és állhatatlanok vagyunk. Mert Isten erőtlenségünket is fel tudja használni, kegyelme csodákat tesz!

3. Az úrvacsora áldása túlmutat a „választottak körén” is, áldást jelent az egész világnak! — A Máté és Márk evangéliumában használt „sokakért” szót még értelmezheték egyesek úgy, hogy ez a választottakat jelöli, de a Lukácsnál olvasható „tiérettetek” kifejezés már nem osztja meg emberi megítélhetőséggel az embereket, kitágítja a látóhatárt és új dimenziót ad ezáltal a teste és vére által megszerzett szabadításnak. A tanítvány többé már nem döntheti el, hogy ez kinek szól és kinek nem, csak arra gondolhat: tiérettetek, vagyis minden emberért, akinek maga Isten ezt adni akarja. Nemcsak magamért veszek úrvacsorát — másokért is. Azért, hogy készséggé váljak a szolgálatra, válogatás nélkül, mindenkiért. Az üdvtörténet új korszakának kezdete ez, a Jézussal való teljes közösség kiterjesztése a népek világára. Napjainkban át is éljük ezt, amikor a fiatal egyházak lelkes hitét és bizonyosságtételét összehasonlítjuk a magunk sokszor megfáradt, erőtlen bizonyosságtételével. Isten Jézus halála óta emlékezik az Ő áldozatára, a kereszten elvégzett szolgálatra. Mi is emlékezzünk hát jól arra, amit Jézus tenni és adni akart tanítványainak és rajtuk keresztül az egész világnak. Ne csak lelkiünk mélyét kutassuk hát úrvacsoravételnél, hanem egész küldetésünket, közel és távolban. Mert Jézus mindezekben megajándékozott azon a rendhagyó páska-vacsorán!

Szirmai Zoltán

NAGYPÉNTEK

Lukács 23,33—48

A nagypénteki történetben Lukács nem ugyanazokra a mozzanatokra teszi a hangsúlyt, mint a másik három evangélista. Nem írja le részletesen magát a keresztre feszítést, viszont döntően fontosnak tartja Jézus első szavát a kereszten: „Atyám bocsáss meg nekik...” Jézus tehát amit egész földi szolgálata során hirdetett, a „személyválogatás nélküli” szeretetet, amellet a végsőkig kitarított. Itt lesz világos igazán, hogy mit értett ő azon, hogy „szeressétek ellenségeiteket”. — Ugyancsak hangsúlyos a főemberek, katonák és az egyik gonosztevő megállapítása Jézusról, hogy ti. nem segít önmagán. Ők úgy fogalmazták, hogy „magát nem tudja megmenteni”. Ugyanakkor — akarva, akaratlanul — azt is elismerték, és kimondták, hogy „másokat megmentett”. Jézus tulajdonképpen küldetését tehát ellenségei is megállapították. Ugyanezt tette a keresztre helyezett tábla is. — A „másik” gonosztevő felismert valamit Jézus szenvedésében, ami arra készítette, hogy Jézushoz forduljon kérésével: „Emlékezzél meg rólam...” Mit ismert föl tulajdonképpen ez a gonosztevő? Jézusban a Krisztust, az ártatlanul szenvedőben az Úr Szolgáját, aki most is hatalmas és kegyelmes; a megbocsátást hirdető szavakban pedig hite és reménysége beteljesedését láthatta meg. — Jézus utolsó szava és halála ugyancsak úgy áll előttünk Lukács evangélista megvilágításában, hogy egészen egyértelmű: nem értelmetlen gyilkosság történt, hanem Jézus halála is mentő szeretete vonalába tartozik, amelyek azonnal való eredménye a pogány százados bizonyágtétele. Érdekes, hogy Lukácsnál nincsen szó közeli hozzátartozókról, Jézus anyjáról, tanítványokról; vagy ha mégis, akkor úgy, mint távolálló megfigyelőkről. Mintegy hangsúlyossá téve ezzel azt, hogy a nagypénteki áldozat sem csak keveseké. Mindenkinek szolgálni akart vele Jézus, még megfeszítőinek, a latornak, a pogány századosnak és egész népének is. Ha Jézus egész földi életéről ez a legigazabb megállapítás, hogy az mindenestől diakónia volt, akkor szenvedése és halála a „legnagyobb diakónia”. — (Az alapige feldolgozása megtalálható a Lelkipásztor 1948. márciusi, 1949. áprilisi, 1957. márciusi és 1969. februári számában.)

„Másokat megmentett...”

A megfeszített Krisztust gúnyoló főemberek és katonák tévedésben voltak. Nemcsak azért, mert azt gondolták, hogy Jézus önmagát nem tudná megmenteni, hanem azért is, mert mások iránti mentő szeretetét immár múlt időben mondták... Nem vették észre, hogy miközben önmagát feláldozta a kereszten, másokat most is megmentett.

1. *Imádságával megmentette a megfeszítőit.* Miközben vele a legnagyobb igazságtalanság történt, azokért könyörgött, akik ezért felelősek voltak: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.” Átkozhatta, elmarasztalhatta volna őket tudatlanságukért, hiszen a „nem tudás” nem ment föl senkit a következmények alól. Fölvilágosíthatta volna őket az igazságról is: neki nincsen semmilyen saját bűne, ne bánjanak vele úgy, mint egy gonosztevővel. Egyiket sem tette. Megtehetné volna azt, hogy hallgat. Az átélt szenvedés, megaláztatás, csalódás és a feléje áradó közöny, bőséges magyarázat lett volna arra, ha néma

megadással fogadta volna sorsát. De Jézus átkozódás és martírnémaság helyett mentő imádságot mondott. Bocsánatért könyörgött olyan emberek számára, akik neki ártottak, vétkes tudatlanságukat mentségükre magyarázta. — Jézus imádsága mindig győzelmes imádság volt, elképzelhetetlen, hogy éppen most maradt volna meghallgatás nélkül. Tehát biztosak lehetünk afelől, hogy aminek a mi emberi igazságérzetünk és szeretetünk ellene mond, az megtörtént. Jézus imádságáért az Atya megbocsátott megfeszítőinek, imádságával — íme — Jézus másokat megmentett.

Jézus nagy pénteki imádsága örömszerző evangélium a mi számunkra is. Nem lehetünk olyan mélyen a bűnben, hogy Jézus imádsága ne tudna onnan is fölemelni. Ugyanakkor figyelmeztetés is ez az imádság. Az akkoriak lehet, hogy nem tudták, mit cselekesznek, de önmagunkról ugyanezt nem mondhatjuk el. Mi tudjuk, hogy Jézus Krisztus mit tett értünk. Ezért számunkra Jézus imádsága, a benne levő mentő szeretet elkötelezés is: hálás, bizalommal teljes életre Jézus iránt és szolgáló, másokért imádkozó életre felebarátaink iránt; tehát olyan életre, amely nemcsak elfogadja, de tovább is adja Jézus mentő szeretetét.

2. *Szenvedésével megmentette a gonosztevőt.* A „másik” gonosztevő az ártatlanul szenvedő Jézust látta meg, ezért mondta társának: „Mi jogosan kapjuk tetteink méltó büntetését, de ez semmi rosszat nem követett el.” Ha valaki semmi rosszat nem tett és mégis elítélik, akkor valaki más az oka a szenvedésének, más valaki *miatt* bűnhődik. Annak kellene szenvednie, aki megérdemli, mert elkövette a gonoszszágot, mint pl. a két gonosztevő. De ha mégis más szenved ártatlanul, akkor a bűnös *helyett* vállalta a szenvedést, hogy az ne kapjon ítéletet, aki pedig megérdemelné. Így egészen nyilvánvaló, hogy nagyon szereti azt a valakit, akiért ártatlanul szenved, hiszen *érette* ezt a legnagyobb áldozatot is hajlandó vállalni. Ez a másokat megmentő szeretet világosodott meg a gonosztevőnek Jézus ártatlan szenvedését látva. Ezért merete kérni: „Emlékezzél meg rólam...” Nem valószínű, hogy egyébként imádkozó ember volt, de Jézus mellett most volt bátorsága. Ereje is volt megszólalni Jézus védelmében, társával szemben, hiszen „látott” és nem maradhatott néma. Biztos reménység is volt a szívében — egyébként nem is kérte volna Jézust — s ezért fogadta hívő meggyőződéssel Jézus ígérését.

A deuteró-ézsaiái ígéret nemcsak a kegyelembe fogadott lator számára, hanem mindnyájunknak beteljesedett: Krisztus miattunk, helyettünk és érettünk szenvedett. „Másokat megmentett az örök szenvedéstől. Tanuljunk őszinte és igaz bűntudatot, bűnvallást és bűnbánatot a kereszten megtérő gonosztevőtől. De Jézus ártatlan szenvedése bátorítson bocsánatért való könyörgésre is, hiszen mi már tudjuk és meggyőződünk róla, hogy nem hiábavaló az imádságunk. És fogadjuk hittel Jézus nekünk szóló ígérését, hiszen másokat megmentő szeretetét ártatlan szenvedésével megbizonnyította.

3. *Halálával megmentette a századost, „a sokaságot” és „az egész földet”.* A százados szavaiból nemcsak az derült ki, hogy az átélt események megrendítették, s a kivégzésekhez egyébként hozzászokott „szívé” most megsajnálta Jézust. Ennek az embernek hit ébredt a szívében, s hitének gyümölcsei azonnal nyilvánvalókká lettek: dicsőítette az Istent és bizonyoságot tett az „igaz” Jézus Krisztusról. A megmentett embernek ez a természetes magatartása. — „Az egész sokaság”, „mellét verte” nem egyszerűen együttérzésből, vagy a gyász jeleként, mégis nem is bűnbánatból. Hanem abból sejtettek meg valamit, hogy amit itt láttak, az érettük történt. Az hogy Jézus másokat megmentett, most már rájuk

is vonatkozik, akik eddig senkik voltak, akikkel senki sem törődött. Méltatlanságuk érzése, de ugyanakkor reménységük is készítette őket a mellverésre. — Jézus halálát megérezte „az egész föld”. Sötétség lett, megrendült a föld, kettéhasadt a templom kárpitja. Az ítéletnek és a büntetésnek a jelei ezek, mégis mivel Jézus halála okozta, a kegyelem jeleivé váltak. Azt bizonyították, hogy nem a természet erője a hatalom, hanem ez is Jézus tulajdona az egész világ fölött. S ő ezt a hatalmát arra használta, hogy világossága lett a világnak, s utat nyitott az Atyához. Így tette tökéletessé, befejezetté és általános érvényűvé legfőbb akaratát, hogy másokat megmentsen.

Jézus élete feláldozásával a mi megmentésünkért is megtett mindent. Ezen a nagypénteken ezt újra meg kell „látnunk”. Olyan közelről, mint a százados, olyan nekünk szólóan, mint a sokaság, és olyan érzékelhetően, mint ahogy átélte a teremtet világ. S ennek a „meglátásnak” az lesz a következménye, hogy dicsőítjük Istent Jézus Krisztusért. Nemcsak hálaadó imádsággal és énekkel, hanem bizonyágtevő, szolgáló élettel. Nem keresve, hogy közeliokról, érdemesekről van-e szó, hanem egyszerűen csak azt az egyetlen szempontot tekintve, hogy „másoknak” szolgálunk. Jézus eszközeiként másokat megmenteni — erre akar küldeni és felhasználni bennünket az, aki életével, halálával, végtelen szeretetével „másokat megmentett”.

Bárány Gyula

NAGYSZOMBAT

Máté 22,31—32

Nem ünnep. Nem is hétköznap. Valami a kettő között. Állapot vagy tán inkább életérzés. Nem annyira általános, mint amennyire lehetne. Azok ismerik, akik találkoztak már személyesen a halállal, de úgy vélik, hogy valaminek még kell történnie. Mindez vallásos mezben a legizgalmasabb, mert másoktól elütően kell méltatni a megtörtént halált és indokolni a tovább élő reményt!

A szaduceusok voltak erre a legalkalmatlanabbak. Hiszen tagadták a feltámadást. S akkor ugyan mit is tudhattak volna a halálról? Amit képviseltek, vallásnak is rossz volt. Gárdájuk mégis túléli a századokat. Elődeikhez hasonlóan abszurd mesékkel hozakodnak elő, de nem szórakoztatni akarnak, csupán magukat igazolni. Nincs zászlójuk mit magasra emelnének, de kések valamennyi trikolor meggyalázására. Cínikusok, kutyatermesztetűek. Mindent szétrágnak s miközben maguk sem laknak jól, mások elől is elveszik az ennilalót. JÉZUS mégis szóbaáll velük. Szeretete nemcsak készíti erre, hanem képessé is teszi rá. Ha nagyszombati szöszékünk elé csak egyetlen is kerül sorukból, Jézustól tanultan szeretnünk kell őt. Méltatlan tárgyerra peregen újra a ritka gyöngy, Jézus kinyilatkoztatása Istenről, aki nem a holtak, hanem az élők Istene! Evangelium ez a javából. Tanítson meg a nagypénteki halál értésére és szítsa fel hűsvétváro reménységünk lángját tisztább fényre.

Ábrahám, Izsák és Jákób népének tartották magukat. Szívesen hivatkoztak ezekre az ősatyákra. Szerencsésnek mondták azt, aki nemzetségtáblázatán bizonyíthatta a tőlük való származásukat. Hallatlan erejű a hagyomány. A személyes hit, a szív melege rég továtűnt, de ön-

tudatba, szertartásba, ünnepi szokásba dermedve meghatározó erővel működik a „szent tradíció”. Mivel jelenükhöz nincsen köze, jövődőlást is elveszített a holt múlt.

Jézus egyszerű szava kiemeli a szent múlt keretéből Izrael pátriarkáit. Isten nem a régen megholt atyák múlt homályába elvesző Istene. Isten — él, Isten az élők Istene! Tehát mindaz, ami régen volt, ma is van, érvényesen és hitelesen. A pátriarkák nem a lezárt, kegyes múlt emlékei. Jelent formáló, élő emberek túl példaképekül szolgáló dolgaikon. Gondoljunk Pálra, ahogyan beszél Ábrahámról, aki mint a „hit atya” ma is követésre invitál. Mert az az ÚR, aki akkor régen szólt Ábrahámhoz, ma is megszólít bennünket és járatlan utakra küld. S ma is az boldog, aki Ábrahámhoz hasonlóan hisz és engedelmeskedik. Isten friss, végső szava pedig az előttük és előttünk álló Jézus. Aki Vele szemben bizalmatlan és engedetlen, hiába hivatkozik nemzetségtáblázatára. Izsák történelmi figurája elválaszthatatlan a Mórija hegyén történekről és élévülés nélkül hirdeti, hogy Isten nem fogadja el az ember áldozatát, hanem Ő hozza meg az egyedül érvényes és elégséges áldozatot az emberért Golgotha dombján. Ez az „izsáki” összefüggés jelentkezik századokon át próféták igehirdetéseinek töretlen láncolatában elégtelenné minősítve minden ünnepszentelést, áldozati állatok seregét, fogadalmi ajándékot stb. Nem az hozza a fordulatot, amit ember visz végbe még oly kegyes szándékkal Isten előtt, hanem egyedül az, amit Isten ad ősi ígérete beváltásaként népe és az emberiség javára. Aki értetlenül vagy megbotránkozva áll meg Jézus áldozata előtt, annak vajmi kevés köze van Izsákhöz, ha unosuntig emlegeti is. Ami pedig Jákóbot illeti, nemzedékről nemzedékre tanúsodik arról, hogy megtérés nélkül senki sem tartozik Istenhez. A jabbókparti, éjszakai küzdelemnek nincsen vége, mindnyájunknak tudomásul kell vennie, hogy Isten nélkül (!) ügyeskedhetünk, ravaszkodhatunk, elérhetünk átmeneti sikereket is — de a végső csőd elkerülhetetlen. Látszateredmények álcázása sem takarja el a szív nyugtalanságát és félelmét. Rendezetlen, emberi kapcsolatok és megbocsátatlan bűnök beborítanak és megemésztenek. Jákóbnak győkeres megváltozásra van szüksége, hogy szélhámosból Istennel küzdő emberré váljon. Mert az ember sokra viheti ugyan de arra képtelen, hogy mindazt, amit mond és tesz, Istennel mondjon és Istennel tegyen. Ezért olyan magános az ember megtérés nélkül. Mindig a „túlsó parton” vannak az emberek, a család, az élet, Jákób emlegetése — megtérés nélkül ugyan mit ér? Még vallásosság is lehet, csak éppen Isten hiányzik!

Aki minderről nem akar tudni, óhatatlanul Istent is a múlt árnyai közé sorolja a pátriarkákkal együtt. Mintha régen ugyan volt szava, de ma már nincsen. Akkor még erős volt, ma már tehetetlen. Mint a kinek hatalmából csak a szent múltra telt, de már a jelenre nézve nincsen se parancsa, se irgalmassága.

Jézus szava nagyszombat evangéliuma: Isten nem a holtaknak, hanem az élőknek Istene! Ha meg is haltak a pátriarkák, valójában ma is élnek és mindig élni fognak, mert Istenhez tartozni annyi, mint élni, örökre kikerülni az enyészet hatalma alól.

Textusunk fényében nagyszombat idei ünnepe nyilvánvalóan csak átmeneti stáció, közbenső állomás nagypéntek és húsvét közt. A halál ugyan valóságos halál volt, az áldozat is maradéktalanul végbement, hiszen semmit sem tartott vissza az áldozó, a megtérés teljes önkiszolgáltatás volt Isten haragos ítélete alatt, de éppen ezért — van tovább út, lesz még valami. A halál csak az utolsóelőtti, az áldozat gyümölcsöt

terem, a megtörés-megtérés nem pont a mondat végén. Húsvétra vár Isten népe... nem hiába szólalnak meg nagyszombat este a harangok.

Balikó Zoltán

HÚSVÉT ÜNNEPE

1 Kor 15,12—20

„Jézus él, én is Vele!”

A feltámadásnak nem volt szemtanúja. A keresztyének mégsem tudtak letenni arról, hogy a szem számára is elmondják a hírt: „Él!” Nem kell szégyenlenünk ezt az igyekezetet. Minden elégtelenségével együtt arról tanúskodik, hogy a feltámadás eseménye az egész embernek, sőt az egész teremtettségnek szól. Számos húsvéti ének is megszólaltatja ezt az örömhírt.

Két kép segítségét köszönöm, miközben hallom és tovább próbálom adni a húsvét első ünnepi epistolájának üzenetét. Az egyik kép a híres isenheimi oltár feltámadás-szárnya. A Feltámadott glóriája úgy ragyog, mint a kelő nap. Ez a fényvélmény állítja meg először az embert. A mondenivalója világos: a Feltámadott az új teremtés új napja. Feltámadása példátlan jelentősége csak az első teremtés „Legyen világosság”-ával hozható párhuzamba. Karja olyan lendülettel emelkedik a magasba, mint a teremtő Isten-kéz. De rajta a seb hege és az új teremtés árának ezzel a jelével áld. Ha tanítványai netalán ott lettek volna, éppen úgy elrejtették volna arcukat ez előtt az „Maiestas Domini” előtt, mint a kép földre boruló őrei.

A másik: egy ikon. Ezen nem fény lobog, hanem vastag kapudeszakák törnek forgáccsá, záruk, ajtóvasalások, láncok pattannak le és repülnek szerteszét. Ezen a romon, törmeléken lép át az Erősebb és kezét nyújtva kivezeti a halál foglyait. Az ikon formanyelve talán naivabbnak, sőt talán egyenesen mitologikusnak is tűnhet. A mondanivalója azonban legalább annyira biblikus mint a nyugati keresztyénség területén született párjái. Sőt, epistolánk mondanivalójához még talán közelebb is áll.

Az a kéznújtás, amellyel a Feltámadott a halál foglyai felé hajol, mozdulatban elmondott evangélium. Ugyanazt jelzi, amire az epistola figyelmeztet: Jézus Krisztus feltámadása nem önmaga számára fontos, csupán személyére korlátozott esemény, hanem emberesemény is. Minden emberi elképzelést, sőt fantáziát meghazudtoló erővel és melegséggel zeng itt a „pro nobis”, amelynek Bethlehemben, majd a kereszt közvetlen közelében megterített úrvacsorai asztal mellett felcsendülő ígérete itt teljesedik ki. Jézus Krisztus érettünk támadott fel, érettünk él.

Ez a hír áttöri a szokvány-Húsvétot, amely ha nem is tagadja, de az „egyszer volt” rideg történetiségébe próbálja rekeszteni azt, amit Krisztus összekapcsolt velünk. A régi, korinthusi keresztyének furcsa Húsvétja, amellyel az apostol olyan energikusan vállalja akár az ünneprontás szerepét is, mindig újratermelődik.

A feltámadás eseménye és az „Én Uram és én Istenem!” húsvéti vallomása elválaszthatatlanok egymástól. Enélkül a kapcsolat nélkül Pál egy nagy úrt lát, amely benyeli a keresztyént. Elnyeli az igehirdetést,

hamistanúkká s így gonosztevőkké aljasítaná a Jézusról szólókat és a halál megigézett áldozataivá a nagy útra indulókat.

1. Az igehirdetőnek azért érdemes felmenni a szószerkekre és mindönknek azért érdemes bizodalmas hittel ragaszkodni Jézus Krisztushoz, mert Élő és elevenít!

Nem hiszékenységünk áhítja vagy álmodja élővé, hanem átélni engedni annak a csodáját, hogy a régi szóban, amelyet hozzánk hasonló ember vesz a szájára, Vele találkozzunk! Nem visszagondolunk rá kegyelettel, hanem arca előtt tudjuk magunkat. Hogyan lett volna megszámíthatatlanul sokak számára soha nem ingó alappá a keresztség ajándéka és ígérete, ha nem az Élő váltaná ezt be életünk során? Mit érne ostyá és bor, meg feloldozás, ha nem az Élő vállalna fellelegzést, megújulást, békességet teremtő közösséget velünk?

2. Ha nem élne és nem végezné munkáját egyházában, ki készíthetne olyan tanúskodásra, amely nem a magunk igazát erősítgeti? Jézus Krisztus feltámadása és az Élő iránt való bizalom nélkül csak önfenntartásra és önmegőrzésre, vagy legjobb esetben önmegvalósításra rendezkedne be az egyház. Csak az Élő bírhat rá arra egyvet és közösséget, hogy tegye, amire halálos és éltető szeretetével készíttet és példát ad. Csak az Élő és a halottat is feltámasztóban való reménységben lehet hitetlenkedést és szeretetlenséget, felelőtlenséget és önzést is úgy megvallani és megbánni, hogy az önmarcangoláson túl az újjáteremtés reménysége is valósuljon. Az igazi tanú mindig rámegy a szolgálatára. Lehet, hogy nem látványosan, csak fizikuma, vagy szellemi ereje, ideje és élete lassú, részletekre vesző odaadásával. De csak az az Élő tanúja, aki így mer elhalni. A „negyedik napkeleti bölcs” legendája való igazat takar: az Élő „elhalásunk” készségében tanúsítható csak hitelesen.

3. Ez az elhalás az életben és mások élete szolgálatában történik. Ezért semmi köze sincsen semmiféle temetői hangulathoz, se mártírködáshoz. Egyszerűen arról van szó, hogy az Élő erejéből arra is telik és oda is jut, ahova magunktól nem is gondolnánk.

Aztán eljön a halál a megszokott értelemben is. Mellőlünk is elmennek, mi is elmegyünk. Rájuk gondolva és a magunkéra készülve jó lenne megtanulni és főként élni az Élő egy régi tanújának vallomását és érezni a nyomán a Feltámadott felénk nyújtott kezének bátorítását: „Nem úgy gyászolunk, mintha elveszítettük volna őket, hanem hálásak vagyunk azért, hogy a mienk voltak. Nem is csak voltak: most is azok mert aki hazatért az Úrhoz, benne marad Isten familiája közösségében, csak éppen előrement” (Hieronymusz).

Fehér Károly

HÚSVÉT 2. NAPJA

Csel. 13,(16) 26—39

Exegetikai megjegyzések meditációval

Az alapigénkben szereplő igehirdetés Pál első missziói útja során hangzott fel. Izgalmasnak ígérkezik ezért az első evangélizációjának, első missziói igehirdetésének nyomónkísérése. — Még előjáróban említeném meg azt is, hogy bár Pál tudatosan a „pogányok apostolának” vallja magát, mégis szinte mindig a zsinagógiai milióban kezdi az evangélizációt. Mert a zsidó környezet feltétlenül bizonyos „kapcsolóponto-

kat” jelentett igehirdetése számára. Mi ma sokszor alábecsüljük a „nép-egyházi kereteket”, még egy kicsit bontogatjuk is, mintha csak lebontásra ítélt „rom” volna. Azt hiszem nekünk is jobban meg kellene becsülni, sőt lehetőségek kellene tekintenünk az istentiszteletek, bibliaórák, hittanórák és konfirmációi összejövetelek alkalmait a „kapcsolatteremtésre.”

Most pedig mindegyik versbe nézzünk bele — ha csak egy szemvillanásnyira is: 26. v.: az Ábrahám fiaira célzás, nem csak a test szerinti, hanem a „hitből” való utódokat is jelentheti. A „ho logos tész szótériász” feltétlenül igényli, hogy kibontsuk: mi minden tartozik hozzá az ember „üdvéhez”? A szövegvariánsok lehetővé teszik a „nekünk”, vagy „néktek küldetett” együttes hangsúlyozását. Az egyik a hallgatókkal való azonosulásra, a másik a missziói igehirdetés „ajándékátadó” jellegére vet fényt. — 27. v.: Jézust megjelenésében, igehirdetésében és tetteiben: „nem ismerték fel”, — nem értették. Egyes mai teológiák feltámadás felőli agnoszticizmusa is egy „félreértésen” alapszik: immanens eszközökkel keresik hűsvét, hitben megragadható valóságát. Míg végül nem marad az egészből más, mint apostoli „tradíció”, „kérügma”. 28. v.: „okot nem találtak”: lelkiismeretet nyugtalanító megállapítás. Nézzünk utána, hogy amikor a feltámadás evangéliumát elutasítjuk, mindig „alapos okaink” vannak? 29. v.: „elvégezték”, — ami „elvégeztetett”; ami ugyanis „meg van írva róla”. Ennek a „történetnek” nem ember, hanem Isten a főszereplője. — „sírba tették”: pontot akartak tenni a végére. 30. v.: „ho de theosz égeiren”: Isten új „előjelet” írt a Krisztustörténet élé = a halál fölé az „élet előjelét” írta. „Több napon át megjelent”: tehát vannak tanúk! és ez nem mellékes. De nem hiszem, hogy könnyebb lett volna a dolguk, mint a miénk. Nekik is, nekünk is egy „hihetetlen eseményről” kell tanúskodnunk: Jézus él. 32. v.: A „hirdetjük nektek” nem adja pontosan vissza a „eüangelidzomai” ige jelentését. Amit így kell értenünk: „örvendetes hírt vinni”, „jó hírt prédikálni”. Ez azért fontos, mert ez adja a hűsvéti igehirdetéshez az alapot és bátorságot. Ezt ugyanis csak mint evangélizációt szabad elmondani, tehát csakis „öröm-, reménységsszerzés” céljából. 33—37. v.: Ígéret és beteljesedés egyet bizonyít: megtört a halál „folytonossága”: új kezdődött. 38—39. v.: Aki a Feltámadásban hisz, „új módon lesz igaz”: bűnbocsánat által. Az élet győzelme ugyanis istentiszteletünk és etikánk számára is új alapot és távlatot hozott: a „kegyelemből hit által” evangéliumát.

Az alapige iránya

Örömhírt kell prédikálnunk textusunk alapján a halál rabságában élőknek: Jézus él, — mi is vele! Az élő Krisztussal való élet teljes „üdvöt” ad: *ma* a kegyelemből, hitből való élet szabadságát és örömet; *majd* a halállal szemben egy győztes Urat ígér, aki övéinek örök életet ad.

Húsvéti misszióban

1. Akikre árnyékot vet a halál

Karácsony a „szeretet ünnepe”, amikor ajándékokkal telik meg szívünk, kezünk. S szeretetünket szinte „rápázaroljuk” a gyermekeinkre, a családra.

Húsvét legyen gyülekezeteinkben az „élő. reménység ünnepe”. Amikor tudatosan azok felé fordulunk, akikre „árnyékot vet a halál.” Nézzünk hát körül baráti körünkben, családjukban, a gyülekezetünkben és a városunkban élő testvéreink között. Először is keressük meg a *betegeket*. Sok fajta beteggel találkozhatunk: vannak hetvenkedők, viccelődők, vannak nyugósek, mások tevékenyek, segítőkészek — és még lehetne folytatni a sort —, de mind valami „szerepet” játszik. Amiről egyik sem beszél az csak ez a kérdés: mi lesz velem? Húsvétkor ezekhez küld az Isten: kínáljuk nekik az élő Urat, mint a betegek barátját, sőt, mint „betegtársat”, akiben — mert győzött —, mégis meg lehet kapaszkodni bizakodva.

Húsvéti látogató körutunk másik területe az *öreg*ek köre. Időzjelben kellett volna írnom az „öregeket”, mert az ezzel összefüggő félelem néha már nagyon fiatalon kezdődnek. Gondoljunk csak a „leszázalékol-takra”, akik 30—40 éves korban „megöregedtek”, munkaképtelenné váltak. S így esetleg még évtizedekig is élhetnek, — de hogyan? Megkérdeztük-e tőlük mit éreztek, amikor családfenntartókból „eltartottak-ká” lettek? Míg azelőtt körülöttük forgott a család; a munkahely nagy volumenű ügyeiben az ő szavuk döntött — most —, rengeteg idejük lévén örülnek, ha a háztartás apró-cseprő teendőiben hasznosak tudnak lenni. — De külön kellene számba vennünk azokat az ismerőseinket, akik nem régen mentek nyugdíjba. Mert számukra különösen az első néhány hónap, esetleg év az a kritikus időszak, amikor feltétlenül igénylik a segítő kezet, a testvéri szívet. Nem csupán az együttérzésünket, vagy éppen a „sajnálkozásunkat” kell odakinálnunk számukra. Ehelyett olyan feladatokat, célokat kell találnunk ezeknek a felebarátainknak, amik „lelkesítik” őket és értelmessé teszik az életüket.

A 70—80 évesek korosztályainál azután már szinte kitapintható a kifejezett halálfélelem — az „elmúlás szorongása”. Ezeknek a testvéreinknek az érdekében nem akkor tesszük a legtöbbet, ha hallgatunk, vagy „mellébeszélünk”. A közelgő halállal kapcsolatban ugyanis a „leghumánusabb kapcsolatfelvétel”: az üdvösség evangéliumának megszólaltatása; kapunyitás a halál falán „túlra”.

2. Akik nem ismerték fel őt

„Húsvéti missziós utunk” következő állomása az „élő halottakhoz” visz el bennünket. Nem elméleti kategorizálás, de empirikus gyülekezeti tapasztalataink alapján két jellegzetes megjelenésükkel találkozhatunk. — Az egyik a „miért élek”? — „minek tanuljak, dolgozzak”? kérdéseit feltevő *kiábrándultak, közönyösek* csoportja. Akik az életből csak a „lazítást” akarják érteni és vállalni. — A másik, az egyházi élet tumoraként jelentkező *törvényeskedők*. Kőbe vésott „tilalomfáktól” való ret-

tegésben; rossz lelkiismeret rabságában élük „hivő” életüket — a kegyelem és a hit szabadsága helyett.

Megvetni, felülről kezelni ezeket a testvéreinket könnyebb — nekünk a nehezebbik utat kell választanunk. Meg kell keresnünk őket az „üdv üzenetével”: az élő Jézussal „újat” kezdhetnek az életükben. Vele utat találnak tiszta emberi örömökre, és olyan célokat, amikre bátran, bárki ráfűzheti napjai, éveit gyöngyszemeit. — Minden esetre tehát ne feledjük, hogy akik „nem ismerték fel” még a Jézus Krisztusban való élet emberséges távlatait: a diakóniában kiteljesedő élet értelmét; meg a bűnbocsánattal megajándékozott élet szép, szabad gazdagságát; — azoknak ezt a lehetőséget a mi kötelességünk odakinálni.

3. A „hítből való fiaknak” is szól

Talán ezzel kellett volna kezdenünk. De azt hiszem nem volt felesleges húsvéti örömondásunkkal először a gyengék és betegek felé fordulnunk, s csak azután az „erősek és egészségesek felé”. Fontos dolog ugyanis a gyülekezet rendszeres lelkigyakorlata, a „belső ember erőnléti edzése”, de ennél fontosabb az „életmentés”. Emiatt nyer ugyanis minden „lelkigyakorlat” = istentisztelet, létjogosultságot. — Most mégis előttünk, az egyház előtt ragyogjon fel húsvét örömhíre: Jézus nemcsak a sebeit és az áldozatát, hanem a „győzelmét” is nekünk adta. Ezért húsvéti „missziókhöz” tartozik az alvók ébresztgetése, a megfáradtak erősítése, és a vereségeik miatt sírók vigasztalása, — meg a koporsó mellé kényszerült testvér számára az egyetlen reményesség megszólaltatása: Jézus él! Erősítsük hát a húsvéti evangéliummal a gyülekezetet. Mert ebben a világban csak a „hevült szívű” húsvéti tanítványoknak van helye, akik telve vannak életörömmel s megajándékozott életük valóságos gazdagságával másokban is „kedvet csinálnak az élethez”. Mert szó szerint ez a húsvéti misszió értelme: az élet győzelmének evangéliumát szóval és étellel úgy odakinálni a „halál árnyékában élő embereknek”, hogy bármilyen halkán is, de megszólaljon tisztán a legcsodálatosabb, a legreményteljesebb visszhang: bizonynal feltámadt!

Csizmazia Sándor

HÚSVÉT UTÁN 1. VASÁRNAP

2 Kor 5,14—17

Az alapigéről

Bár nem feledjük a húsvét utáni vasárnapok homiletikumát, mégsem azt prédikáljuk, hanem a Krisztust, aki értünk halt meg és értünk támadott fel. Abban a leszűkíthetetlen világtávlatban, hogy mindenkiért meghalt és mindenkiért él. Nagy szeretetére nem épülhet más, mint az iránta és mindenki iránt szorongató szeretet. Ezt kell élnünk és maradéktalanul bevetnünk életünk minden területén. Másként nem, csak így igaz: „a régi elmúlt, új jött létre”.

A „hé agapé tou Christou” gen. obj. és szubj. egyszerre. Krisztus irántunk való szeretete teremti meg iránta való szeretetünket. Itt jo-

gosult idéznünk: Ő előbb szeretett. A tovább gyűrűző szeretet teljességéért. — Ez a szeretet valóban „szünecei”. Meghódítja, hatalmába keríti, fogvatartja, sarkallja, ösztökéli, az emberek felé tereli szíveinket, érzelmünket, értelmünket, akaratomkat. Csak azért, mert Krisztus szeretete irántunk nem vallomás, hanem a legmesszebb menő áldozat: „egy meghalt mindenkiért”.

Krisztus áldozatának nagyságát, súlyát, átfogó távlatát ismételtlen és sokszorosán látattja Pál. Nem angyalokért, szentekért hozta ezt a nagy áldozatot, hanem a bűn miatt halálra ítétekért. A Krisztuson végrehajtott ítéletnek mindenki részese. Nekünk ítéletként is sorsunk a kereszttel. Ezt egyénileg sem feledhetjük, keresztyén közösségként sem, de az egész emberiséggel összetartozókként sem. Nem árt, ha ismételtlen megaláz bennünket Krisztus halála, és egy sorba terel az emberiséggel. Ezt mondotta ki Pál így: „ara hoi pantesz apethanon”.

Ugyanakkor mindenki helyett és mindenkiért meghalt. Vagyis mindenkit megkímélt a haláltól. Éppen az a célja, hogy éljünk. Egészen az övéként, érte, aki fel is támadott mindenkiért. Isten éppen a Fia feltámasztásával léptette életbe kereszten hozott áldozatát mindenki számára. Húsvét nélkül csak tragédia volna halála, egy a sok közül.

Erre a sziklaszilárd fundamentomra építi rá az apostol tág horizontú etikáját. Úgy is mondhatom: tág szívű és tág ölelésű diakóniáját. A húsvét felől értett kereszttel új élet- és világszemlélet, új viszonyulás léphetett érvénybe. A keresztes feltámadás véget vet a régi, önző, felelőtlen, szeretetlen, kényelmes életnek. Vadonatúj kezdődhetik. — A „kainé ktízisz” mindig visszautal az újat teremtő Istenre. Különösen a húsvét csodája. A teremtés az Ő műve volt és marad. Mivel Krisztus is részese a teremtésnek, az új teremtés is általa történik. Így lesz majd legvégül, a beteljesedéskor, de már előtte a földi életünk útján is így van.

Az „ezentúl senkit sem ismerünk test szerint” nem jelenthet mást: a keresztyéneket többé nem felületes, közömbös, önző vagy ellenséges magatartás fűzi egymáshoz és a többi emberhez, hanem új szív, új látás, új indulat, új szeretet. Feléjük, számunkra, értük is szorongat a Krisztus szeretete.

Tűnjék el a régi, kezdődjék az új!

Krisztus halála és feltámadása nem röpké megemlékezés keresztyének életében, hanem mindig újat teremtő hatalom. A gyülekezetekben húsvét előtt, húsvétkor és húsvét után mindig ennek az újító hatalomnak tör utat az igehirdetés és mindig ennek kell hogy utat engedjenek az igehallgatók. Az újat teremtő hatalom persze mindig maga tolja félre azt, ami régi. Nem az idejére nézve, hanem tartalmában. Abban, hogy nem illik a Krisztus szeretetéhez, áldozatához. Azt megcsúfolja annak gátat vet, azzal félelmetesen és ítéletet kihívó módon ellenkezik. Bizony van ilyen állandóan. Az igehirdetők és igehallgatók részéről egyaránt. A régi szívek, a régi indulatok elégtelenek az életre és a szolgálatra. Új szívekre van szükség és azoknak kell kezdeniök az újat. Lehet. Megvan minden feltétele.

1. *Krisztus rendezte Istennek minden ügyünket.* Egy meghalt mindenkiért. Egy él mindenkiért. Ne engedjük ezeket a hatalmas eseményeket szóvirággá, afféle mottócskává szegényedni! Soha ne féljünk, ne rettegjünk attól, hogy valami idejétmúlt, elaggott, lejáratott portékával hozakodunk elő. Inkább attól őrizkedjünk, hogy csupáncsak az ige-

hirdető és egyéb szolgálatunk alapszínét, a mázát adják a kereszt és a feltámadás. Ha ezek nem válnak ismételten lenyűgöző, hatalmukba kerítő újsággá, vigasztalássá, erővé, hanem csak kalapba tűzött bokré-ták, kicsúszik a talaj a lábunk alól és a szolgálatunk alól. Levegőt vag-dosunk, borsót hányunk a falra. A szívek, elmék falára is. Mind a ke-reszt, mind pedig Urunk feltámasztása Isten tette értünk. Ő maga ko-molyan veszi és figyelembe veszi mindkettőt javunkra. Adja a bün-bo-csánatot, teremti az új szívet. Élő Krisztus állt az oldalunkra. Feltáma-dásával bizonyosságá, meggyőződésünké és reményünké teszi fel-támadásunkat, örök életünket. A megvizsgált szív szabadabb válik arra, hogy készséggel igazodjék akarataához. Arra, hogy mindennap hálás emb-ert indíthasson el az ismétlődő feladatok, cselekedetek útjára. Isten nagy szeretete ezekben az eseményekben frissül bele újra szíveinkbe. Ott gyökeret verhet, szerzi, adja az utánpótlást új életre, áldozatra. Tudatos, határozott és mindig nevéen nevezhető cselekedetekre. Krisztus rendezte ügyünket Istennel. Mi is rendezhetjük minden ügyünket Ővele és mindenkivel.

2. *Szeretete újra hódítsa meg szíveinket!* Ez csak úgy lehetséges, ha észrevesszük, elfogadjuk, ha személyes tapasztalatunkká, szinte sa-játunkká válik. Ne csak téma legyen Krisztus szeretete. Méghozzá unós-untalan. Legyen új esemény és legyen ügyünk. Ajándék, amelyet nem bizonygatnunk kell, hanem kapunk és adunk. Biztos, hogy általában mindig jól hangzik. De ha nem jó postása az ígéhirdetésünk, könnyen elkerüli a szíveket. A templomfalak visszhangjából akkor sem lesz öröm és vigasztalás, ha a szeretetről szóló szavakat visszhangozzák. Isten sze-retetének is érvelnie kell lennie ahhoz, hogy embereket, férfiakat és nőket hódítson. Az az Isten szereti a világot, az embereket, aki a Fiát ada-tta érte és aki kihozta a halálból a juhok nagy pásztorát. Az az Isten szeret, akinek a szeretetét sok példán szemlélhetjük. Sokszor bizony arra van a legnagyobb szükségünk, hogy vaksi szemieink, konok szíveink tágra nyiljanak. Észre vegyék mindazt, amin közönyösen vagy hálátlanul átsiklott a tekintetünk. Csak az észrevett és megtapasztalt szeretet lélek melegítő. Csak az kerít hatalmába bennünket, azután másokat. Ez a szeretet szorongat viszontszeretetre.

3. *Van tehát lehetőségünk arra, hogy Neki éljünk és ne önmagunk-nak.* Arra nincs velünk született készségünk, hogy neki éljünk. A velünk hozott hajlamok, indulatok az önszeretet, a határtalan önzés irányába szorongatnak, arra ösztökélnék mindahányunkat. Krisztus viszont egé-szen és mindig másokért élt és ezt továbbfolytatja Isten jobbján, meny-nyei dicsőségében. Szeretete mellőzésével, hiányával bajos dolog volna Neki élnünk. Az erre való noszogatás önmagában pusztába kiáltó szónak bizonyul. Költői sorokkal, talpraesett idézetekkel, példák, történetek so-kaságával is. Belőle kell élnünk, hogy Neki és Vele élhessünk. Igényel-jük azért rendszeresen a szeretetét. Ne váljunk csak a saját gyatra for-rásunkra fanyalodott és odáig szegényedett tanítványainvá. Neki élnünk ugyanis éppen azt jelenti, hogy követjük az emberszeretet útján a sze-retet cselekedeteivel. Neki élnünk, Őt követnünk lehetetlen másként, csak úgy, ha azokért élünk, akikért meghalt és feltámadott. Elfogadott és megélt szeretete mindig lát, talál elég alkalmat erre. Sőt, az eszközt is meg-leli hozzá idejében. A világban mindig emberek élnek. Így van ez a mi világunkban is. A közvetlen közelünkben éppen úgy, mint töl-nélkül távol. Csak rajtuk keresztül élhetünk igazán Neki.

4. *Szolgáljunk azért megújult szívvel embertársainknak!* E célból van szükségünk mindennap és erre adja nekünk készséggel, örömmel

az új szív ajándékát. A világban, a benne élő emberekért végzett szolgálat közben bizony megkopik, elfárad, ellankad, kísértések tüzebe kerül az új szív is. Bár új szívvel leszünk igazán emberekké, új szívvel is emberek maradunk. Nem tart ki egy héten, hát még mennyire nem esztendőn át! Ezért kell az utánpótlás. Tőle, aki él és Úr, telik a szívünk megújulása. Szolgálatán pedig akkor is áldás van, ha visszahatás-ként abból semmit sem láthatunk vagy tapasztalhatunk. Állja szavát! Velünk van, velünk tart, vele tarthatunk. Nálunk megrekedt szeretete zsákmánnyá, az önszeretet eszközévé, tékozlássá, mások megkárosításává, végül pedig ítéletté válik.

Ne tévesszük szem elől életünket, világunkat, valóságos helyzetünket. Családunk, gyülekezetünk, egyházunk, intézményeink, hazánk, sok és nagy problémás világunk szólít minket és vár ránk. Urunk meghalt mindenkiért és él mindenkiért. Szolgáljunk mi is meleg szívvel, örömmel, fáradhatatlanul embertársainknak. Nem tehetünk másként! Szeretete elég erre és mindig erre szorongat.

Szabó Gyula

HÚSVÉT UTÁN 2. VASÁRNAP

Jer 23,1—4

A textusról

Misericordias Domini vasárnapja — s előttünk egy olyan textus, amely a kemény hangú prófécia világában is meghökkentően éles, ellentmondást nem tűrő. Ítéletet hirdet. Természetesen nem vizsgálhatjuk izolált módon, hanem csak felderítve az összefüggéseket, mind a textus világában, mind pedig újszövetségi vetületben, ha úgy tetszik, a kontextus fényében.

Pásztorokról szól a prófécia. Amilyen távol érezzük képüket a 20. sz. emberétől, annyira megszokott és kedvelt a saját korában. Nem kevés olyan irodalmi emlékekkel rendelkezik az emberiség, amelyben királyokat, sőt egyes vallások isteneit neveztek és tekintették pásztoroknak. Annál meglepőbb az, amit Jeremiás tesz. Isten nyáját elszélesztő, szét-szóróndi hagyó pásztorokról beszél. S hiába ismert és kedvelt maga a kép. A felhasználás módja — az egyértelmű elutasítás és ítélet — példátlan.

Nagyon jól tudjuk, pontosan kikről és kiknek beszél Jeremiás. Világos azonban, hogy nagyobb távlatban kell értenünk azt, amit mond. A gyökerek a múltba nyúlnak, a következmények a jövőt határozzák meg. A dávidi birodalom első szétszakadása a kezdet, s annak csak következménye Jeremiás közvetlen környezete, illetve annak szellemisége és gondolkodásmódja. Felelőtlenül szótt álmok, az önállóság, a független, nagy birodalom álmai kora pásztorainak vétke. A következményt pedig már Ezékiel fogalmazza meg a megvalósult ítélet helyzetében: ő már közvetlen és drámai módon tanúja annak, hogyan szóródik szét és fogy ténylegesen a nyáj, amelynek pásztorai nem fogadják el Pásztoroknak Istent, sem akkor, amikor összegyűjteni akar, sem akkor, amikor ítélt. Jeremiásnak inkább önhitt pásztorokkal és elvakult néppel kellett szembenéznie, Ezékielnek az „eredménnyel”: egy jövőtlenné vált néppel (V. ö. Ez 34).

Jeremiás próféta sohasem elvontan hirdette Isten ígését, nagyon is gyakorlati módon. Mondhatjuk azt is: politizált. Ezt pedig hitből és szeretetből tette. Felelős szeretetből. Amit maga körül lát, az a tény, hogy fogy és szétszóródik Isten nyája. S ez nem ok nélkül történik. Nem tud róla másként beszélni, csak szenvedélyesen, mert fáj érte a szíve. (Milyen kitűnő és agyonforgatott lemezeket gyárt a ma prófétája és pásztorja szekularizációról, bizonyos társadalom és kor által meghatározott szükségességekről, természetes lemorzsolódásról és egybekről. Magyarzatok vagy akár tudományos elméletek, amelyekből még a szívfájdalom is hiányzik, nemhogy az égető szeretet!) Jeremiás nem hagyja népét, egyszerűen azért, mert Isten sem hagyja. Mélyen szolidáris népével, de nem hallgatja el, hogy látja a tragédiában a bűnök és mulasztások következményét. Szinte kegyetlen élességgel címez minden mondatot, de nem is tehet mást. Mert itt helyesen csak a bűnbánat láthat. Az a bűnbánat, amely nem használja takaróul a tényt, hogy ő csak tagja az egésznek, hogy örökölt hibákat, hogy nem csak ő vétett, hanem a másik is, hogy bűne összefüggésben van a többiével, tán épp annak következménye. Tudja, hogy az igazi bűnbánat és egyben a továbbvezető út is ott kezdődik, amikor egy személy áll meg Isten előtt elkövetett bűneivel és nyilvánvaló vagy napfényre nem került mulasztásaival.

Ezzel egy lélegzetre mondja ki a másik mondatot: Isten az, aki megítéli népét. Nyáját és pásztorokat. S nekünk együtt kell látnunk a kettőt, egyiket sem elhallgatni vagy figyelmen kívül hagyni. Nyugodtan félretehetjük azt a romantikus kérdést, hogy hogyan is tehet ilyet Isten, aki az abszolút jóság és a tökéletes szeretet. Szárnyalhat ugyan a fantáziánk és testbe öltöztetheti a csupa-jóság, csupa-szeretet ember által elképzelt Istenét, de ez csak a fantáziánk szüleménye marad. De marad a tény is, hogy Isten Isten. Nem szorul rá arra, hogy tetteit megmagyarázzuk, hogy tökéletesen megfeleljen elképzeléseinknek s nem kér fel arra, hogy prókátorai legyünk. Tettei egyszerűen vannak és önmagukban is megállnak, a mi magyarázkodásunk nélkül is. Talán próbára tesznek, talán büntetnek, talán kínlódnak és szenvedünk alattuk, mint textusunk népe, akit vezetői és pásztorai veszni hagytak, de aki maga is boldogan járt a pásztorai által mutatott úton. Az igazi mélypontot pedig akkor érte el, amikor megverve és szétszórvva fényt és vigaszt keresett, de csak sötétet és reménytelenséget talált. Csak baját és pusztulását látta, Istent már nem. Nem is láthatta, mert Ő ebben a helyzetben csak a jeremiási szem számára látható. Úgy látható, mint Isten, akinek ítélő szava immár beteljesedett. Így azonban csak a bűnbánat lát, aki másokat okol és bűnbakot keres, az sohasem.

A bűnbánat viszont lát. Csak az lát. És annyira lát, hogy megadatik számára a teljes összefüggés felfedezése. Mert Isten ítélő szava nem a végleges szó. Úgy is mondhatjuk ezt: Isten cselekvésének népén mindig célja van. Ismeri a célt, maga tűzte ki s az utat afelé irányítja. Hogy milyen módon, az az Ő szuverén joga. A cél világos. Hisz Jeremiás és az Öszövétség Istene ugyanaz az Isten, aki Jézust a jó pásztorának, csődöt mondott pásztorok sokasága után az igazinak hirdeti. Hiába távont iszonyatos idő- és szituációbeli szakadék, mégis Ő cselekszik. Ugyanaz az Isten, aki a világ minden tájáról összegyűjti Izrael szétszórta nyájának maradványait; aki elküldi Krisztust, a minden válaszfalat ledöntő, összegyűjtő, közösséget teremtő Jó Pásztort; aki ígéri és küldi a Szentlélek sok népet egy hitre vivő munkáját.

Misericordias Domini vasárnapján nekünk Jézust kell hirdetnünk, aki életét adta a juhokért, akit Isten mint a juhok pásztoraát hozott elő a halálból. Abban az egyházban kell prédikálnunk, amelynek nem halott Istene van, hanem aktív Pásztor. Ő letette ugyan az életét értünk, de feltámadásával felvette a pásztori szolgálatot, ugyancsak érettünk.

Néhány mondat az igehirdetéshez

Úgy tűnik, mintha a mai keresztyén ember kicsit szégyellné ez a prófétai képet. Jézusról is ritkán beszélünk úgy — kivéve a mai vasárnapot — mint a jó pásztorról. Kicsit idejétmúltnak érezzük, porosnak, mintha nem a mi nyelvünkön fogalmazódott volna. Mit érthet ebből egy mai, esetleg nagyvárosban élő ember? Mond valamit ez a régi, kegyes kép egy kisgyerekeknek, aki gépek, automatikák és energiaválság korában él?

Kár szégyenkeznünk a kép miatt. Felkapta, sőt igazából talán el se dobta az irodalom. A jó irodalom, amely minden korban képes szavakba önteni egyebek mellett kortársainak ki nem mondott igényét, titkos vágyát, szükségleteit, amelyekkel tán ő maga sincs egészen tisztában.

Az tény, hogy a pásztor jó néhány ismertető jegyét, legjellemzőbb tulajdonságait elvesztettük az idők során. A sok torz kép vagy egyáltalán élmény és tapasztalatok híjján megrendült a hitünk abban, hogy létezik Pásztor és vannak pásztorok, akik gondoskodnak övéikről, ismerik őket, képesek támasszá és oltalomná válni. De ne tévesszük össze a dolgokat! Bizalmatlanokká váltunk ugyan, de azért az igény még él bennünk. Sőt talán égetőbben és kiáltóbban, mint valaha!

Ugyan honnan vesszük a bátorságot azt feltételezni, hogy nem érti a képet egy kisgyerek, akivel ping-pong csatát vívnak a szülei évek óta. Aki semmire se jó, legföljebb a gyűlölt „másik” bosszantására. Hogyne értené a képet a kamasz, aki már a megbotránkoztatás egész skáláját végigjárta, csak hogy végre odafigyeljen órá is valaki. Aztán nyáját és pásztorát nem lelvén bandától bandáig csapódik. Úgy látjuk, végképp elvesztette a tartását, gátlástalanná vált. És hol a felnőtt vagy mondjuk inkább így: hol a pásztor, aki magatartásában fölismerné és meghallaná a segélykiáltást?

Ne értené a felnőtt (igaz, már sokkal nehezebben), aki olyan magányos maradt? Elérte ugyan, amit tervezett (akkor sem akadt, aki korrigálja kizárólag anyagi természetű terveit), de menet közben mindenkit elvesztett. Elsodorta tőle a rohanás a társat és a gyereket, a barátot és a kollégát, testvérre pedig tán sose lelt. Ne is beszéljünk az öregekről és a szó legszorosabb értelmében nyújtják kezüket a támasz, a megértő és segítő pásztor felé.

Nem igaz, hogy korunk számára semmitmondó ez a kép. Legföljebb olyan rossz pásztorok vagyunk, hogy már a kiáltást sem halljuk... Csakhogy mi az Újszövetség népe lennénk, Istennek hála, nyáj és pásztorok egyformán! Jézus óta pedig nem a diagnózis az utolsó szó, önmagában még csak nem is a bűnbánat hangja. Jó volna, ha számolni mernénk azzal, hogy Jézus valóban a jó Pásztor. Kicsik és nagyok, öregek és fiatalok, „sikeres” emberek és nyomorultak Pásztor. Úgy pásztor, hogy képes és hajlandó a legrosszabb és legtöbb fiaskóval rendelkező pásztor is kézbe venni. Szeret minket. A leghűtlenebbet is. Úgy pásztorol, hogy kinyitja a szemünket, föllobbantja a szíretet rég kialudt lángját a szívünkben. Átfórnál és elkötelez. Elhalmoz ajándékaival, kö-

rülvesz szeretetével, hogy csődöt mondott, hamis pásztorokból használható pásztorokká formáljon minket családban, társadalomban, egész környezetünkben. Hogy az általa pásztorolt gyülekezet egymást pásztoroló tagjaivá tegyen.

Ifj. Szabó Lajos

HÚSVÉT UTÁN 3. VASÁRNAP

Ézs 38,17—20

I. Az első lépések

1. Olvassuk el 2Kir 20-at. Ha egybevetjük Ézs. 38. és 39. fejezetével, szó szerint megegyező szakaszokkal találkozunk. Ennek ellenére különbséget veszünk észre az események sorrendjében.

2. Az Ézs 38-ban olvasható „Ezékiás hálaéneke”, vagy ahogyan a szövegben olvassuk: „följegyzése”, hiányzik 2Kir 20-ból. Ézs szövegébe sem simul zökkenőmentesen.

3. Maga a „följegyzés” két zsoldárműfaj összekapcsolása. Első része (10—16) egyéni panaszszoltár. Annak a helyzetnek leírása, amikor a betegség már a halál hatalmába taszítja az embert. Második része (17—20) hálaadó szoltár. A halálból megszabadító Isten magasztalása.

4. Alapigénk a „följegyzés” második része, tehát a hálaadó szoltár. Bevezető sora: „Bizony, javamra vált a nagy keserűség” több írásmagyarázó szerint eredetileg valamelyik másoló margóra írt megjegyzése volt, amely utóbb került a szövegbe. Érdekes bizonyossága lehet annak, hogy az Isten szabadítása felett érzett öröm és hála hogyan formálhatja mások hitét és gondolkozását.

II. A szakasz értelmezése

1. Jellegzetes gondolata: Isten dicséréte és az élet összetartozik. A halálban nincsen lehetőség Isten magasztalására. Az az ember „él”, aki az Istent magasztalja, dicsőíti. Így szakaszunk több, mint Isten halálból történő szabadításáért elmondott köszönet. A beszélő egész élete hálaadás, köszönetmondás, Isten nagyságának dicsőítése.

2. „Az őstamentumi antropológia egyik legjelentősebb tételéhez jutottunk el: Isten magasztalása az emberi egzisztencia legsajátságosabb formája. A „magasztalni” és „nem magasztalni” úgy állnak egymással szemben, mint élet és halál.” (v. Rad: Theologie des AT. 381.1.)

3. Az Újszövetség azonban még ennél is többet mond: Isten szeretetétől még a halál sem tud elszakítani. Az jelenti az életemet, hogy Isten szeret. Így a halálunkkal is, és a halál ellenére is magasztalhatjuk Istent.

4. Mondanivalónk megfogalmazásánál emlékezzünk arra, hogy erről az ígéről Jubilate vasárnapján prédikálunk, amelynek jellege Ágendánk szerint: Az élő Krisztus élő gyülekezete: ujjongó gyülekezet.

III. Néhány gondolat vázlatkészítéshez

1. Igehirdetésünk bevezetésében röviden foglaljuk össze az Ezékiással történeteket. Az összefoglalás végén eljuthatunk annak a mondatnak a megfogalmazásáig, hogy olyan ember ujjongásának vagyunk tanúi, aki szinte „feltámadt” a halálból. A prófétai szó már a halál elkerülhetlenségét hirdette meg, de Isten kegyelméből mégis él. Tizenöt évre szóló haladékat kapott. Szinte természetes hogy ennek az életnek minden napján lantot akar pengetni az ÚR házában (20. v.) A mi számunkra még többet jelent Jézus feltámadása. Életünk nem tizenöt évvel hosszabodott meg. Az örökkévalóság van előttünk. Ezért lehetünk ujjongó emberek; és lehet Isten népének közössége ujjongó gyülekezetté.

2. Tisztázzuk az ujjongás „természetét”. Nem hangulati kitörés és érzelmi túlfűtöttség. Nem azt jelenti, hogy erőszakkal behunyjuk szemünket életünk valóságai előtt, amelyek között ott van bűnös esélettségünk és halálunk is. Az „ujjongás” az a bizakodó hit, amely mindenütt jelenvalónak vallja Istent. Ahogyan Pál apostol vallotta: „... akár élünk, akár meghalunk, az Úréi vagyunk,” (Rm 14,8)

3. Ujjongásunk összefügg annak felismerésével, hogy mire vállalkozik értünk Isten. Jézus feltámadása új értelmet ad a szavaknak: „... megmentettél az enyészet verméből”. Az „enyészet verme” kifejezés azt a képzetet hordozza magában, hogy a halál olyan börtön, amelynek ajtaja örökre bezárul az ember mögött, és ahonnan nincsen szabadulás. Az embernek legfeljebb az a reménysége lehet, hogy minél később zuhan ennek a veremnek a mélységébe. Ezékiás száján a „megmentettél” „haladékat” jelent. Minket azonban Isten úgy szabadított ki az enyészet verméből, hogy Jézus halálában utánunk jött a mélységbe, a halál mélységében is velünk van. Ezzel attól az erejétől fosztotta meg a halált, amellyel örökre fogva tarthatna minket. A keresztyén ember ujjong, mert olyan Megváltója van, aki a „mélység kulcsát” is a kezében tartja.

4. Szükség kitérünk az „ujjongás” és a bűnbocsánat kapcsolatára. Feljebb említettük, hogy az ujjongás nem „érzelmi túlfűtöttség”. Most ennek az ellenkezőjéről beszéljünk. Legtöbbször belső idegenkedéssel fogadjuk azokat a híreket, amelyek a fiatal egyházak életéről jutnak el hozzánk, amikor arról hallunk, hogy milyen kitörő örömmel tudnak örvendezni keresztyénségüknek, az evangéliumnak, az istentiszteletnek. Ugyanezek a dolgok sokunk számára teljesen közömbössé lettek. Meg kell kérdeznünk önmagunkat: józannak tűnő hívőségünk nem az evangélium iránti érdektelenségünket, a bűnbocsánat szava iránti hitetlenségünket takarja-e? A gyülekezet közösségében felmelegedni nem tudó szívünk figyelmeztetés: nem vettük még észre, mit akar nekünk adni Isten! A bűnbocsánat következménye ugyanis öröm. A bűnétől megszabaduló ember felszabadul az „ujjongásra”. Azok az emberek, akik találkoztak Jézussal, akiknek az életében cselekedett, csak kitarulkozó szívvel és túlcserdülő örömmel tudtak beszélni Róla. Nem marad összehasználtva a száj, amikor „háta mögé dobja” Isten a bűnökét!

5. A keresztyén ember „ujjongása” mindig „bizonyágtétel” is. Nem azt kívánjuk hangsúlyozni, hogy a keresztyén bizonyágtétel szükségképpen „harsogó” valami. De „átsüt” az ember lényén, egész személyiségén, ha valami döntő dolog történt az életében. Olyan emberek ők, akikről látható, hogy nem hamis bizakodás és hazug reménység irányítja őket. Nélkülözhetetlenek, amikor megrendülnek azok az alapok, amelyek értékelésünk szerint életünk szempontjából mellözhetetlenek. Azt tudják megéreztetni, hogy Jézus által elkezdődött valami, ami megvalósul mind-

annak ellenére, ami gyengeségnek és kudarcnak, mélységnek és halál-
nak tűnik.

6. Azt sem hallgathatjuk el, hogy ujjongásunk elsősorban nem sza-
vak felcsendülése, hanem a tettek hatalmas beszéde. Az életre megsza-
badított ember az életet szolgálja. Akinek Isten megadta a haláltól való
szabadulás örömét, az a szavaival, a cselekedeteivel, a magatartásával
nem okozhat örömtelenséget. Bármennyire félreérthető, mégis kockáz-
tassuk meg a kijelentést: az ujjongó ember nem egymagában ujjong.
Mellette, mögötte azok ujjonganak, akiknek ezt a szolgálatával, a sze-
retetével, az Istentől kapott szabadságával lehetővé tette. Úgy, hogy se-
bet gyógyított, hiányt pótol, alkalmas szavakat mondott, testvérré lett,
megbocsátott, „Krisztussá lett”.

7. E. Schick „Heiliger Dienst” c. könyvének az első fejezete: A
haldokló bűnbánata. Az egész könyvnek — amely a lelkesi szolgálat
különbféle kérdéséről szól, — ez az első fejezet adja meg az alaphangját.
Azt a velőkig ható kérdést veti fel: hogyan élne az a komoly bűnbána-
tot tartó haldokló, aki visszakapná az életét?

Mi „visszakaptuk” az életünket!
Hát élhetünk „akárhogyan”?

Bohus Imre

HÚSVÉT UTÁN 4. VASÁRNAP

1Krn 16,7—15

A textus összefüggése Cantate vasárnapjával nem szorul magyará-
zatra. Kétségtelen, hogy akár az egész hálazsoltár is lehetne alapige (a
német perikoparendben jóval hosszabb szakaszt jelöltek ki), praktikus
szempontból azonban megfelelő hosszúságú a kijelölt kilenc vers. A
szöveg közelebbi vizsgálata, a vele kapcsolatos kritikai megállapítások
azonban néhány érdekes és a prédikáció szempontjából is hasznos tény-
t hoznak napvilágra.

1. Ma már szinte minden magyarázó egyetért abban, hogy a 7+36.
v. egy már meglévő szövegbe, a szövetségláda Jeruzsálembé vitelének
az ott felállított sátorban való elhelyezésének leírásába illesztett későbbi
betoldás. Az, hogy a szakasz a 6. v. után áll, bizonyítja, hogy az addigi
szöveg már megvolt, amikor valami miatt szükségessé vált, hogy az
Ászáfall kapcsolatos megjegyzést, és ehhez kapcsolódóan a zsoltártól ki-
egészítésképpen a megelőzőkhöz hozzátoldják. Ennek a hozzátoldásnak
legvalószínűbb magyarázata a következő: Miután az 5. v. már a hang-
szerekről szól, s ezt a gondolatot még kiegészíti a 6. v., a léviták szolgá-
latát, „hogy hirdessék, magasztalják és dicsérik Izráel Istenét, az URat”
(4. v.), úgy kellene érteni, hogy ez a szolgálat a hangszerekre korlátozó-
dik. Ezt a félreértést hátrítja el a 7. v. azzal, hogy Dávid Ászáfall és
társainak azt a megbízatást adta, hogy *énekekkel* magasztalják az URat.

2. Az idézett ének valószínűleg példa annak a kornak a liturgiájá-
ból. Érdekessége az, hogy olyan zsoltárokból és zsoltárrészekből össze-
állított ének, amelyek a kánonbeli Zsoltárok könyvéből valók (105. 96.

106. zoltár), alapigénk zoltár része pl. Zsolt 105,1—8. versével azonos. Ma már csak kevesen vannak, akik azt állítják, hogy az itteni ének az eredeti. A legtöbb magyarzó szerint a fent említett zoltárokból utólag, meghatározott szándékkal kiválasztott szakaszok kerültek bele a liturgiába. A szándék is világos: az URat dicséző himnuszrészleteket fűztek össze, amelyek felsorolják az ÚR szabadító, üdvözítő, népét segítő tetteit.

3. Az eredeti zoltárokkal összehasonlítva az itteni éneket, kiderül, hogy a Krónikás bizonyos helyeken *változtatott* a szövegen. Alapigénken belül két ilyen változtatást találunk. A 13. versben az „Ábrahámnak utódai” (Zsolt 105,6) helyett „Izráelnek utódai” áll. A 15. versben az „örökké emlékezik” (Zsolt 105,8) helyett „örökké emlékezzetek”-et ír, bár ez utóbbi változást sok magyarzó elírásnak véli, és ezért a mi fordításunkban is visszatértünk a 105. zoltár szövegéhez, ez azonban kompromisszum volt. A későbbiekben hasonló változtatásokat találunk (Pl. a 96. zoltárhoz képest a 27. és a 29. versben). Messzire vezetne most belebonnyolódni abba a vitába, amely ezeknek a változtatásoknak indokolása körül folyik. A tény azonban érdekes: a Krónikás nem „verbálisan” értelmezte, tartotta szentnek a meglévő zoltárszövegeket. Tudta a korhoz alkalmazni a kifejezéseket. Ez azt jelenti, hogy az író, bár sokkal inkább tiszteletben tartotta a régi, szent szöveget, mint ahogyan mi tiszteletben tudunk tartani ilyen szövegeket, nem tartotta tartalmi meghamisításnak az ilyen változtatásokat. Hiszen a célja éppen az volt ezekkel, hogy az olvasó jobban értse a liturgikus éneket.

(Akit a szöveg és az értelmezés további problémái érdekelnek, annak figyelmébe ajánlom Wilhelm Rudolph nagyon alapos kritikai kommentárját: Chronikbücher, Handbuch zum Alten Testament 21, Tübingen, 1955. — A rokon német perikopa feldolgozását megtalálhatjuk Gottfried Voigt Das verheissene Erbe, Berlin, 1965. c. munkájában.

*

A fenti három, valójában formális észrevétel máris három olyan prédikációs gondolatot ad, amelyet a textus tartalmával kitöltve éppen Cantate vasárnapján nagyon jól tudunk alkalmazni.

1. Az első ilyen gondolat az, hogy a *gyülekezetben énekelni kell*. Zenei kultúránkat igazán megbecsüljük, nagyra tartjuk. A zene hozzátartozik a keresztyén istentisztelethez is. De azt nem szabad elfelejtenünk, hogy az Úrnak hálát adni, nevét segítségül hívni, tetteit hirdetni (8. v.) emberi hanggal lehet igazán. Ezért a húsvét utáni vasárnap nem egyszerűen az „egyházi zene” vasárnapja, hanem az éneklésé. Így kell értenünk: az az igazi egyházi zene, amely a gyülekezet énekét segíti. „A zene, mint Isten csodálatos ajándéka, jó segítség a szöveghez... Az ének a művészetek egyik legjelesebbje. A dallam megeleveníti a szöveget.” (Luther). Textusunk különösen nagy hangsúlyt tesz arra, hogy énekkel kell dicsérni az Istent. Különösen városi gyülekezetekben van szükség arra, hogy ezt megértessük a gyülekezet tagjaival. Milyen szegény az az istentisztelet, ahol alig egy-két ember énekel a lelkésszel és a kántorral, ha ugyan egyáltalán ez utóbbiak is énekelnek! Nemcsak a „hang” gyengesége, vagy elmaradása miatt szegény az ilyen istentisztelet, hanem azért is, mert elmarad a tartalom, az emberi szó, amely egyedül képes igazán dicsérni az Istent.

2. A második gondolat: *meg kell becsülnünk az egyház énekkincsét*. Újra fel kell fedoznünk azt, ami a mienk. „Dávid Izráel zoltárainak

nevezi a zsoltárait... azt akarja, hogy Izráel ismerjen bennük a ma-gáéra. Ezért beszélünk mi keresztyének a mi zsoltárosainkról. Ambrózius szép énekeit azért nevezzük egyházi énekeknek, mert az egyház elfogadta s használja azokat, mintha tulajdon szerzeményei volnának. Ezért nem azt mondjuk: Így énekel Ambrózius, Gergely, Prudencius vagy Sedulius, hanem hogy így énekel a keresztyén egyház. Mert Ambrózius és a többi az egyházzal énekel s az egyház övelük. Az egyház pedig akkor is meg-marad, mikor ők meghalnak, s tovább éneklí énekeiket" (*Luther*). Az egyház énekkince olyan örökség, amely összeköt bennünket mindazok-kal, akik előttünk éltek, hittek és dicsérték Isten csodálatos tetteiért, szeretetért. Kimeríthetetlen kincsesbánya a Zsoltárok könyve és az egyház énekeskönyve. A régi Izráel és a régi egyház példát mutat nekünk abban, hogyan kell megbecsülnünk ezt az örökséget. Aki pedig ma elkezd lapozgatni, tanulmányozni és aztán énekelni a „régí” zsol-tárokat, énekeket, de sokszor fedez fel bennük nagyon is aktuális mon-danivalót Isten szeretetéről, amellyel ezt az egész világot szereti, arról az Istenről, akinek egyetlen és fő gondja ez a világ, benne az ember, és aki úgy uralkodik, hogy szolgál, szolgálja a mi javunkat.

3. A harmadik gondolat: *szükségünk van új énekekre*. Dávid, Ászáf és a Krónikás bátorsága kell, hogy minket is bátorítson. Hiszen azokra is gondolnunk kell, akik nem értik a régi kifejezéseket és mondatokat. Nem biztos, hogy csak „úgy” lehet énekelni Isten szeretetéről, csodálatos tetteiről, ahogyan megszoktuk. Ha az éneknek csak az lenne a feladata az egyházban, hogy önmagunkat, beavatott tagokat szórakoztassuk vele, akkor megtanulhatnánk azokat eredeti nyelven és változatlan formában énekelnénk. De az egyház éneke mindig „a népek közt” hirdeti az Úr tetteit. (8. v.) A mi énekünk nem misztikus „zsolozsmázás”, hanem „hir-detés”, annak pedig világosnak és érthetőnek kell lennie. Új énekes-könyvünk készülése idején az előző szakaszban mondottakkal együtt ezt is hangsúlyoznunk kell. Nem a régi lelki örökség elárulása és fel-adása az, ha azt akarjuk, hogy mások, mai emberek is értsék, miért dicsérjük Istent, mit tett és tesz Isten a világgal és az emberekkel. Aki figyelmesen olvassa a Bibliát, felfedezi, hogyan „változnak”, újulnak meg benne régi igék attól függően, hogy kiknek mondták, vagy írták azokat. Csak az lehet az értelme Cantate vasárnap introitus-zsoltárver-sének is: Énekeljetez az URnak új éneket (Zsolt 98,1).

*

Természetesen ez csak egyik módja a textus feldolgozásának, kísér-let arra, hogyan lehet felhasználni az Ószövetség-kutatás egyik-másik módszerét, vagy eredményét. Lehet egyszerűen az adott zsoltárrészletből kiindulni, megbirkózni a benne levő kifejezésekkel, elmondani, mit je-lent énekelni az URnak, dicsőíteni nevét azért, amit véghezvitt. Nem a minden áron mást akarás, formabontás szándéka vezetett, hanem a segítése.

Dr. Muntag Andor

HŰSVÉT UTÁN 5. VASÁRNAP

1 Kir 8,28—30

Imádság az imádságért

Az alapigéről

A Szentírásnak nem mindegyik kijelentése rendelkezik ugyanazzal a helyiértékkel, súllyal. Magán a Biblián belül is megfigyelhető egy kritikai folyamat, amely új és teljesebb megvilágításba helyezi Isten akaratát. Elegendő arra utalnunk, hogy a két testamentum időszakában mekkora változáson ment át az Isten ügyében alkalmazott erőszaknak megítélése. De ugyanezt mondhatjuk a jeruzsálemi templomnak Isten népe életében betöltött szerepéről is. A „was Christum treibt” reformátori kritikai elvének alkalmazása nélkül nem tudunk alapigénkről sem helyesen prédikálni.

Amikor Jézusnak a jeruzsálemi templommal kapcsolatos álláspontja felől kérdezősködünk, a templomtisztítás jelenetében mondott szavaira szoktunk hivatkozni. Pedig az imádság házának rablók barlangjává tételének vádja még nem megy túl a prófétai kritikán. Nem a templom léte, hanem a benne kialakult gyakorlat jogosultságát vonja kétségbe. Lényegbevágóbb a templom lerontásáról és három nap alatt történő felépítéséről szóló Jézusnak tulajdonított kijelentés. Igaz, hogy ez Jézus perében ellene felhozott vádként szerepel, mégis lehetett valami alapja. János már Jézus szájába adja ezeket a szavakat (Jn 2,19). A hellénista-szidó István is ebben a szellemben működött (Csel 6,13—14). Sőt Pál már nemcsak Jézus testét tekinti templomnak, mint János (2,21), hanem magukat a Jézusban hívőket is. (1 Kor 6,19).

Mindezt azonban még utólagos keresztyén értelmezésnek tekinthetnénk, ha maga Jézus nem mondta volna a szombatnap-i kalásztépés körül kialakult vitában: „A templomnál is nagyobb van itt”. (Mt 12,6) A „templomnál is nagyobb” az eredeti szöveg tanúsága szerint (seml. nem) nem lehet más, mint Istennek Jézus által világunkba betört országa.

Számunkra tehát érvényét veszítette az a Salamon templomszentelési imádságában még erőteljesen érvényesülő szempont, amely szerint a jeruzsálemi templom az Istennel való találkozás kiváltságos helye. De ha ez így van, akkor van-e értelme erről az alapigéről prédikálnunk? A válasz nem egyszerű. A textus sajátos vonásai akkor tűnnek elő, ha felfigyelünk a szövegnek a Deuteronomium szellemében fogant megformálására, illetve az ebben rejlő kritikára.

Már amikor felmerült a gondolat Dávidban, hangot kapott Náthán próféta által a Jahve-vallás híveiben meglevő és a központi kultusz-hellyel szemben táplált ellenérzés (2 Sám 7,4—7), s hogy a felépült templom valóban kísértések forrásává is válhatott, bizonyítják a próféták, mindenekelőtt Jeremiás kemény szavai (Jer 7!). A központi kultuszhelyek abban az időben mindenütt a király uralmi igényének alátámasztását szolgálták, és így Izraelben is megvolt a reális veszélye annak, hogy az oltár a trón támaszává válik. Vagyis a népével sátorozó Isten a királyi felügyelet alá tartozó jeruzsálemi templomhoz kötődik, és így Jahve szabadsága csorbát szenved.

A templomszentelési imából határozottan kiérezhető a polémia ezzel a teurgikus gondolkozással szemben. Jahve a Szentek Szentjének homályában kíván lakni (1 Kir 8,12). Tehát megmarad titokzatos megfogha-

tatlanságában. Jelenlétét a szövetség ládája jelzi (8,8—9), és ezzel biztosítva van a kontinuitás a templomban tisztelt Isten és az atyáknak önmagát kijelentő és népét szuverén szeretettel kiválasztó Jahve között. Nem szabad Istennek a Szentek Szentjében való lakozását sem félreérteni: Őt ugyanis az egek egei sem fogadhatják magukba (27. v.). Csupán a neve lesz a templomban (29. v.), azaz itt lesz megismerhető az őt keresők számára. Nem léphet elébe senki követelődzve, mert csak bocsánatában, irgalmában, kegyelmében bízva (az eredeti szó jelentése-köre tágabb a bocsánatnál!) számíthat meghallgatásra (30. v.).

Összefoglalva: Isten alkalmat teremt az ő megismerésére, hogy így alázattal és bizalommal viuessük elé imádságainkat.

Az igehirdetéshez

Imádság az imádságért. Ebben a rövid tómondatban foglalhatjuk össze alapigénk más hasonló témájú textustól elütő, sajátos vonását. Salamon lelki szemeivel máris látja az életük terheivel, betegségeikkel, kilátástalan helyzetükkel, bűneik átkával a templomba zárandoklók végtelen sorát, és kéri imádságaik meghallgatását. Mert bár tudja, hogy az imádság Isten segítségének kiapadhatatlan forrását nyithatja meg, tisztában van azzal is, hogy *az imádság meghallgatása nem magától értetődő*. Isten Lelkének segítségére van szükségünk az eredményes imádkozáshoz: „Mert azt, amit kérünk kell, nem tudjuk úgy kérni, ahogyan kell, de maga a Lélek esedezik értünk kimondhatatlan fohászkodással.” (Rm 8,26) Ha nincs bennünk készség imádságos életünk felülvizsgálatára, előbb üresjárattá válik, majd később abba is marad. Mindig időszerű a tanítványi kérdés: „Uram, taníts minket imádkozni.” (Lk 11,1.)

a) *Kihez fordulunk imádságainkban?* Minden a kérdésre adott válaszon múlik, hiszen Isten ismerete nélkül az imádság joggal tűnhet értelmetlen, babonás megnyilvánulásnak. Imádságra serkentő szavaink elerőtlenednek, ha nem előzi meg azokat hiteles tanúságtétel Istenről. *Nem a nyomorúság, hanem Isten ismeretének gazdagsága tud igazán térdre kényszeríteni minket.*

Az imádkozónak mindenekelőtt tisztában kell lennie *Isten mindent meghaladó nagyságával és hatalmával*. „Őt az egek egei sem fogadhatják be” — hangzik Salamon imájában. Felette áll tehát a fizikai lét korlátainak. Hogyan is remélhetne meghallgatást az, aki azt hiszi, hogy Isten a Szentek Szentjének földrajzi pontjához van kötvé? Értelmetlen dolog volna az ok és okozat béklyóiba vert Istent kéréseinkkel ostromolni. Ev elején fiatalok körében a következő kérdést tettem fel: „Véleményük szerint az imádság befolyásolhatja-e a bekövetkező eseményeket? „Az egyik így válaszolt: „Imádságainkban csak a helyzet helyes felismerését kérhetjük, mert a dolgok és események szigorúan következnek egymásból”. Nem egy keresztyén imádkozó életét bénítják meg hasonló meg gondolások.

Amikor imádkozunk, bízunk kell abban is, hogy Isten „szemei rátekintenek” a hozzáfordóra, vagyis ismeri helyzetét és törődik sorsával. Vajjon észreveszi-e az ember az útjába tévedt hangyát? Isten szédítő dimenziói között olyan elveszettnek hiheti magát az ember, mint a nagyváros forgatagában. Az imádkozónak meg kell győződve lennie arról, hogy *Isten szeretete kitüntető, figyelmes szeretet*.

Erre az imádkozó élethez szükséges istenismeretre ott tehetünk szert, ahol Isten lehetővé teszi. Imádkozni mindenütt lehetséges, de az ő ismer-

retére eljutni csak kinyilatkoztatásának helyén tudunk. Izrael népének fel kellett kerekednie, hogy erre a helyre, a jeruzsálemi templomba eljuthasson. *Számunkra Jézus lett azzá a „helyé”, ahol Istent megismerhetjük és szeretete kiáradhat a szívünkbe.* Nekünk nem is kell kilométereket megtennünk azért, hogy őt felkeressük, ám a hitetlenség távolgását nekünk is le kell győznünk.

b) *Milyen alapon fordulhatunk Istenhez?* Sok imádkozó nem méri fel a helyzetét, amikor Isten elé járul. Az adós nagy ívben elkerüli hitelezőjét, nemhogy kéréssel hozakodna elő. Aki Istent ismeri, tudja, hogy nem lélektelen automatával van dolga, amely bárkinek kiadja az árut, csak a megfelelő érmét dobja bele. Isten személyes Isten, aki elhalmoz javaival, és akarata cselekvésére kötelez minket. Ennek megfelelően, ha vétünk ellene, elfordul tőlünk, s ha megbocsát segítségünkre siet. Az Istennel való kapcsolatunknak fordulatokban gazdag története van, és imádságaink sorsa ettől a történettől függ. Ezért int Jézus: *mielőtt az oltárra vinnénk ajándékainkat, béküljünk meg azzal, akinek panasza van ellenünk (Mt 5,24). Tehát csak a számláját Istennel és embertársával rendező imádkozó számíthat meghallgatásra.*

Ezért kéri Salamon, hogy Isten legyen irgalmas a templomban hozzá fordulóhoz. Az sem véletlen, hogy az imádság háza egyúttal az áldozatok bemutatásának a helye is. Az áldozat mindenekelőtt a haragvó Isten kiengesztelését szolgálta. De a jeruzsálemi templomban bemutatott áldozatok halvány előképei csak az egyetlen igaz áldozatnak. Mert mit adhatna az ember Istennek, ami nem volna amúgy is az övé? Az egyszerű s mindenkorra adósságunkat eltörlő és békeséget szerző áldozatot maga Isten hozta Jézus Krisztusban érettünk. *A bűneit megbánó és Jézusért bocsánatot nyert megigazult ember már odamerészkedhet kéréseivel Isten elé.* Aki viszont ennek tudatában van, nem élhet vissza az imádság nagy lehetőségével. Nem teheti a gyűlölete eszközévé.

c) *Miért imádkozunk?* Sok ember azért nem tekinti becsületes dolognak az imádságot, mert a cselekvés pótlékának hiszi. Valóban megtörténhet, hogy az imádságunk azzá a szeleppé válik, amelyen a hajtóerőt szolgáltató gőz megszökik. Nem kérhetjük azonban Istentől azt, aminek megtételét tőlünk várja.

Gondoljunk viszont a gyűrűgyakorlatát elkezdni akaró tornász esetére. A gyűrűt magasan kell elhelyezni, különben a föld megakadályozná a tornászt gyakorlata kivitelezésében. Hogy a tornász mégis elérje a gyűrűt, a edzőjének kell felemelnie őt. S ez nem szegény számára! Isten népe azért imádkozik, mert tudja, hogy Ura erejét és lehetőségeit felülmúló feladatokkal bízta meg őt. Salamon Izrael népét várja a templomba. Azt a népet, amelytől Istene bűnös és gyarló volta ellenére is azt várja, hogy hitével és szeretetével Róla tanúskodjék ebben a világban. Hogyan is lenne erre képes Isten segítsége nélkül?

Imádságunk nem lesz igaz anélkül, hogy mi megigazulnánk. De a megigazult ember sem lehet meg imádság nélkül.

Dr. Cserhádi Sándor

Temetési igehirdetés

(85 éves férfi, volt egyházi tisztségviselő koporsójánál)

„Én vagyok a jó pásztor, én ismerem az enyéimet, és az enyéim ismernek engem.” (Jn 10.14)

A régi faluk szép és megőrzésre méltó szokásai közé tartozott, hogy az emberek szinte kivétel nélkül köszöntek egymásnak. Ez a köszönés nem értelmetlen külsőség volt csupán, hanem annak a jelképe, hogy az együtt lakók ismerik egymást. Ismerik egymás nevét, házat, életkörülményeit, hiszen egy falu közösségében nőttek fel, vagy éltek együtt, belelátva egymás életébe, ismerve egymást. S hogy ez az egymás ismerése nem is olyan kis dolog, és nem is olyan rossz, mutatják azok a felvetődő új problémák, melyek akadályozzák, hogy az új lakótelepek egymás számára vadidegen lakóiból egymást ismerő, egymás felé nyitott társadalmi közösség válják. Mert ahhoz, hogy emberek egymást szeressék, egymásért felelősséget hordozzanak, áldozatot vállaljanak, alapvető feltétele, hogy ismerjék egymást.

E. A. testvérünket is sokan ismerték. Elsősorban nyilván azok, akik közvetlen családjához tartoztak. Közel egy évtizede elhunyt felesége, akivel 44 évig éltek együtt, 5 gyermekéből felnőtt és ma is élő két gyermeke, különösen is leánya, akivel egy fedél alatt lakott özvegyeége idején. És a nagy család: unokák, dédunokák és egy ükunoka, akik eddig ismerhettek és élvezhettek csendes, meleg szeretetét.

Jól ismerte a falu és a gyülekezet is E. A. testvérünket. A háború óta közel harminc esztendő telt el a vándor hajósélet után itthon a falujában. Ez idő alatt többször viselt vezető tisztséget a gyülekezetben. Amíg lábai engedték, gyakran és szívesen jött az istentiszteletre, mint akinek nem csupán külső kényszer, hanem szíves kötelesség, hogy részt vegyen a gyülekezet életében. S ezek az alkalmak — azt reméljük — nemcsak arra adnak lehetőséget, hogy a gyülekezet őt, mint egyik vezetőjét megismerje, hanem hogy az igén keresztül ő is megismerje jó pásztorát, Jézust. Hiszen ahhoz, hogy őt szeressük, akaratát keressük, hozzá akarjunk tartozni: ismerni kell őt. Ahogy másik versben mondja az apostol: az övéi hallgatnak a pásztor hangjára. Akit nem ismerünk, nem is élhetünk vele a szeretet igazi, bensőséges közösségében. Közülünk mindenki magának tudja megadni a választ erre: ismerem-e a jó pásztorát? hallgatok-e hangjára?

Ennek az igének azonban van egy tőlünk független kijelentő mondata. Jézus mondja: én ismerlek benneteket. Ő ismerte — mindenkinél jobban — E. A. testvérünket. Nyolc és fél évtizedének örömeit és bánatait, küzdelmeit és csalódásait. De ő ismer minket is, akik most elhunyt testvérünket utolsó útjára elkísértük. S ez az ismeret mindig a jó pásztor juhainak gondját, segítségére szorulását ismerő irgalmas szeretete, amit mindenki felé válogatás nélkül felkínál, amire rábízhatjuk magunkat életünkben és a halál küszöbén egyaránt, mint akik tudják, hogy igaz a szoltáros szava, aki szintén a minket ismerő jó pásztorról így énekel: „Az Úr az én pásztorom, nem szűkölködöm... igaz ösvényen vezet... Ha a halál árnyékában völgyében járok is, nem félek semmi bajtól, mert tá velem vagy...”

Ennek a minket jól ismerő és mégis szerető jó pásztor irgalmas szeretében ajánljuk elhunyt testvérünket, hozzátartozóit és mindnyájunkat. Szeretete őrizzen mindnyájunkat az életben, s adjon élő hitet és reményiséget a halál kapujában.

Sárkány Tiborné Horváth Erzsébet

Egyháztörténeti évfordulók

„Az apostoli századba méltó” férfiú

Négyszázhetvenöt éve született Szegedi Kis István

Szegeden született, valószínűleg 1505-ben; születésének közelebbi dátumát nem ismerjük. Lippán és Gyulán tanult, majd a bécsi és a krakkói egyetemet látogatta. Wittenbergbe csak később ment ki, 1543-ban. Három évig tartózkodott kint, és teológiai doktorátusát is ekkor szerezte meg.

Csanádon, Gyulán és Cegléden volt tanító; 1543-ban pedig Temesvárra hívta Petrovics Péter, aki ott egy magasabb színvonalú iskolát akart alapítani. Petrovics eltávolsága után azonban az új várparancsnok elűzte; ezután Mezőtáron és Békésen tanított. Békésről Ferdinánd katonái miatt kellett menekülnie.

Igy került a Dunántúlra: Tolnán tanító, Laskón pedig lelkész lett (1554), és, mint ilyen, betöltötte a baranyai gyülekezetek püspöki tisztét is. 1558-ban Kálmáncsára költözött, ott azonban — egyházlátogatásai miatt — a kaposvári pasa elfogatta, és a pécsi bég Szolnokra kísértette (1561). Egy átutazó kereskedő, Mező Ferenc és a debreceniek fizették ki érte az 1200 forint váltságdíjat, Mezőéknek azzal a kikötésével, hogy kiszabadulása után elfogadja a ráckevei lelkészi állást. Ettől fogva (1563) haláláig (1572. május 2.) ráckevei lelkész, és püspöki funkciókat is ellátó esperes, majd pedig esperesek feletti püspök volt. Tisztelője, hű tanítványa és utóda, Skaricza Máté, mesterének nemcsak életrajzát írta meg, hanem arcképét is megrajzolta.

*

Európai hírű tudós volt; az egyik legképzettebb magyar reformátor.

Műveit külföldön többször kinyomtatták, egyik („Speculum romanorum pontificum) németül is megjelent. Rendkívül népszerűek voltak. Könyveinek elterjedtségét igazolja az a vatikáni döntés is, amely mind-egyiket felvette az Index librorum prohibitorumba.

Legelterjedtebb dogmatikai műve: „Theologiae sincerae loci communes de Deo et homine” (Basel, 1585; a már említett életrajzzal és arcképpel).

Írt latin verseket és epigrammákat is.

Napjainkban is énekeljük „Jövel, Szentlélek Isten...” kezdetű énekét (Ker Ékv., 286), amellyel őseink, évszázadokon keresztül, együtt református testvéreinkkel, kérték az isteni erő sokszínű ajándékát.

*

Szegedi Kis István a helvét-kálvini reformátori irányzat egyik nagy-szerű személyisége volt. A címben szereplő értékelés róla, lelkésztársáé, Paksi Mihályé.

Személyisége, munkássága évszázadok távolságából is — élő, ható, ösztönző.

Dr. Barcza Béla